

Könyvtár- és információ- tudomány

Általános kérdések

209/2019

RASMUSSEN PENNINGTON, Diane – CAGNAZZO, Laura: Connecting the silos : implementations and perceptions of linked data across European libraries. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 75. (2019) 3., p. 643-666.

Az „adatsilók” összekötése: vélemények a kapcsolt adatokról és a kapcsolt adatok rendszerének bevezetése az európai könyvtárakban

Besorolási adatok egységesítése; Dokumentumleírási szabályzat; Feldolgozó munka; Felmérés; Gépi dokumentumleírás; Nemzeti könyvtár; Nemzetközi helyzetkép; Web

A 21. század elején *Tim Berners-Lee* vetette fel a szemantikus web elképzelését. Ezen a fogalmon a ma is létező világháló olyan kiegészítő, hozzáadott rétege értendő, amelyen nem dokumentumok, hanem különálló adatok kapcsolódnak össze a gépi feldolgozás által is értelmezhető módon. E hálózat kialakításának napjainkban egyre szélesebb körben alkalmazott módszere az ún. *linked data* technológia, amely a világ dolgainak egyedi azonosítóval (URI) való ellátását és a köztük fennálló kapcsolatok valamilyen ontológia, reláció-szótár segítségével történő, szabványosított formalizálását jelenti. Az ilyen módon előkészített, a világhálón közzétett adatok bárki számára szabadon felhasználhatók (nyílt adatok).

A linked data technológiáját egyre több intézmény alkalmazza nemcsak adatgazdaként, hanem felhasználóként is. Ez utóbbinak legjellemzőbb példája a Google keresőszolgáltatás által a találati halmazok jobb oldalán

megjelenített ún. tudáspanel, amely változatos adatforrásokból származó, strukturált adatok segítségével ad gyorsan és könnyen áttekinthető tájékoztatást a keresett entitásról (személyről, testületről vagy fogalomról). Számos országban bevett gyakorlat bizonyos nyilvános kormányzati adatokat e technológia segítségével közzétenni – az ezzel kapcsolatos alapelveket már szintén lefektették.

Jelentős karriert fut be a linked data technológiája a könyvtár- és információtudományban is. A szemantikus világháló segítségével a könyvtárakban rögzített, hiteles metaadatok jóval szélesebb közönség számára válnak hozzáférhetővé – felszabadulva az eddig egymástól és a világháló többi részétől elszigetelt katalógusszerverek, „adatsilók” zártságából. Ugyanakkor a linked data technológia annak lehetőségét is biztosítja, hogy az intézmények a jelenleginél sokkal jobban kihasználhassák a szakma által megalkotott elméleti modellek (FRBR, LRM) és katalogizálási szabályzatok (RDA) kínálta előnyöket és lehetőségeket. Ezt a célt szolgálják a közismert névterek (VIAF, id.loc.gov stb.), ontológiák (pl. a BIBFRAME), amelyekre újabb és újabb szolgáltatások épülnek, például a Stanford Egyetemen jelenleg is futó LD4P projekt keretein belül.

A cikk szerzői kérdőíves és interjúformában vizsgálták az európai nemzeti könyvtárak (n = 15), valamint a skóciai könyvtárak (n = 8) linked datával kapcsolatos tapasztalatait és viszonyulásait. A kutatásban feltett kérdések a könyvtárosok ismereteire, a technológia bevezetésének indokaira, az intézmény számára nyújtott előnyökre, illetve a folyamat közben megjelenő problémákra és kihívásokra irányultak. A válaszokból megállapítható volt, hogy a könyvtárosok jó része hiányos ismeretekkel rendelkezik a szemantikus web/linked data tárgykörében, ezért az intézményeken belül, még ha el is indul valamilyen kísérlet, az elszigetelten, kevés munkatárs bevonásával zajlik. A bevezetés indokaként a válaszadók jórészt a technológia biztosította előnyöket – szélesebb körben felhasználható, gazdagítható adatok, intézményközi összekapcsolhatóság, „láthatóság” növekedése a keresőszolgáltatásokban – jelölték meg, másokat a kíváncsiság vagy a trendkövetési kényszer ösztönzött cselekvésre. Az akadályok és kihívások között kitüntetett helyen szerepelt az érdeklődés, a megfelelő szaktudás, valamint a rendelkezésre álló források és az intézményvezetés támogatásának hiánya, továbbá a változással szembeni általános bizalmatlanság. A megoldás érdekében hangsúlyt kell fektetni a különféle segédanyagok, módszertani út-

mutatók készítésére, a könyvtárosok képzésére, az intézmények együttműködésének bátorítására és a már ismert jó gyakorlatok tanulmányozására. Az új technológia előnyeinek teljes kihasználásáig azonban még hosszú út vezet – összegzik megállapításaikat a kutatók.

(Hubay Miklós)

Lásd még 237

Terminológia

210/2019

TAMMARO, Anna Maria [et al.]: Data curator's roles and responsibilities : an international perspective. – Bibliogr. In: Libri. – 69. (2019) 2., p. 89-104.

Az adatkurátorok szerepe és feladatai: nemzetközi kitekintés

Adatfeldolgozás; Feladatkör; Felmérés; Hozzáférhetőség; Kutatás információellátása; Nemzetközi helyzetkép; Személyzet; Terminológia

Az adatkurátori munka (*data curation*) természetének jobb megismerése érdekében az IFLA Könyvtárelméleti és Kutatási Szekciójának munkacsoportja megvizsgálta, hogy miként határozható meg az adatok gondozása, milyen elnevezésekkel jelölik ezeket a szakembereket, mi az elsődleges szerepük és milyen feladataik vannak, továbbá milyen képzettség(ek) és kompetenciák meglétét várják el tőlük. Ehhez a munkacsoport tagjai elemezték a szakirodalmat és a szakterület szókincsét, elvégezték a kapcsolódó álláshirdetések tartalomelemzését, valamint interjúkat készítettek az adatok gondozásával és a kutatási adatok kezelésével foglalkozó szakemberekkel.

Az adatgondozás mint a kutatási adatok kezelésének koordinálását jelölő, fölérendelt fogalom azért került előtérbe, mert a technológia és a humán erőforrások hatékonyabb felhasználása érdekében segíteni kell az adatok előállítását, megőrzését és újrahasonosítását. Az „adatgondozás” szó elismertsége az olyan új fogalmakéhoz hasonlítható, mint a nyílt hozzáférés (*open access*) vagy a nyílt adatok (*open data*), viszont ezeknél újabb keletű, és egy, még kialakulóban lévő területet jelöl. Ennek következtében az adatkurátori munkát végző szakemberek hivatalos elnevezései el-

térnek a különböző intézményekben és országokban, továbbá idővel változhatnak is.

A körülmények függvényében az adatkurátorok egyaránt részt vehetnek az adatműveltség (*data literacy*) népszerűsítésében, illetve támogathatják a kutatói közösségeket a pályázati előírások betartásában, ami érintheti mind a munkafolyamatokat, mind a létrehozott nagy mennyiségű adat kezelésében és tudományos kommunikálásában való közreműködést.

Az „adatgondozás” (*data curation*) fogalma közel 25 éve született meg, ám még mindig nem világos, hogy az adatkurátorok miben különböznek az adatok létrehozóitól és újrafelhasználóitól, ráadásul a kutatási adatok kezelése (*research data management*) és az adatokkal való sáfarkodás (*data stewardship*) kifejezés is jelen van.

Az adatkurátor (*data curator*) elnevezés valamelyik formája az álláshirdetések kevesebb mint 1%-ában volt megtalálható. Ezek közül 63,2%-ban maga az „adatkurátor” szó szerepelt, melyet a következő két, leggyakoribb szókapcsolat, a „tudományos adatkurátor” és a „kutatási adatkurátor” követett egyaránt 10,5%-os arányban. A hirdetésekben megjelölt feladatok között a leggyakoribb az oktatás, a tájékoztatás és a használók megszólítása (*outreach*) volt.

Az adatkurátori állásokat sokféle elnevezésével hirdetik meg, és az adatokkal kapcsolatos feladatok gyakran kiegészítő jelleggel kerülnek a munkakörökbe, nem feltétlenül utalva az adatgondozásra. Az „adatkurátor” mellett a „könyvtáros” szó tűnik fel a legtöbbször, valamilyen kiegészítéssel (pl. adatkezelés/adatmenedzsment szolgáltatások, digitális kutatás).

A felmérés 26 interjúalanya 9 országból került ki. 50%-uk európai, a többiek a Közel-Kelet, Ázsia, Észak-Amerika, Óceánia és Afrika országaiból származtak. Közülük 19 fő egyetemi könyvtárban dolgozik, 3 fő egyetemi adatkezelő központban, 2 fő egyetemi tanszékeken, 1-1 fő pedig adatarchívumban, illetve kutatóközpontban. A nő/férfi arány 11/15 volt. A megkérdezettek sok esetben újonnan létrehozott állásokat töltenek be, viszont többen rendelkeznek könyvtári, tudománykommunikációs, továbbá kutatási vagy projektgyakorlattal és hosszabb-rövidebb adatkezelési tapasztalattal. Új munkahelyükön gyakran előzmény nélkül kell programokat megvalósítaniuk. „Puha”, kommunikációs, oktatói és együttműködési készségekre, valamint a „kemény” technikai kompetenciákra egyaránt szükségük van. Az utóbbiak magukban foglalják az adatok menedzselését, metaadatolását, a rájuk való hivatkozást és az adat-

biztonsági kérdéseket. Kisebb szervezetekben és a szolgáltatásfejlesztés korai szakaszában előfordulhat, hogy ugyanannak a szakembernek mindkét fő kompetenciakörbe tartozó készségeket mozgósítania kell.

(Koltay Tibor)

Lásd még 237

Történet

211/2019

KOKEŠ, Luboš – STROUHALOVÁ, Marcela: „Loupež za bílého dne“ : osudy klášterních knihoven po akci „K“. – Bibliogr. In: Čtenář. – 71. (2019) 1., p. 3-9.

„Lopás fényes nappal”: egyházi könyvtárak sorsa a „K”-akció után

Állami irányítás; Állományvédelem; Egyházi könyvtár; Könyvlopás; Könyvrongálás; Könyvtártörténet -nemzeti; Proveniencia

Csehszlovákia könyvtárügyét a II. világháború utáni viharos másfél évtizedben a politikai önkény felülírta. Minden „ellenség, áruló és kollaboráns” szervezet vagy magánszemély tulajdonából 1948 februárjától elvették a könyveket (ezzel az intézkedéssel az 1959-es egységes könyvtári törvény szellemét készítették elő). A katolikus egyház a februári fordulat után az egyik fő ellenséggé vált; az egyházak felszámolása két ciklusban valósult meg a kommunista párt irányításával. A megszüntetett szerzetesrendekkel a kolostorok kiürítése is megkezdődött, az ott őrzött könyvek sorsa is megpecsételődött.

Az 1800 előtt megjelent könyveket a prágai Strahovikolostorba, az 1800 után kiadott bohémikumokat a nemzeti könyvtárba, az idegen nyelvű könyveket az egyetemi könyvtárakba szállították. Másik részük a megyei, járási és népkönyvtárakba került, a nem hasznosított címeteket pedig a nemzeti hulladékgyűjtő vállalatnak adták át. A nemzeti könyvtári tanács összességében 152 könyvtár felszámolását felügyelte, nagyjából 1 800 000 kötetes nagyságrendben. A kolostorok új tulajdonosai könyvtári helyiségeket felszámoltak, csak néhány kolostori könyvtárat hagytak meg eredeti állapotában (pl. a Strahovikolostor, a bencések, ferencések, dominikánusok, ciszterciek, máltaiak, minoriták egy-egy könyvtára), ezek összesen kb. félmillió állományt jelentettek.

Az állami egyetemi könyvtárak területi elosztás alapján vették át a hozzájuk tartozó gyűjteményeket (kb. 1 millió 25 ezer kötetet). A „K”-akcióban hozzá nem értő, többnyire elítélt személyek vettek részt. Mivel a gyűjteményeket nem listázták időben, ezért gyakoriak voltak a lopások, a könyvek átadása kaotikus körülmények között zajlott. A kolostorok tulajdonában lévő értékekről, műtárgyokról nem álltak rendelkezésre hivatalos kimutatások. A katolikus kolostori könyvtárak államosítását 1953 januárjában fejezték be. Gondot jelentett, hogy a jegyzékek nem voltak szakszerűek, minimális szintű leírások készültek. Ezekből 77 ezer kötet azonosítása sikerült, 37 ezer köteté csak részben. Mivel a Strahovi-kolostorban egyetlen könyvtáros végezte a feldolgozást, az még a '60-as években sem fejeződött be. A feldolgozás előtt a könyveket egy Prága melletti kastély raktárában tárolták, melynek felszámolása csak a '70-es évek végére sikerült. A „nép kezébe” került, több száz éven keresztül gyűjtött egyházi könyvtárak hányattott sorsa rányomta bélyegét a gyűjteményekre is. A kaotikus körülmények és a szakszerűtlen tárolás következtében sok értékes kötet semmisült meg vagy tűnt el pótolhatatlanul. (Például az emmauzi kolostor 1950-es átadásakor – a könyvtári tanács tiltakozása ellenére – a felszámolók minősíthetetlenül bántak a gyűjteménnyel.) Remélhetőleg a jövőben nem kerülhet sor hasonló akciókra, és a nemzet mindig megbecsüli saját nemzeti kultúráját, értékeit, történelmét.

(Prókai Margit)

Lásd még 225

Kutatás

212/2019

WILLISON, Ian – SHAW, Graham (közrem.): The history of the book as a field of study within the humanities : a retrospect, and a prospect by Graham Shaw. – Bibliogr. In: Alexandria. – 28. (2018) 2., p. 112-130.

A könyvtörténet mint bölcsészettudományi kutatási terület: visszatekintés és Graham Shaw előzetekintése

Információhordozó; Interdiszciplináris problémák; Kommunikáció története; Könyvtártudományi kutatás; Könyvtörténet -egyetemes; Művelődéstörténet

Jelen cikk a könyvtörténet kialakulását vizsgálja fel, nemcsak saját jogú tudományterületnek tekintve azt,

hanem olyan kutatási területnek is, amely kritikus, sőt, potenciálisan központi jelentőséggel bír az általában vett bölcsészettudományok fejlődése szempontjából. A könyvtörténet segít felülbírálni a kultúrtörténet korábbi viszonylagos marginalizációját a politikatörténettel szemben. A Lucien Febvre és Henri-Jean Martin által 1958-ban kiadott *L'apparition du livre* [*A könyv születése*] című művet többkötetes, többszerzős nemzeti könyv- és könyvtártörténetek sora követte, először Franciaországban, majd Nagy-Britanniában, az Egyesült Államokban és másutt. A könyvtörténet számottevő hatást gyakorol sok történeti irányultságú kutatásra, például az általános történetírásra, az irodalomtörténetre, a tudománytörténetre és a vallástörténetre. A „digitális forradalom” kapcsán a könyvtörténet jelenleg egy irányba tart az egyéb médiumok kutatásával, továbbá – a posztkolonialis/posztimperialista tanulmányok általános erősödésével együtt – a nemzetközi tudományosságon belül egy kiegyensúlyozott és árnyalt megközelítést kínál a világon létező médiumok múltjának, jelenének és jövőjének megértéséhez.

(Autoref.)

Tudománymetria, bibliometria

213/2019

HASSAN, Nik Rushdi – SERENKO, Alexander: Patterns of citations for the growth of knowledge : a Foucauldian perspective. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 75. (2019) 3., p. 593-611.

Hivatkozási mintázatok és az ismeretek bővülése: foucault-i perspektíva

Bibliometria; Hivatkozás; Publikálás -tudományos kiadványoké; Tudománymetria; Tudományos kutatás

Jelen tanulmány célja, hogy felhívja a kutatók figyelmét a minőségi hivatkozási mintázatokra, amelyek jellemzik az eredeti kutatásokat, hozzájárulnak az ismeretek bővüléséhez, és végső soron előmozdítják a tudományos fejlődést.

A cikk leírja, hogyan épülnek be intertextuálisan a gondolatok az idéző művekbe, hogy új fogalmakat és elméleteket hozzanak létre, ezáltal pedig hozzájárulnak az ismeretek bővüléséhez. A hivatkozásokkal foglalkozó jelenlegi szempontokat és vetületeket a

foucault-i elmélettel vegyítve a tanulmány kidolgozza a minőségi hivatkozási mintázatok tipológiáját, melyek az ismeretek bővülését szolgálják; a szerzők továbbá két klasszikus műből vett példákkal érzékeltetik, hogyan lehet azonosítani és alkalmazni a hivatkozási mintázatokat.

Azáltal, hogy a mennyiségi jellemzők helyett a hivatkozások minőségi mintázatait állítjuk a középpontba, lehetségessé válik a hivatkozások mögött húzódozó motivációk jobb megértése. A javasolt tipológia a következő mintázatokat foglalja magában: eredeti, fogalmi, szerves, mellérendelő, periférikus, meggyőző, köszönetnyilvánító/elismerő, felületes, következetlen, plagizáló.

A hivatkozások szerepének és értékének mennyiségi elemzéseivel szemben jelen tanulmány a hivatkozások minőségi jellemzőire összpontosít, azon jellegzetes mintázatok formájában, amelyek eredeti és új kutatásokat szülnék, és azokéban, amelyek nem. A foucault-i diskurzuselemzésnek a már létező hivatkozáselemletekbe építésével a kutatás egy árnyaltabb és aprólékosabb hivatkozástipológiát kínál, amelynek révén lehetségessé válik a hivatkozások mélyebb szemantikai megértése a kutatók számára.

(Autoref.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

214/2019

STEPANOV, V. K.: Novoe videnie biblioteki kak social'nogo instituta v obšestve znaniij In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2019) 1., p. 7-15.

Res. angol nyelven

A könyvtár új víziója: a tudástársadalom szociális intézménye

Feladatkör; Igény; Információs társadalom; Információtechnológia; Könyvtárépület; Társadalmi követelmények

A 21. század megváltoztatta az információ megjelenési formáját: a nyomtatott rendszer átadja helyét a honlapoknak, elektronikus szövegeknek, audio- és videostreameknek, többdimenziós ábrázolásnak, holografikus objektumoknak. A digitális adatátvitel kétértelmessé teszi a régi típusú könyvtárak szükségességét. *Marshall McLuhan* már az 1960-as évek közepén leírta a civilizáció fejlődésének a technikai eszközök által meghatározott három szakaszát:

1. az írásbeliség előtti, a természetes és a közösségi életmódon alapuló kultúra, a szóbeli információátadásnak köszönhetően;
2. írott-nyomtatott kultúra: a kapcsolatok beszélt-emocionális formáit könyvekkel helyettesítette, a

közösség természetességét a didaktika, az individualizmus és a nacionalizmus váltotta fel;

3. ma: távolodás a könyves kultúrától, újraéled a szóbeliség és a világ audiovizuális befogadása.

A kommunikációs rendszer kardinális változásai a könyvtárak iránti igények katasztrofális csökkenéséhez vezetnek. A leépítési folyamat látható jelei a finanszírozás, a munkaerő és a könyvtári terek csökkentése. Egyre reálisabbak azok a javaslatok, hogy a felsőoktatási intézményekben a központi könyvtárak helyett tanszéki könyvtárak legyenek, vonják össze az iskolai és közkönyvtárakat, a könyvtárak helyét „könyvtári pontok” foglalják el. Jogos a kérdés: van-e jövőjük a könyvtáraknak? Helyesen fogalmazva: milyen könyvtárakra lesz szükség, mi lesz a küldetésük és a feladatuk? A válaszhoz a társadalmi igényeket kell megismerni.

A fejlődés során az információs társadalmat felváltja a tudástársadalom; a tudás ebben az esetben a tevékenységhez szükséges információk elsajátítását, megértését, értékelését és alkalmazását jelenti. Az elsajátított és felhasznált információ minőségét és módját a mikroközösség (család) és a társadalom szintjén lévő kapcsolatok határozzák meg. A tudás a kapcsolatok által alakul a beszélt, olvasott, audiovizuális tartalom és a belső gondolkodás nyomán. A döntés helyessége az egyén és a társadalom szintjén egyaránt a kapcsolatok szintjétől függ. Ilyen alapokon a könyvtár rendeltetése: a kiszolgáló közösség tagjai közötti intellektuális (szellemi) együttműködés szervezése.

Ezt a küldetést teljesítve a könyvtárak megerősítik tekintélyüket, és a szellemi együttműködés megvalósításának terévé alakulnak. A könyvtárak funkciói a következők lesznek:

- szabad eszmecserék kezdeményezése és moderálása;
- terek és eszközök biztosítása az alkotó kezdeményezésekhez és a mindennapi feladatok ellátásához; a feladatoknak megfelelően változik a munkarend, esti és esetenként 24 órás nyitvatartással; a könyvtáraknak be kell szerezniük és ingyenesen szolgáltatniuk kell az olvasóknak szükséges hardver- és szoftvereszközöket (táblagépek, flipchartok, 3D-s nyomtatók stb.);
- oktató (felvilágosító) programok szervezése az olvasók (a gyerekektől a nyugdíjasokig) alkalmazkodóképességének növelésére; a mesterséges intelligencia rohamos térhódítása nyomán felszabaduló munkaerő átképzése.

Az új funkciók ellátásához a könyvtár új értelmezése: szociális intézmény, amely a szellemi együttműködés szervezésével biztosítja a kiszolgáló közösség ismeretszerző-alkotó tevékenységét, a tanulási és szabadidős programokat, a szükséges terek, hardver- és szoftvereszközök közösségi használatát, az információ elérését. Multifunkcionális intézménnyé alakulva a könyvtárak hozzájárulnak a tudástársadalom stabilitásához. Az átalakítást egyidejűleg alulról (egy-egy könyvtárak szintjén) és felülről (szövetségi szinten) kell megvalósítani. Szövetségi szinten módosítani kell a normatív-jogi dokumentációt, megszervezni a könyvtárosok átképzését. Helyi szinten a szolgáltatásokat kell átszervezni, a tereket az új feladatokhoz átalakítani.

Az új digitális kapcsolatok új intézményeket hívnak életre. Ma a könyvtárak előtt álló kérdés: velük vagy nélkülük alakulnak a digitális kor kommunikációját kiszolgáló struktúrák?

(Viszocsekné Péteri Éva)

215/2019

STOLÁROV, Ū. N.: Ošibočnost' idej transformirovat' biblioteki v kačestvenno inye učreždeniâ. – Bibliogr. In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2019) 2., p. 18-30.

Res. angol nyelven

Hibás nézetek a könyvtárak minőségileg új intézménnyé alakításáról

Feladatkör; Információs társadalom; Információtechnológia; Jövő könyvtára; Könyvtárpolitika

A cikk *V. K. Stepanov* írását (ld. a 214/2019. számú referátumot) elemzi és vitatja; Stepanov érvelése szerint a régi típusú könyvtárnak nincs létjogosultsága, fennmaradásának egyetlen lehetősége, ha helyét új feladatokkal egy minőségileg új intézmény veszi át. Néhány gondolat a bírált cikkből: az emberek életkorának és szabadidejének növekedése, valamint az egyre romló minőségű, nagy mennyiségű információ lealacsonyítja az emberiség szellemi színvonalát; a dokumentumok gyűjtésére, tárolására és szolgáltatására alakult könyvtárnak nyílt innovációs-népművelő térére kell alakulnia. További teendők: kardinális változás a személyzeti politikában, nagyszámú (főleg képzetlen) önkéntes alkalmazása. A könyvtárakat drága berendezésekkel kell felszerelni (3D-s nyomtatók, robottechnika, lézeres vágógépek, jelmezek a virtuális valóság stúdióihoz stb.), mivel feladata csak a szervezés, a terek biztosítása, résztvevők verbuválása a rendezvényekre. Egyesíteni kell a kölcsönzést és az olvasótermeket, a könyvtáraknak estig, de akár 24 órában nyitva kell lenniük.

Az állam nyilván nem fogja korlátlanul finanszírozni a szükségtelenné vált intézményt, de mielőbbi megszüntetését a hatalomnak kell kezdeményeznie (nem a könyvtárosoknak vagy az olvasóknak). Stepanov optimista meglátása szerint a könyvtáraknak akkor van esélyük a túlélésre, ha lemondanak alapfeladataikról: a dokumentumok gyűjtését, tárolását, szolgáltatását a mesterséges intelligencia hardver- és szoftvereszközei végzik el. A változtatásra még képes könyvtárosok átképzésére Stepanov másfél-két évet szán. Összegezve: Stepanov a minőségileg új intézmény víziójával megsemmisíti a könyvtárat úgy, hogy a harakirit maguk a könyvtárosok követik el. Tíz évvel az e-könyvek megjelenése után a nyomtatott könyvek egyre keresettebbek lettek. A könyvtárakra még sokáig szükség lesz, részben azért, mivel az egyre dráguló könyveket egyre kevesebben tudják megvenni.

Visszatérve a könyvtár Stepanov szerinti alapfunkciójára: az alapvető szociális funkciók bővítése, módosítása akkor jelenik meg, amikor a kulturális-népművelő intézményeket „optimalizálni” akarják. Ilyen volt a szovjet időszak elejétől a múlt század közepéig tartó időszak, amikor megjelentek a falusi könyvtárak, az ún. olvasókunyhók: kezdetben a falusiak félreértelmezett érdekeit szolgálták, majd a háború alatt tanácskozássokra, kollégiumokként, vagyis „egyéb célokra” használták őket.

Stepanov víziója ma „trendi”: a bürokraták a technokrata információtechnológiai fejlesztéseket öncélú

könyvtári munkának tekintik (az értékelés alapja az évenként digitalizált könyvek száma), ugyanakkor nem segítik a szükséges berendezések megvételét. Ha a könyvtárak elegendő anyagi támogatáshoz jutnak, beszerzik és ingyen szolgáltatják a forrásokat, de ez nem jelenti azt, hogy „tároló helyből a felfedezések helyévé válnak”. A könyvtárak mindig teljesítették szellemi és humanista küldetésüket, *A. V. Szokolov* megfogalmazása szerint „küldetésük az információs társadalom védelme a fojtó dehumanizálástól”. A fenntartók feladata ennek elősegítése, az elméleti szakembereké pedig a helyes irányítás, meggyőzés arról, hogy a digitális technológia csak egy eszköz az információ terjesztésében. A feladatnak tükröződnie kellene az ágazat alapküldetéseiben, de sem a szakmai etikai kódex, sem az Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági stratégiájáról szóló dokumentum nem említi a könyvtárakat. A dehumanizáció veszélyét a könyvtári közösség sem értékeli kellőképpen; a könyvtárosok értik küldetésüket, bár sokan el akarják téríteni őket a helyes útról, *Stepanov* felhívásai pedig megosztják a szakmát.

Stepanov vizsgált cikke, ahogy a korábbiak is, radikalizmusa és pártosa mellett belső ellentmondásokkal teli, spekulatív jellegű és főleg kontraproduktív – szögezi le a szerző.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 222, 228, 237, 254

Nemzetközi könyvtárügy

216/2019

SAVICKAĀ, Taťána Evgen'evna: Proekt „Million knig” – Ąrkij primer meždunarodnoj kooperacii. – Bibliogr. In: Bibliotekovedenie. – (2019) 1., p. 67-76.

Res. angol nyelven

Az „Egymillió könyv” projekt – a nemzetközi együttműködés kiemelkedő példája

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár

Az „Egymillió könyv” projektet (*Million Book Project*) 2001-ben indította a Carnegie Mellon Egyetem (USA) számítástechnikai intézete azzal a céllal, hogy 2007-re 1 millió könyvet digitalizáljanak és tegyenek szabadon hozzáférhetővé. Jelentősége, hogy a többi nagy projektnél (*Europeana*, *Digitális Világ-*

könyvtár stb.) előbb foglalkozott az oktatási folyamat optimalizálásához szükséges elektronikus könyvtár kialakításával, és példaként szolgált a széles körű nemzetközi együttműködésre az információs források szervezésében.

Az egyetemi könyvtár igazgatója, *Denise Troll Covey* 2000-es évek elején végzett felmérése szerint a hallgatók 75%-a a tanuláshoz az internetet használja, 96%-uk elegendőnek találja az ott kapott információt. Az oktatási szolgáltatásokat kutató szakemberek úgy látják, hogy az internet felületén (*surface web*) található információk negatívan hatnak a képzés minőségére, mindössze 6%-uk alkalmazható tudományos kutatásokhoz. Ezért a gyűjtemény alapját a főiskolai könyvtárak könyvei (*Books for College Libraries*), egy 50 ezer címet tartalmazó speciális válogatás képezte. A projekt partnereként az OCLC a tudományos művek elektronikus másolatait adta, emellett végzi a digitális nyilvántartást (elősegítve ezzel a duplumok elkerülését), a gyűjtemény archiválását és elérhetővé tételét a *WorldCat*-en keresztül.

A projekt kisebb állományokon (100, majd 1000 könyv) folytatott tesztelése meggyőzte az irányítókat a széles körű nemzetközi munkamegosztás szükségességéről: a digitalizálás nagy részét a kínai és indiai szkennelő központok vállalták (az USA-ból a könyveket hajókon szállították speciális konténerekben), az amerikai egyetemek adták a berendezéseket és képezték ki a munkatársakat. Ennek köszönhetően ritka és egyedi kínai gyűjteményeket, indiai eredeti, hivatalos nyelvű dokumentumokat digitalizáltak. A projekt kellő pénzügyi támogatást kapott: az USA 3,63 millió dollárt (a berendezésekre és a szállításra), India négy év alatt 25 milliót (a műszaki dokumentáció nemzeti nyelvekre történő fordítására), Kína 8,46 milliót adott. Az *Internet Archive* adta a berendezéseket, a személyzetet és anyagi eszközöket, a Kaliforniai Egyetem a jogi kérdések tisztázását támogatta. A soknyelvű teljes szövegű elektronikus könyvtár létrehozásában Kína, India, az USA intézményei, Európából Dánia vett részt, továbbá az Alexandria-i Könyvtár (arab nyelvű ritka könyvekkel). 2005 novemberében Kínában 18, Indiában 22 szkennelő központ működött, a digitalizált könyvek száma meghaladta a 600 ezret (ebből mindössze 60 ezer esett szerzői jogvédelem alá). A gyűjteményt 4 tükörszerveren lehetett elérni: Indiában, Kínában, a Carnegie Mellon Egyetemen és az *Internet Archive*-ban.

2007 decemberében a projekt elérte a 1,5 milliós határt, a könyvek 20 nyelven lettek olvashatók (970 ezer kínai, 360 ezer angol, 50 ezer telugu nyelven

[két indiai állam hivatalos nyelve], 40 ezer arabul). A projekt során betartották az ingyenes és szabad hozzáférés elvét, a felhasználóknak azonban regisztrálniuk kell magukat nevük és e-címük megadásával. A projekt egyik erőssége volt az együttműködés a FAO-val (*United Nations Food and Agricultural Organization*) az éhínség leküzdésére, valamint az USA Nemzeti Mezőgazdasági Könyvtárával a mezőgazdaság, erdő- és halgazdálkodás korszerűsítése témájában a fejlődő országoknak szükséges könyvek elérhetővé tételével. Másik jelentősége, hogy mintaként/tesztként szolgált a későbbi projektekhez, a szkennelés, az optikai karakterfelismerés (különösen a kínai és indiai könyveknél), a gépi fordítás stb. terén.

2007 novemberében döntés született a projekt folytatásáról: bár az eredeti cél teljesült, még maradtak megoldandó feladatok, mint például:

- a szellemi tulajdon kérdése;
- a gépi fordítás és a tartalom összegzése;
- a metaadatok centralizált elérhetőségének biztosítása;
- a kényelmes használat (PDF vagy HTML formátumban);
- a gyűjtemény gyarapítása;
- a kulturális sokféleség támogatása.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 210, 222

Nemzeti könyvtárügy

217/2019

ŠIBAEVA, Ekaterina Aleksandrovna: Biblioteki novogo pokoleniâ : proekt modernizacii In: Bibliotekovedenie. – (2019) 2., p. 130-132.

Res. angol nyelven

Új generációs könyvtárak: modernizációs projekt

Fejlesztési terv; Könyvtármodell; Könyvtárügy; Városi könyvtár

A tanulmány az országos *Kultúra* elnevezésű programon belül létrejött, az oroszországi városi könyvtárak modernizálását célzó projektet mutatja be. A modernizálás a régiók információs és kommunikációs potenciáljának fejlesztésére, a városi könyvtári hálózatok integrált továbbfejlesztéséhez szükséges felté-

telek megteremtésére irányul annak érdekében, hogy a helyi városi és vidéki közösségek egyenlő mértékben férjenek hozzá a nagykönyvtárak forrásaihoz, a helytörténeti gyűjteményekhez és a Nemzeti Digitális Könyvtárhoz. A cikk összegezi a projekt kezdeti és kitűzött statisztikai adatait, beleértve a 2019-re modernizálandó könyvtárak számát. Ismerteti az Oroszországi Állami Könyvtáron belül létrehozott projektiroda tevékenységének fő irányait, amelynek célja módszertani segítség nyújtása az Orosz Föderáció tagjai számára a projekt minden fázisában.

(*Autoref.*)

Lásd még 214, 215, 218, 224, 239, 254

Együttműködés

218/2019

CEYNOWA, Klaus: Ordnung muss sein! : Die Verbund- und Geschäftsordnung für den Bibliotheksverbund Bayern In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 66. (2019) 3., p. 120-125.

Res. angol nyelven

Rendnek kell lennie! A Bajor Könyvtári Szövetség szervezeti és működési szabályzatának életbe lépése

Együttműködés -belföldi; Gépi könyvtári hálózat; Könyvtárügy; Szervezeti és működési szabályzat

A Bajor Könyvtári Szövetség (*Bibliotheksverbund Bayern*) a maga nemében az egyetlen olyan egyesület, amely nem rendelkezik szabállyal bizottsági struktúrája, a döntési folyamat és a többségi viszonyok meghatározására. A digitális átalakulás bomlasztó hatásaival szembesülve azonban a bevált gyakorlatra és a konszenzusra való kizárólagos hagyatkozás problematikusnak tűnik. Intenzív egyeztetési folyamatot követően a bajor könyvtári hálózat elfogadott egy 2019-től életbe lépő „szervezeti és működési szabályzatot”, amelynek hátterét és főbb jellemzőit ismerteti ez a tanulmány. Ez a szabályzat paradigmaticusnak tekinthető a könyvtárak digitális világban való szabályozott együttműködésének lehetőségei és korlátai szempontjából.

(*Autoref.*)

219/2019

TURNER, Rachel Berman – SCHUSTER, David: *Carts in the hallway : cataloging and special collections – a partnership for success.* – Bibliogr. In: *Technical services quarterly.* – 36. (2019) 2., p. 142-154.

Könyveskocsik a folyosón: a katalogizálók és a különgyűjtemények együttműködése a sikerért

Együttműködés -helyi; Feldolgozó munka; Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Kommunikáció -személyzetten belül; Különgyűjtemény; Munkaszervezés; Munkaszervezet

A különgyűjtemények a könyvtárak ritka és legértékesebb állományát képezik. Ahogy ezek jelentősége növekszik, úgy válik egyre nélkülözhetlenebbé az e gyűjteményrészek nyilvántartására és visszakeresésére szolgáló eszközök fejlesztése. A különgyűjteményeket kezelő könyvtárosok természetesen jól ismerik az állományt, ám nagyobb jelentőséggel bír, hogy maguk a használók hogyan képesek a szükséges dokumentumokat megtalálni. Sok esetben a feldolgozó osztálynak nincs kapacitása a különgyűjtemény részletes feltárására, és általában a különgyűjteményben dolgozók sem tudnak külön személyzetet fenntartani saját gyűjteményrészük feldolgozására. A Binghamton Egyetemi Könyvtár szakemberei szerint a probléma megoldásának kulcsa a két érintett szervezeti egység közötti szorosabb együttműködésben és a kommunikáció javításában rejthető.

A Binghamton Egyetem könyvtára számos különgyűjteménnyel rendelkezik, nagy részük a hallgatók és kutatók többsége számára korlátozottan elérhető, a visszakereshetőség lehetősége nélkül. A különleges dokumentumok katalogizálása esetleges volt, a könyveskocsikon gyűlő anyagok feldolgozatlanul várhoztak, nem volt szabványosítva a feldolgozó munka, amit tovább nehezített a megfelelő kommunikáció hiánya a különgyűjtemények és a feldolgozó osztály között. Első lépésként a két osztály közötti kommunikáción javítottak: megbeszélés tárgyává vált az OCLC-ben katalogizálandó dokumentumok köre és a hatékonyabb munkavégzés. A különgyűjtemények munkatársai meghatározzák a feltárandó dokumentumok prioritását, külön hangsúlyt helyezve a feldolgozók tájékoztatására a sürgősségi sorrend esetleges változását illetően. A folyamatábrával leképezett feladatok végrehajtásához természetesen nyitottság és együttműködési készség szükségeltetik mindkét részleg munkatársaitól. Miután a két osztály vezető-

ségében kialakítottak mindkét szervezetre rálátó pozíciókat, rendszeressé váltak a havi közös értekezletek, amelyek során nem csupán a felmerülő problémákat beszélik át, hanem tudásukat is megosztják egymással.

A jövőben még szorosabb együttműködésre van szükség e téren a Binghamton Egyetemi Könyvtár munkatársai szerint. A különgyűjtemények rekordjait jelenleg migrálják az *ArchivesSpace* felületére, és ezzel párhuzamosan felmerült az igény arra, hogy a fenti új helyre mutató linkeket tartalmazó katalógus-rekordokat is létrehozzanak. Egy másik ötlet nyomán az OAI-PMH (*Open Archives Initiative-Protocol Metadata Harvester*) új technológiáját használnák, amely a MARC-rekordok mellőzésével közvetlenül az olvasói használatra szánt keresőeszközökhöz (*discovery tool*) továbbítaná a szükséges adatokat. Mivel az *ArchivesSpace* a Kongresszusi Könyvtár tárgyszóképzését alkalmazza, a különgyűjteményt feldolgozóknak különös gonddal kell eljárniuk annak érdekében, hogy az információk konzisztensek maradjanak, ezáltal a metaadatok kompatibilisek legyenek más rendszerekkel újrafelhasználás vagy integrálás esetén. További jövőbeli felhasználási terület lehet a digitális objektumok metaadatainak kinyerése, azok MARC-ból *Dublin Core*-ba (DC) konvertálása, vagy a digitális dokumentumok eleve DC-ben történő feldolgozása. A kapcsolt adatok (*linked data*) területe komoly kihívást jelent a két terület könyvtárosainak, ám reményük szerint az átalakított, tökéletesített közös munkafolyamatok nyomán ez sem okoz majd problémát.

(Bódog András)

Lásd még 216, 221, 229, 241, 265, 266, 271, 273

Jogi szabályozás

220/2019

SEIBERT, Heather – MILES, Rachel – GEUTHER, Christina: *Navigating 21st-century digital scholarship : Open Educational Resources (OERs), Creative Commons, copyright, and library vendor licenses.* – Bibliogr. In: *The serials librarian.* – 76. (2019) 1-4., p. 103-109.

Eligazodás a 21. századi digitális tudományos ökoszisztémában: nyílt oktatási források, Creative Commons, szerzői jog és könyvtári forgalmazói licenck

Elektronikus dokumentum; Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Kutatás információellátása; Oktatás információellátása; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szerzői jog

A digitális tudománnyal kapcsolatos témák egyre gyakoribbak mai környezetünkben. Olyan kérdésekkel szembesülünk, mint például hogyan védjük meg saját munkánkat és másokét is felelősségteljes szerzőség-megadással és felhasználással, gyakran formális megállapodás révén. Ez történhet a Creative Commons licenc segítségével, az Egyesült Államok szerzői jogi törvénye rendelkezései alapján, vagy a könyvtári forgalmazókkal kötött megállapodások használati feltételei szerint. A Kelet-karolinai Egyetem és a Kansai Állami Egyetem (*K-State*) könyvtárosai sok más egyetemi könyvtárral együtt olyan szolgáltatásokat nyújtanak, amelyek segítik a tájékozódást ebben a néha jogászai ismereteket igénylő keretrendszerben. A Kelet-karolinai Egyetem könyvtárai lépéseket tettek, hogy megismertessék az oktatókat, kutatókat és hallgatókat a nyílt oktatási forrásokkal (*Open Educational Resources*) és a Creative Commons licenccel. A *K-State* digitális tudománnyal és elektronikus forrásokkal foglalkozó könyvtárosai a használók szerzői jogi és licenccelési kérdéseiről folytatott levelezésük során felismerték az átfedést szakterületeik között; partneri együttműködést alakítottak ki, s proaktív és a nyilvánosság felé nyitó megközelítést alkalmaztak annak érdekében, hogy az egyik legfontosabb kutatóegyetemen jobban kielégíthessék a használói igényeket, és elegendő legyenek a jogi felelősségvállalással kapcsolatos elvárásoknak.

(Autoref.)

Könyvtárosi hivatás

Lásd 222, 255

Oktatás és továbbképzés

221/2019

BREŽNEVA, Valentina Vladimirovna – KRYMSKAĀ, Al'bina Samiulovna: Na puti k'effektivnomu bibliotečno-informacionnomu obrazovaniu: vzglád rossijskih issledovatelej. – Bibliogr. In: Bibliotekovedenie. – (2019) 2., p. 211-222.

vatelej. – Bibliogr. In: Bibliotekovedenie. – (2019) 2., p. 211-222.

Res. angol nyelven

A hatékony informatikus könyvtáros képzés útján: az orosz kutatók álláspontja

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Együttműködés -nemzetközi; Felmérés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény

2018 augusztusában az IFLA BSLISE munkacsoportja *Building Strong LIS Education: A Call to Global and Local Action [Erős könyvtárosképzés építése: felhívás globális és lokális cselekvésre]* (<https://openbooks.uct.ac.za/uct/catalog/view/liseducation/13/391-2>) címmel fehér könyvet jelentetett meg. Az anyag alapjául az a hét nyelven – köztük oroszul is – közzétett nemzetközi online felmérés szolgált, amelyet 101 ország 706 képviselője töltött ki. A felmérés célja az volt, hogy meghatározza, mit értenek az egyes országok az informatikus könyvtáros szakember fogalma alatt, és összegyűjtse az informatikus könyvtáros szakma minőségi/minősítési követelményeit. A fehér könyvből azonban az oroszországi és a posztsovjeti államok képzési gyakorlata teljes egészében hiányzik – ez leginkább annak a következménye, hogy Oroszország részvétele igen gyenge a nemzetközi könyvtáros szakmai szervezetekben.

A tanulmány szerzői – amellet, hogy részletesen bemutatják a fehér könyv szerkezetét, fejezeteit, a 2018 és 2021 közötti időszakra kitűzött célokat – négy pontból álló cselekvési tervet fogalmaznak meg, amelynek végrehajtására legalkalmasabbnak a Szentpétervári Állami Kulturális Főiskolát tartják, hiszen ez az intézmény képviseli Oroszországot és az orosz könyvtáros egyesületet az IFLA oktatási és képzési szekciójában. [Az IFLA honlapján a szervezeti felépítést bemutató oldal tanúsága szerint a szerzők egyike, *KrymskaĀ* tagja is a szekciónak – a Ref.] A cselekvési terv szembesíti az orosz informatikus könyvtáros felsőoktatást a felmérés elemzéséből következő problémákkal:

- az orosz könyvtáros szakemberek ritkán vesznek részt nemzetközi könyvtáros konferenciákon, publikációik ritkán jelennek meg a külföldi szaksajtóban;
- Oroszország nem vesz részt olyan nemzetközi projekteken, amelyek informatikus könyvtáros szakemberek felkészítésére irányulnak;

- az orosz könyvtárosképzésre, képzési programokra vonatkozó információk hiányoznak a külföldi nyomtatott és elektronikus adatbázisokból és a külföldi könyvtáros szakmai szervezetek honlapjairól;
- az orosz képzési folyamatban nincs jelen a nemzetközi szakmai szervezetek által közvetített, külföldi képzési gyakorlatra vonatkozó tapasztalat.

A problémák megoldására a cselekvési terv a következő feladatokat határozza meg:

1. Felkutatni azokat a nemzetközi konferenciákat, amelyeken kiemelten fontos az orosz könyvtárosképzés képviselőinek részvétele; felajánlani a külföldi szakemberek számára, hogy vegyenek részt az orosz könyvtárosképző főiskolák által szervezett találkozók, szemináriumokon, konferenztalálkozásokon, szemináriumokon, konferenztalálkozásokon.
2. (Újjá)építeni a szakmai kapcsolatokat a külföldi könyvtárosképző intézmények szakembereivel és szakmai szervezeteivel.
3. Az IFLA munkacsoport által kialakított szempontok szerinti orosz és angol nyelvű adatbázist építeni az informatikus könyvtáros képzést folytató főiskolai szintű felsőoktatási intézményekről, és elérhetővé tenni azt az Orosz Könyvtáros Egyesület honlapján; információkat gyűjteni vonatkozó orosz képzési programokról annak érdekében, hogy azokat közzé lehessen tenni a *LIS Education Map* adatai között.
4. Évente két alkalommal tájékoztatást adni az IFLA oktatási és képzési szekciójának hírlevelének szerkesztőjének számára az orosz informatikus könyvtáros képzésről és a könyvtáros szakemberek felkészítéséről; az orosz szakemberek tanulmányait eljuttatni a külföldi könyvtárszakmai folyóiratokhoz; végül igényt kelteni a könyvtárszakmai témával foglalkozó konferenciákon való részvétel iránt.

(Hangodi Ágnes)

222/2019

LICHNEROVÁ, Lucia – HRDINÁKOVÁ, Ludmila: Výchova a bariéry vzdelávania v odbore knižnično-informačné štúdiá : z pohľadu Katedry knižničnej a informačnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. – Bibliogr. In: Knižnica. – 20. (2019) 1., p. 21-33.

Res. angol nyelven

A könyvtár- és információtudományi képzések kihívásai és korlátai – a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészeti

tudományi Kar Könyvtár- és információtudományi Tanszékének szemszögéből

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Nemzetközi helyzetkép; Oktatási anyag

A felsőoktatás problémái a '80-as évek óta a világon mindenhol napirendre kerültek. A könyvtár- és információtudományi területen az alapkérdések a következők: nincs összhang a képzés és a könyvtárak igényei között, az IKT fejlődése folyamatosan tágítja a szak kereteit, a szakmai ismeretek és készségek meghatározásában nincs egyetértés, mindezt tetézi a szakiskolák és megfelelő tantervek hiánya, a színvonal és kompetenciák megkérdőjelezése, végezetül az élethosszig tartó tanuláshoz erre a célra irányuló intézményeknek kellene biztosítani a szakmai ismereteket.

Szlovákiában a képzéssel kapcsolatban az elmúlt időszakban pozitív változások történtek (bolognai deklaráció, egységes képzési struktúra, kreditrendszer, hallgatói mobilitás, minőségi képzés). Az EUCLID fontos szerepet játszik a könyvtárak társadalmi szerepének megerősítésében. A bolognai deklarációt követően a pozsonyi egyetemen is megváltoztak a korábbi kétszakos képzések feltételei, jelenleg egyszakos, három fokozatú képzés zajlik (BA, MA, doktori). A kreditrendszer, a variabilitás (kötelező és választható tárgyak), a gyakorlati helyekkel való együttműködés a minőségi képzés fontos része. Az oktatásba olyan projektek is bekapcsolódnak, amelyek a könyvtárak érdekeire reagálnak. A mobilitást az Erasmus program biztosítja.

Az utóbbi időben azonban a szakra felvett és az azt befejező hallgatók aránya jelentősen romlott. Nemzetközi összehasonlító kutatások feltérképezték az európai könyvtár- és információtudományi tanszékeket, megvizsgálták a tudományterületi besorolásukat, a köztük lévő együttműködések, a BA és MA szintű képzési programokat. Megállapították, hogy 26 európai országban 283 képzőintézményben folyik ilyen oktatás, azokból 220 hivatalos felsőoktatási keretek között működik. 88%-uk BA, 65%-uk MA programot valósít meg. A képzőhelyek többsége a bölcsészettudományok alatt, önálló fakultásként, vagy a kommunikáció és számítástechnikai területhez sorolva működik. A képzés kulcsterületei: információkeresés és kutatás, könyvtármenedzsment és marketing, ismeretszervezés, tudásszervezés, információs társadalom, információs írástudás és műveltség,

könyvtártörténet, kulturális örökség és digitalizálás, könyvtár a multikulturális társadalomban, európai kulturális kontextus.

A hallgatói motiváció a szak elvégzésében háromféle lehet: nem motivált, kívülről vagy belülről motivált. Az elégtelen motivációhoz tartozik a kitartás, a hit, a szociális intelligencia és az önkontroll hiánya a hallgatók körében. A motivációs problémát a hallgatói számok csökkenései is jelzik, 107 megkérdezettből csupán 12 hallgatót motivált a könyvtár, a könyvek világa a szak elvégzésére hat év alatt. Leggyakrabban azért jelentkeznek erre a szakra, mert máshová nem nyertek felvételt; más határterületekkel keverik (média, kommunikáció); értékelik, hogy nincsenek egzakt tárgyak; emellett az okok között szerepel a határozatlanság, döntésképtelenség, az IKT vonzása, az érdekes elnevezés; a tény, hogy nincs felvételi; vagy akár az a szempont, hogy az illető nem akar dolgozni, a szakot egyszerűnek hiszi; és működik a minősítési kényszer is: a BA fokozat megszerzése egyre inkább elvárásnak számít.

A gyenge motiváltság a végzettség megszerzése után a hallgatók negyedét más irányba téríti a munkaerőpiacon. A készségek tekintetében a felelősség egyre inkább a középfokra irányul (ld. PISA eredmények), a felsőoktatásba tehetséges és átlag alatti hallgatók is bekerülnek. A képzések színvonala pedig ezzel együtt folyamatosan csökken. A digitális bennszülöttek jellemzői, hogy nagyon gyorsan megoldják a feladatot, de nem a minőségre, hanem a mennyiségre fókuszálnak, gyakran folytatnak párhuzamos tevékenységeket, türelmetlenek, gyors válaszokat keresnek, kikerülnek a szövegekkel való foglalkozást (olvasás, írás), hálózaton dolgoznak (virtualitás), plagizálnak, azonnali élményeket akarnak, csak annyi időt szánnak a tanulásra, amennyit nagyon muszáj, előnyben részesítik a játékot a komoly munkával szemben. A hallgatói utánkövetésből kiderült, hogy a pozsonyi egyetem hallgatóinak több mint fele azonnal talált munkát, 80%-uk gyorsan elhelyezkedett, és csupán 3% várt többet egy fél évnél a munkahelyre. A könyvtári álláshelyek tekintetében a kutatás azt igazolta, hogy még mindig magas, 38%-os a szakképesítés nélkül fölvetek aránya. A munkaerőpiac, a képzések akkreditációja és az európai felsőoktatás hasonló problémákkal néz szembe, ezért fontos a nemzetközi együttműködés a könyvtár- és információ tudományi képzések fejlesztése érdekében.

(Prókai Margit)

223/2019

STEVENSON, Siobhan – HANNAFORD, Julie: Workplace-integrated-learning : preparing tomorrow's academic library workforce. – Bibliogr. In: The Journal of academic librarianship. – 45. (2019) 3., p. 234-241.

Munkahelyi környezetbe integrált tanulás: a holnap felsőoktatási könyvtárosainak felkészítése

Egyetemi hallgató; Felsőoktatási könyvtár; Gyakorlati képzés; Könyvtáros-utánpótlás; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Pályakezdő könyvtáros

2014-ben a Torontói Egyetem Könyvtárai (UTL) az egyetem Információtudományi Karával (FI) együttműködve egy új szakmai gyakorlati programot indítottak Torontói Egyetemi Könyvtári Gyakornoki Program (*Toronto Academic Libraries Internship, TALint*) néven. A program célja, hogy az iSchool hallgatói számára lehetőséget biztosítson egy két-éves fizetett szakmai gyakorlatban való részvételre az egyetem valamelyik könyvtárában. A TALint program működtetése folyamán néhány váratlan szempont merült fel, melyek megkérdőjelezték az azzal kapcsolatos előfeltevéseket, hogy egy sokszínű hallgatói körből kit vonz a felsőoktatási könyvtárosság mint lehetséges karrier, milyen készségeket és kompetenciákat keresnek a könyvtárvezetők a mai munkaerő-felvételnél, végül hogyan hasznosítják (vagy sem) a hallgatók és az oktatók a hallgatók munkatapasztalatát mint a kurzusalapú tanulást segítő tényezőt. Emellett az, hogy az egyetem az utóbbi időben nagy hangsúlyt fektetett a munkahelyi környezetbe integrált tanulásra (*workplace-integrated-learning, WIL*), e program kialakítása és kivitelezése terén is új igényeket támasztott, ami a komoly kutatások iránti elkötelezettséggel párosult. A tanulmány három célt tűz ki: (1) a munkahelyi környezetbe integrált tanulás (WIL) fogalmának bevezetését a felsőoktatási könyvtári szakirodalomba, (2) egy WIL által ihletett gyakornoki program esettanulmányának bemutatását, és (3) ezen esettanulmány kimenetelének mérlegelését, különös tekintettel a jó gyakorlatokra, az eljárásrendeket érintő következményekre és olyan jövőbeli kutatásokra tett javaslatokra, melyek a szakképzett felsőoktatási könyvtárosi munkaerő változó természetével foglalkoznak.

(Autoref.)

Lásd még 248

Szabványok, normatívák

224/2019

LAITINEN, Markku Antero: Aspects of measuring the impact of new innovations in Finnish libraries. – Bibliogr. In: Library management. – 40. (2019) 3/4., p. 262-271.

Az innovatív szolgáltatások hatásának vizsgálata a finn könyvtárakban

Felmérés; Használó; Hatékonyság; Normatívák, mutatószámok; Szabvány -könyvtári; Szolgáltatások

Számos meghatározás létezik a világszintű trendek hatásának alkalmazására a kulturális örökséget őrző intézményekben (a továbbiakban: kulturális intézmények). A Finn Oktatási és Kulturális Minisztérium nagy hangsúlyt fektet az oktatás, a nemzetközi együttműködés színvonalára, a finn tudás exportjára, a témával az utóbbi időkben több jelentés, tanulmány is foglalkozott. Az új és jobb szolgáltatások rugalmassága és gyorsasága iránti növekvő igényt a könyvtárak, múzeumok és kulturális központok összekapcsolásával lehet teljesíteni, ami segíti a felsőoktatási és tudományos közösségek fejlődését, és a végfelhasználók számára értéknövelt szolgáltatások kifejlesztéséhez vezet. Az IFLA 2013. és 2016. évi jelentéseiben öt, a jövő információs ökoszisztémájában kulcsszerepet játszó trendet ismertet:

1. a technológiák bővítik és korlátozzák az információhoz hozzáférők számát;
2. az online oktatás demokratizálja és drasztikusan megváltoztatja a globális tanulás gyakorlatát;
3. a magánszféra és az adatvédelem határait újra meg kell határozni;
4. a hálózatba kapcsolt társadalmakban új vélemények vonják magukra a figyelmet és jutnak szerephez;
5. az új technológiák átalakítják a globális információs gazdaságot.

Az információ mennyiségének és elérhetőségének növekedése megváltoztatja az innovációs tevékenység logikáját: az új ötletek gyorsan valóra válnak. A fejlődő országokban az emberi erőforrás növekedése és bekapcsolása a világgazdaságba hatalmas innovációs potenciált szabadít fel. Az innovációs politika középpontjába a nyitottsággal, az együttműködéssel, a kölcsönös függőséggel, a folyamatos tanulással és a változásokhoz való alkalmazkodóképességgel jellemezhető működési modell kerül. A kulturális

intézmények működésének és szolgáltatásainak értékeléséhez és hatásvizsgálatához új módszerek és paraméterek lesznek szükségesek. Az új mutatóknak túl kell menniük a mennyiségi értékelésen, céljuk az erősségek és a fejlesztési pontok feltárása.

A szigorú gazdasági feltételek idején a kulturális intézményeknek is a lehető legmagasabb szintű szolgáltatásokat kell nyújtaniuk elfogadható kiadások mellett. Az értékelésben a fókusz a mennyiségi és statisztikai módszerekről a szervezet hatásának és értékének bemutatása felé mozdul. Jelenleg csak a könyvtárak rendelkeznek az értékeléshez (hatásméréshez) szükséges szabvánnyal (ISO 16439). A szabvány segíti az új típusú mutatók kifejlesztését, ajánlása az erőfeszítéseket a fő feladatokra korlátozza: a könyvtári gyűjteményekre, a könyvtári térre és a könyvtárnak a használók eredményeire gyakorolt hatására. Ezeket nem lehet „kemény” módszerekkel mérni, új megoldások szükségesek. Érdemes a szabvány ajánlásában lévő területekre összpontosítani, mivel az intézményeknek általában nincs tapasztalatuk a minőségi módszerek és az interjúk eredményeinek – gyakran munka- és költségigényes – hasznosításával kapcsolatban. A paradigmaváltás egyik példája a Finn Nemzeti Könyvtár és a kulturális intézmények együttműködésében fejlesztett *Finna*: egy online szolgáltatás, amely az összes finn könyvtár, múzeum és levéltár felhasználói interfészét a különböző intézmények metaadatait kombinálva egy integrált keresőfelület formájában hozza össze, így egyszerre több, hálózatba kötött intézmény szolgáltatásait teszi értékelhetővé. Az általa használt, az ISO-ajánlással jól összehangolható *Net Promoter Score* (NPS) egy statisztikai és a lojalitást mérő mutató, amely a minőségi adatokat numerikus értékekkel alakítja, s meghatározza a könyvtár fő céljaihoz leginkább releváns szolgáltatásokat. A módszer lényege: az olvasók 0–10-ig terjedő skálán értékelik, milyen szívesen ajánlanák a szolgáltatást ismerőseiknek. Ezután a válaszadókat csoportosítják: a 9–10 pontot adó csoportba kerülnek az ún. támogatók, a 7–8-as csoportba az ún. passzívan elégedettek, és a 0–6-os csoportba az elégedetlenek. Az NPS-t százalékban határozzák meg, a támogatók és az elégedetlenek arányában. A mutatószámot az üzleti életben széleskörűen alkalmazzák, de nincs szakirodalom sem az NPS-nek, sem más hasonló eljárásnak a könyvtári világban való használatáról. Az NPS-t az ISO bedolgozza új szabványába; a megoldás hasznos lehet a közgyűjteményi szektor más intézményei számára is.

Az NPS használatát az Észti Nemzeti Könyvtárban tesztelték, az eredmények nagyon ígéretesek. A Finna sajtót felméréseket is végzett több tízezer olvasó megkeresésével, az ő eredményeik is biztatóak.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 253

Egyesületek

Lásd 218, 221

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

225/2019

BARYŠEVA, Ekaterina Aleksandrovna: Nacional'naâ i Universitetskaâ biblioteka Islandii : k 200-letiu so dnâ osnovaniâ. – Bibliogr. In: Bibliotekovedenie. – (2019) 2., p. 167-178.

Res. angol nyelven

Izland Nemzeti és Egyetemi Könyvtára: az alapítás 200. évfordulójára

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Könyvtár-történet -nemzeti; Nemzeti könyvtár

Az Izlandi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (a továbbiakban: INEK) 2018-ban ünnepelte alapításának 200., 2019-ben az egyetemi könyvtárral történt egyesítésének 25. évfordulóját.

C. Ch. Rafn, dán történész, fordító és régiséggyűjtő 1818-ban javasolta az Izlandi Irodalmi Társaságnak egy könyvtár létesítését Reykjavíkban. A nagyközönség számára a könyvtár 1825-ben nyitotta meg kapuit, állománya 1726 kötet volt. A működést főleg az olvasók befizetéseiből fedezték, állami támogatást az intézmény csak 1875-től kapott. 1848-ban nevezték ki az első állandó könyvtárost, J. Árnasont, az izlandi mesék és sagák gyűjtőjét és kiadóját. 1846-tól számítják a könyvtár kéziratosztályának működését. Száz évvel alapítása után a kéziratállomány nagysága 7000 egység, a könyvállomány 100 ezer kötet volt. Az izlandi egyetemet 1911-ben alapították négy karral, mindegyiket saját könyvtárral. Az egyetemnek 1940-ben lett saját épülete, és nyílt meg könyvtára 280 ezer kötettel. Már az 1950-es években felmerült

a nemzeti és az egyetemi könyvtár egyesítése, ám döntés egy új, korszerű épületről csak az 1960-as évek közepén született. Az 1969. évi törvény előírja a nemzeti könyvtár és az egyetem együttműködését, ezen belül egységes katalógus építését. Az új komplexumot 1994-ben, a köztársaság kikiáltásának 50. évfordulóján nyitották meg.

Az INEK a Művelődési, Tudományos és Kulturális Minisztériumhoz tartozik, működését a róla szóló 2011. évi törvény szabályozza: a könyvtár egyesíti a nemzeti és az egyetemi könyvtár funkcióit, egyidejűleg tudományos kutatóintézet és tudástár, a társadalom minden tagja számára elérhető. Három kötelempéldányt kap az országban megjelenő összes nyomtatott, audio- és videoanyagból. 2017 elején az állomány nagysága 928 ezer egység volt, továbbá 27 ezer e-folyóiratot és adatbázist szolgáltattak. A könyvtár az ország tudományos-bibliográfiai központja, felelős a nemzeti bibliográfiáért, a statisztikai és bibliográfiai adatok szolgáltatásáért. 2008-tól a kurrens bibliográfia elérhető az INEK honlapján. A 2014-ben indult *Bókastra* honlap tartalmazza az Izlandon 1533–1844 között megjelent könyvek teljes bibliográfiai leírását, a sagák világnyelveken megjelent fordításainak és 2017-től a szépirodalomnak a bibliográfiáját. 2004-től az INEK felelős az izlandi webarchívum létrehozásáért. A munkatársak száma 2017-ben 79 volt. A könyvtár finanszírozása a kormány feladata, bevételt a saját források eléréséhez szükséges előfizetések jelentenek.

A kéziratosztály állományában mintegy 14 600 egység található, köztük az egyetlen eredeti megmaradt pergamenlap a 13. századi skandináv sagák *Földkerekség* című gyűjteményéből. Az állomány nagy részét a 17–20. század elejéig készült kéziratok teszik ki. A nemzeti kéziratok örökség őrzője és kutatója a

reykjavíki Árni Magnússon Intézet, melynek nevadója *Árni Magnússon* (1663–1730) izlandi tudós, a koppenhágai egyetem professzora, régi könyvek és kéziratok gyűjtője. Végredelele szerint egyedülálló hagyatékát a koppenhágai egyetem kapta; a mintegy 3 ezer dokumentum felét 1961-ben Dánia visszaadta Izlandnak.

Az állományok digitalizálása és a teljes szövegű adatbázisok építése az 1990-es évek közepén indult.

Fontosabb adatbázisok:

- *Az Izlandi történelmi térképek gyűjteménye* (az 1544–1951 közötti időszakból).
- *Sagnanet* projekt (1997-től) az izlandi sagákról; bővítésével és ráépülve (2009-től) a *Manuscript Web* (*Handrit.is*) és a *Bækur.is*.
- *Az Izlandi napilapok és folyóiratok digitális könyvtára* (1999-től): az 1940 előtt megjelent időszakos kiadványokat tartalmazza.
- *A Középkori izlandi kéziratok digitális könyvtára*: katalógus, a kéziratok leírásával és digitális másolatával.
- *A Régi izlandi könyvek gyűjteménye* (2010-től): az 1940 előtt kiadott könyveket tartalmazza.
- *Az izlandi zene archívuma* (hangfelvételek, interjúk).

Az utóbbi húsz évben alakult az Izlandi Könyvtárak Konzorciuma. A *Gegnir.is* 290 könyvtár *Aleph 500* alapú, egységes elektronikus katalógusa. Az INEK honlapjáról több tematikus portál érhető el, beleértve a könyvtárosoknak, múzeumi dolgozóknak szóló *landskerfi.is* honlapot is.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 209, 240, 242, 265, 273

Felsőoktatási könyvtárak

226/2019

BEAVERS, Karen [et al.]: Establishing a maker culture beyond the makerspace. – Bibliogr. In: *Library hi tech*. – 37. (2019) 2., p. 219-232.

A „maker” kultúra megalapozása az alkotótereken túl

Eszköztár; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információtechnológia; Marketing; Rendezvény; Szolgáltatások

A felsőoktatási könyvtárak körében is egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek a *makerspace*-nek nevezett alkotóterek. A kaliforniai La Verne Egyetem Wilson Könyvtárának programja egy kölcsönbe kapott 3D-s nyomtatóval kezdődött, amelyet a könyvtárpépület leglátogatottabb részén, a kijárat mellett helyeztek el. A figyelemfelkeltés jól sikerült, hamarosan az egyetem oktatóitól megrendelések érkeztek oktatási célú szemléltető eszközök készítésére. Az érdeklődés növekedésére reagálva 2015-ben a könyvtárosok az alkotói kultúra (*maker culture*) népszerűsítésébe fogtak a campuson. A könyvtár havonta rendezett egy egyórás találkozót az alkotói mozgalom iránt érdeklődő hallgatók és munkatársak számára, amelyen interdiszciplináris témákat vitathattak meg. Az egyetem vezetésének támogatásával a mozgalom még aktívabb kampányban részesült, így ezzel párhuzamosan egyre bővült a résztvevők száma és a foglalkozások tematikája. A művészeti foglalkozásokon nem csupán kézműves alkotásokkal fejzehtették ki magukat a hallgatók, hanem alkalom nyílt a 3D-s nyomtatás lehetőségeinek kiaknázására is. A létrejött alkotásokból kis kamarakiállításokat szerveztek, amelyeknek többek között a könyvtár is helyet biztosított.

A kezdeményezés népszerűnek bizonyult, és a könyvtár hamarosan megnyitotta saját *makerspace* helyiségét. Az egy olvasóterem átalakításával létrehozott alkotótér azonban nem igazán tudta betölteni a szerepét szűkössége és a felmerülő pénzügyi problémák miatt. A lehetőséget csak előzetes egyeztetéssel tudták igénybe venni a hallgatók. A Wilson Könyvtár 2016-ban egy 30 négyzetméteres szobában már ki tudott alakítani egy külön alkotótérrel, amely először adott helyet a *maker* közösség találkozójának. 2017 júliusában az alkotótérrel sikerült átköltöztetni egy 55 négyzetméteres terembe, immár rendszeres nyitvatartással. A 3D-s nyomtatót, lézervágót, mikrokontroller- és virtuálisvalóság-készleteket magában foglaló *makerspace* minden tudományterület irányában nyitott, de még ez a tágasabb tér sem volt elegendő nagyobb berendezések elhelyezésére. Az állandó személyzetet diákmunkások adják, rendezvények és fontosabb események idején együttműködésben az egyetemi könyvtár műszaki stábjával. A diákmunkásokat kiképzik az eszközök alapszintű működtetésére, és érdeklődési körüknek megfelelően egy-két terület-

re mélyebb szinten is specializálódnak. Az alkotóteret az oktatók is rendszeresen igénybe veszik tanításra és tanulásra egyaránt.

2017-ben a könyvtár nyári tábort hirdetett 7–12. osztályosok számára a robotika tárgykörében, melynek során a gyerekek megtanulták, hogyan lehet működőképes robotokat létrehozni. A könyvtári alkotótér diákmunkásai segítettek a résztvevőknek a szükséges alkotóelemek előállításában.

A makermozgalom hatását egy kérdőíves felmérés segítségével vizsgálták meg 2017 nyarán. Kiderült, hogy a használók a könyvtár jelentőségét az alkotótéren túlmutatóan is nagyra értékelték, és kiemelték az intézmény központi szerepét a campus életében. A kérdőívet kitöltők hatékonyabb PR-tevékenységgel mozdítanák elő a makermozgalmat, mivel úgy vélik, kevesen tudnak a létezéséről.

Egy viszonylag korlátozott, de jó kezdeményezéssel (egy 3D-s nyomtató beállításával) el lehet kezdeni az alkotói tevékenység szervezését a könyvtárban, és az egyetem oktatóival, valamint a hallgatókkal együttműködve lépésről lépésre végre lehet hajtani a maker programot és meghonosítani az alkotói kultúrát a közösségen belül.

(Bódog András)

227/2019

WOOLLEY, Nick – CORE, Jane: Putting the learner at the heart of student experience : the role of the University Library in a seven-year journey of superconvergence at Northumbria University, UK. – Bibliogr. In: New review of academic librarianship. – 24. (2018) 3-4., p. 485-516.

Középpontban az egyetemi hallgatók: az egyetemi könyvtár szerepe a brit Northumbria Egyetemen lezajlott hétéves szuperkonvergenciában

Egyetemi hallgató; Együttműködés -helyi; Felsőoktatási intézmény; Felsőoktatási könyvtár; Középtávú terv; Munkaszervezet; Szolgáltatások; Tervezés

2016-ban az Egyesült Királyságban az egyetemi oktatás értékelésének új rendszerét vezették be annak érdekében, hogy emeljék a színvonalat. Ez az értékelési rendszer figyelembe veszi az oktatás minőségét, a tanulási környezeteket, a hallgatói eredményeket és azt, hogy milyen hasznot hoz mindez a hallgatóknak. Bár a kapcsolódó mérőszámok között nem szerepelnek a könyvtárak adatai, többnyire tükrözik azt, hogy miként támogatják a könyvtárak a minő-

ségi tanulási környezetek működését. A szabályozás változása mellett fontos kiemelni, hogy a virágzó fogyasztói öntudat, a különböző generációk közötti különbségek és a technológiai trendek hatására a hallgatók elvárásait egyre nehezebben lehet kielégíteni. A könyvtárosok azt tapasztalják, hogy a hallgatók egyre inkább fogyasztóként viselkednek, és egyre magasabb követelményeket támasztanak a könyvtári szolgáltatásokkal szemben. A hallgatók egyszerre fogyasztók, tanulók és a könyvtár partnerei, ami a korábbinál dinamikusabb és árnyaltabb kapcsolatrendszer eredményez közöttük és az intézmények között. A korábban elkülönült szolgáltatási funkciók közötti konvergencia iránti igény a brit felsőoktatásban az 1980-as évek óta jelen van, és többek között érintette a könyvtárakat és az olyan szervezeteket, mint a számítástechnikai szolgáltató egységek. A konvergenciától a „szuperkonvergencia” irányába történő jelenkori elmozduláshoz társul, hogy a fókusz az információkezelésről és a technológiáról a hallgatók és a szolgáltatások felé tolódott. A Northumbria Egyetem (Newcastle-upon-Tyne) mellett számos más felsőoktatási intézmény is ilyen, szuperkonvergens szervezet kíván lenni, például a Birminghami Egyetem vagy a londoni *King's College*.

A szuperkonvergencia mértéke különböző lehet, tehát kisebb vagy nagyobb integrációt is jelenthet, ami a könyvtárakra is igaz. A Northumbria Egyetem esetében folyamatos és gondos tervezés nyomán, több lépésben valósult meg az átalakítás. A könyvtár 2004 óta hosszú utat tett meg, többször is átstrukturálva szervezetét és szolgáltatásait. A stratégiai jelszó 2014 óta a „digitális az első”, ami egyszerre utal a digitális gyűjteményekre és a digitális írástudás támogatására. Jó példa a különböző szolgáltatási egységek feletti együttműködésre a hallgatók számára elérhető *Ask4Help* szolgáltatás, amelyhez bárki bármilyen kérdéssel fordulhat online és személyesen is. 2015 és 2017 között megtörtént a hallgatóknak szóló összes egyéb szolgáltatás (pl. esélyegyenlőség, karrieriroda, ösztöndíjprogramok stb.) integrációja a könyvtárral, az így létrejött szervezeti egység neve *Student and Library Services* [*Tanulmányi és Könyvtári Szolgáltatások*].

A jelenlegi állapot szerint a könyvtárban egyetlen „frontvonal” tájékoztatási-olvasószolgálati csoport, valamint feldolgozó „back office” működik, ezeket egészítik ki a különálló szakterületi felelősök (pl. bibliometria, kutatási adatok, szerzői jog).

(Koltay Tibor)

Lásd még 219, 220, 223, 225, 234, 235, 236, 238, 241, 243, 250, 251, 252, 255, 257, 258, 261, 263, 267, 270, 272, 274

Közművelődési könyvtárak általában

228/2019

RÖSHAMMAR, Martin – HANQUIST, Emma (ill.): Vad gár an? In: Biblioteksbladet. – 104. (2019) 7., p. 14-19.

Mi folyik a könyvtárban?

Cenzúra; Információs társadalom; Közművelődési könyvtár; Rendezvény; Szellemi szabadság; Tájékoztatás szabadsága; Társadalmi követelmények; Városi könyvtár

2018 augusztusában a stockholmi Hornstulls Könyvtárban panelbeszélgetés zajlott a demokrácia feltételeiről, melyen részt vett a nemzeti Demokrata Ifjúság nevű szervezet korábbi vezetője is a szélsőjobboldaligént számon tartott Északi Ifjúság képviselőjében. Ennek kapcsán kiéleződött az arról szóló vita, hogy hol húzódnak a szólás- és véleményszabadság határai. Meddig lehet teret adni az önkifejezésnek, illetve mikortól kell meggátolni a szélsőséges gyűlöletkeltő propaganda terjesztését? Mint azt *Sandra Sporrenstrand*, az imént vázolt esetben érintett fiókkönyvtár munkatársa kifejtette, a kihívást az jelenti, hogy a demokratikus jogállamban mindenkit megillető véleménykifejtés hol csúszik át gyűlöletbeszédbe. Elvileg, ha van egy ilyen világos pont, a könyvtár kizárhatja az adott rendezvényt, a gyakorlatban azonban ezt nagyon nehéz megállapítani.

A Stockholmi Városi Könyvtár minden fiókkönyvtárban nagy szabadságot kapnak az illetékes munkatársak a programszervezés terén. A rendelkezésre álló erőforrások korlátozott volta, s az óhatatlanul beszűrődő személyes könyvtárosi preferenciák mellett az a legfőbb szempont, hogy minél változatosabb célcsoportokat sikerüljön megszólítani, köztük olyanokat is, akik jellemzően nem jutnak el a könyvtárakba. A vitafórumok is teljesen engedélyezettnek számítanak, legyen szó irodalmi, gazdasági vagy politikai témákról, ennek pedig szerves eleme adott esetben a verbális provokáció megjelenése is. A legkülönbözőbb tárgykörökben kifejtett színes, markáns vélemények teszik érdekes, szórakoztató helyé a könyvtárat, s ezt a városi könyvtár működésének 90 évnyi tapasztalata

mondhatja a munkatársakkal. Az országos körképből kiderül, hogy időszerű társadalmi és emberi jogi kérdések, továbbá az őshonos kisebbségek lakta vidékeken a nemzetiségi kultúra és hagyományok is előkelő helyen szerepelnek a programkínálatban. A könyvtárak tehát arra törekednek, hogy leképezzék a társadalom sokszínűségét, rétegzettségét.

Miután nem fekete-fehér a szólásszabadság határainak megállapítása, s a jogszabályi környezet sem igazít el tisztán, a könyvtárak annyit tehetnek, hogy világosan megfogalmazott általános irányvonalakat fektetnek le az intézmény erkölcsi integritása érdekében, és ezek betartását elvárják mind a program-szervezőktől, mind a résztvevőktől. De mint ahogy azt az Uppsalai Városi Könyvtár vezetője, *Mohammed Mekrami* leszögezi, nem lehet garantálni, hogy nem lépi át valaki a könyvtárakban a gyűlöletkeltés határát, ami persze büntetőjogi következményekkel is járhat. Más kérdés, hogy az ő gyakorlatukban soha nem történt ilyen eset. *Johanna Hansson*, a Svéd Könyvtáros Egyesület vezetője szerint a könyvtáraknak néha az ördög ügyvédje szerepét is el kell játszaniuk, hogy a viták során nyíltan meg lehessen védeni a demokratikus alapértékeket. Az előzetes megbélyegzés helyett szóba kell állni a szélsőséges nézeteket képviselőkkel is, akiknek saját maguknak kell vállalniuk a szavaikért a felelősséget.

A vélemények sokszínű bemutatását az adófizetők pénzéből működő intézményekben nem lehet megspórolni. A könyvtáraknak tisztán és egyenesen kell teret adniuk a különféle nézeteknek, világosan közvetítve azt is, hogy milyen fajta álláspontok ellen éri meg – és kell is – tiltakozni. Az intézmények így tudják kiteljesíteni az új könyvtári stratégiában is megfogalmazott demokratikus társadalomépítési céljait.

(Németh Márton)

Lásd még 232, 245, 246, 254

Városi könyvtárak

229/2019

DAVIS, Jeffrey: Online ticketed-passes : a mid-tech leap in what libraries are for In: Information technology and libraries. – 38. (2019) 2., p. 8-10.

Online belépőjegyek kulturális intézményekbe: egy technológiai ugrás, amely megmutatja, mire is valók a könyvtárak

Együttműködés -helyi; Információtechnológia; Marketing; Múzeum; Rendezvény; Szolgáltatások; Városi könyvtár

A cikk áttekinti a könyvtárak által nyújtott online belépőjegyek programjának indulását és technológiai hátterét. Ezek a programok lehetővé teszik a könyvtárhasználók számára, hogy napijegyeket foglaljanak bármilyen helyi nevezetességhez. A kínálat kezdetben a hagyományos múzeumokat jelentette, de mára már magában foglalja a tudományos ismeretterjesztő központokat, állatkerteket, botanikus kerteket, előadásokat, túrákat, tanfolyamokat és még sok minden mást. A szerző kifejti, hogy mindez egy új szolgáltatási paradigmát képvisel: a könyvtárosok a házon belüli kínálatot kiegészítve a régiójukbeli nem könyvtári forrásokhoz való nyilvános hozzáférést közvetítik és könnyítik meg, annak érdekében, hogy kiszolgálják a használók igényeit.

(Autoref.)

230/2019

DETLEFS, Beate: Oodi – eine Ode an Finnlands Bibliotheken : Neubau in Helsinki eröffnet In: BuB. – 71. (2019) 4., p. 221-225.

Res. angol és francia nyelven

Oodi – óda a finn könyvtárakhoz: új fiókkönyvtár-épület nyílt Helsinkiben

Enteriőr; Fiókkönyvtár; Könyvtárépítés, berendezés; Könyvtárépület -közművelődési; Személyzet; Szolgáltatások; Városi könyvtár

Az *Oodi* a legújabb fiókkönyvtár Helsinki központjában. A 17 250 négyzetméteres alapterületű, „a finn építészet kirakatának” nevezett épület Észak-Európa közkönyvtárainak jelenét és jövőjét mutatja meg. A nyitónapokra 2018. december 5-én és 6-án került sor. A december 6-át elsősorban a családoknak szentelték, gyerekszínházi és zenés programokkal, illetve gyerekeknek szóló felolvasásokkal.

A 37 környékbeli könyvtárból álló HelMet hálózat egyik tagjaként az *Oodi* nem Helsinki központi könyvtára, de ez az, ami Helsinki városközpontjában áll. Helsinki főkönyvtára, a Pasila Könyvtár a város más részén található. Az *Oodi* közvetlenül a központi pályaudvar mellett és a parlamenttel szemben helyezkedik el, és olyan jelentős kulturális intézmények veszik körül, mint a Finlandia Csarnok, a Kiasma Kortárs Képzőművészeti Múzeum, a Helsinki Zenei

Központ, továbbá a *Helsingin Sanomat*nak, az ország legnagyobb napilapjának az irodái.

Az új könyvtár megépítéséről 2012-ben született döntés, és 544 építésziroda adott be anonim pályázatot a világ minden tájáról. A nyertes a fiatal finn építészekből álló ALA csoport lett. Az építkezés 98 millió euróba, a berendezés további 12 millió euróba került. Az akár 100 000 egységet elbíró könyvvállványok közepes magasságúak. Az Olaszországban előállított polcrendszerek könnyűek, tűzállóak, rugalmasak, áttekinthetőek és kiváló belső megvilágítással vannak felszerelve.

Jelenleg 54 fős személyzet dolgozik az *Oodiban*. Mivel a HelMet hálózatban alkalmazott könyvtárosoknak újonnan jelentkezniük kellett az *Oodiban* megnyíló álláshelyekre, a csapat teljes egészében rendkívül motivált egyénekből áll, akik úgy döntöttek, pontosan ez az a hely, ahol dolgozni szeretnének. A rendszer egészében így keletkező üresekkel számos új, a tanulmányait éppen befejezett munkatárssal töltötték fel. Néhány éves időtávlatban a személyzet változtatását tervezik, és 2019 közepétől kezdve a HelMet hálózat teljes médiagyűjteménye is átesik egy rotációs folyamaton.

(Autoref.)

Lásd még 217, 228, 231, 244

Mozgókönyvtárak

Lásd 245

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 247, 249, 266, 269, 275

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

231/2019

CAFT, Sanne: De første 100 er en god start In: Danmarks biblioteker. – 23. (2019) 5., p. 14-15.

Az első száz könyv a jó kezdethez

Állománygyarapítás; Gyermekkönyvtár; Gyermekolvasó; Ifjúsági és gyermekkönyvek; Ifjúsági irodalom ajánló bib-

liográfiája; Igénykutatás irodalom iránt; Kölcsönzés; Marketing; Olvasásra nevelés; Városi könyvtár

Az „első száz könyv” ötlete a dániai Allerød Könyvtárból indult, ahol bármelyik könyvtáros javasolhattott húsz olyan könyvet, amelyet jó szívvel ajánlana a gyermekeknek és szüleiknek. Ebből nőtt ki a Koppenhágai Városi Könyvtár hálózatában a legjobb száz könyv listája, melynek összeállítását az olvasók véleménye is befolyásolta. Belső ajánló jegyzékek, melyeket gyarapítási célból a könyvtárosok vezettek saját maguk számára, természetesen már korábban is léteztek. Itt azonban egy olyan lista elkészítése volt a cél, amely a legbiztosabb útmutatót adja az olvasás megalapozásához, s melynek célcsoportja az olvasással ismerkedő korosztálytól egészen a tíznédzserekig terjed.

A kezdeményezéshez kiválogatták a leginkább kölcsönzött címeket. Támazkodtak a könyvtárosok tapasztalataira, a kölcsönzőpultnál folytatott olvasói párbeszédre is. Különböző tematikus könyvjegyzékek összeállításával emelték ki azokat a régi és új klasszikus műveket, melyekből a szülők a legszívesebben olvasnak fel gyermekeiknek, vagy éppen azokat a gyermekkönyveket, amelyek a legeredményesebben fejlesztik a narratív kompetenciákat, az empátiás készséget, a képzelet kibontakozását.

A lista összeállításában mind a húsz koppenhágai fiókkönyvtár részt vett. Mindegyik beszerzett első körben nyolcvan könyvet a tervezett száz közül, kezdve a képeskönyvekkel, ábécéskönyvekkel és verseskötetekkel a 3–6 évesek számára, majd következtek a 4–8 éves korosztálynak felolvasásra szánt könyvek. A gyermekeknek és szüleiknek kiállításokat rendeztek a leginkább kölcsönzött gyermekirodalomból. Az ő visszajelzéseiket is figyelembe vették a lista finomításához, a gyarapítás tervezéséhez.

A Koppenhágai Városi Könyvtár logisztikai rendszere biztosítja, hogy a gyermekrészlegeken „az első száz” mindig megtalálható legyen a polcokon. A kölcsönzési adatok is biztatóak: a több mint 70%-os arány azt mutatja, hogy sikerült a használók érdeklődését felkelteni.

A kiállítási anyag összeállításakor odafigyelnek arra, hogy minden korosztály megtalálja a neki leginkább ajánlott olvasnivalót. Folyamatosan változtatják a kínálatot a visszajelzések és kölcsönzési statisztikák tükrében. Emellett tekintetbe veszik a fiúknak és lányoknak szóló művek eltérő sajátosságait is. A projekt irányítói szerint ezzel az ötlettel sikerült új

lendületet adni a könyvtárfejlődésnek és az olvasóvá nevelésnek a koppenhágai közkönyvtári hálózatban.

(Németh Márton)

232/2019

JOO, Soohyung – CAHILL, Maria: The relationships between the expenditures and resources of public libraries and children's and young adults' use : an exploratory analysis of Institute of Museum and Library Services public library statistics data. – *Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science.* – 51. (2019) 2., p. 307-316.

Összefüggések a közkönyvtárak kiadásai és forrásai, valamint a gyermek- és ifjúsági olvasók könyvtárhasználatára vonatkozó statisztikai adatainak feltáró vizsgálata

Felmérés; Gyermek- és ifjúsági olvasók; Ifjúsági és gyermekkönyvtár; Kölcsönzés; Költségvetés; Könyvtárhasználat; Közművelődési könyvtár; Rendezvény; Statisztika

A gyermekkönyvtárosok régóta felismerték a könyvtárak értékes szerepét a gyermekek és kamaszok fejlődésében, és megfelelő támogatásért küzdenek a gyermekeknek, fiataloknak és a családoknak szóló programok és szolgáltatások megvalósításához. Az amerikai Múzeumi és Könyvtári Intézet (*Institute of Museum and Library Services*) országos közkönyvtári felmérésének adatait felhasználva ez a tanulmány a közkönyvtárak kiadásai és forrásai, valamint a gyermekek és fiatalok könyvtárhasználatára vonatkozó összefüggéseket vizsgálja. Az adategyüttesből a változók három csoportját választották ki, hogy reprezentálják a kiadásokat, a forrásokat, valamint a gyermekek és fiatalok könyvtárhasználatát. A korreláció-elemzés eredményei azt tárták fel, hogy a kiadásokkal és forrásokkal kapcsolatos változók többsége jelentős összefüggésben állt a gyermekek és fiatalok könyvtárhasználatával bármilyen nagyságú könyvtár esetében. Ezenkívül a kölcsönzési adatoknak és a programlátogatások mértékének vizsgálata azt mutatta, hogy a gyermekirodalom kölcsönzése a teljes könyvtári kölcsönzés több mint egyharmadát teszi ki, és a közkönyvtári programok látogatóinak 70%-a gyermekeknek rendezett programokon vesz részt. A tanulmány eredményei empirikus bizonyítékkal szolgálnak a gyermekeknek és fiataloknak szánt könyvtári forrásokba és szolgáltatásokba történő beruházás támogatására, s a szerzők mindezt a könyvtári szolgáltatásoknak és programoknak az

informális tanulásra összpontosító kibővítésével kapcsolatban tárgyalják.

(Autoref.)

Lásd még 256, 260, 264

Iskolai könyvtárak

233/2019

RAGAN, Amy [et al.]: Learning to read online : the effect of instruction on e-textbook use. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 37. (2019) 2., p. 293-311.

Tanuljunk online olvasni: az e-tankönyvhasználat oktatásának hatása

Általános iskolás; Didaktika -általános és középiskolai; Elektronikus könyv; Használók képzése -iskolában; Iskolai könyvtár; Olvasás; Tankönyv

Jelen tanulmány célja, hogy megvizsgálja a könyvtári képzés hatását az e-tankönyvek jellegzetes funkcióinak használatára a magyarországi *American International School of Budapest* egy hetedik osztályos természetismeret óráján. Az elvárás-érték elmélet alapján a könyvtári használóképzést úgy tervezték meg, hogy megmutassa a diákoknak, hogyan javíthatnak a tanulási szokásaikon az e-tankönyvek jellegzetes funkciói.

Az idősoros, megismételt vizsgálati módszer segítségével a kutatás szerzői figyelemmel kísérték a diákok e-tankönyvhasználatát a könyvtári képzés előtt, majd a képzés után is. Az adatok forrásai a diákoktól érkezett kérdőíves válaszok, fókuszcsoportos beszélgetések és a digitális könyvtár használati statisztikái

voltak. A szerzők megismételt t-próbát végeztek, hogy összehasonlítsák a képzési alkalmak előtt és után gyűjtött adatokat.

Az eredmények azt mutatják, hogy az e-tankönyvek jellegzetes funkcióinak (szószedet, hanganyag, kvíz, jegyzetek, kiemelő és videók) használata megnőtt a könyvtári képzést követően. Noha az e-tankönyvek e jellegzetességeinek használata emelkedett, mindez nem vonatkozott az egyéb e-könyvekre: a digitális könyvtár használata nem nőtt.

A tanulmány az e-tankönyvek oktatási környezetben való használatának kutatásába illeszkedik. Az alapvető eredmények alátámasztják a szakirodalom azon megállapítását, hogy a diákok nem használják az e-tankönyvek összes jellegzetes funkcióját. Jelen kutatás annyit tesz ehhez hozzá, hogy az e funkciók elsajátítására irányuló közvetlen képzés növeli a használatot.

A könyvtárosoknak és a tanároknak érdemes megfontolniuk az e-tankönyvekre vonatkozó közvetlen oktatást. Noha ez nem növeli a digitális könyvtár használatát, de előnyös lehet a diákok tanulási élményének szempontjából.

A kutatás a diákok e-tankönyvhasználatának szakirodalmára épül, kiemelve a könyvtári képzés jelentőségét a tanulói élmény és az e-tankönyvhasználat javításában.

(Autoref. alapján)

Lásd még 260, 262

Egyházi könyvtárak

Lásd 211

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Általános kérdések

234/2019

ALLISON, Deeann [et al.]: Academic library as learning space and as collection : a learning commons' effects on

collections and related resources and services. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 45. (2019) 3., p. 305-314.

A felsőoktatási könyvtár mint tér és mint gyűjtemény: egy tanulóter megnyitásának hatása a gyűjteményre, a kapcsolódó forrásokra és a szolgáltatásokra

Adatbázis; Állomány használata; Enteriőr; Felsőoktatási könyvtár; Kölcsönzés; Könyvtárközi kölcsönzés; Statisztika; Szolgáltatások használata

Rengeteg tanulmány születik arról, hogy a könyvtár miként jelenik meg tanulási térként, s mindez hogyan járul hozzá az információ és a tanulás kiteljesedéséhez. Kevesebb szó esik azonban arról, hogy ez a funkcionális kiteljesedés, a könyvtári terek átformálása miként hat vissza a szakkönyvtárak, illetve tudományos könyvtárak gyűjteményére, egyéb kapcsolódó forrásaira, valamint a gyűjteményalapú szolgáltatásokra. E tanulmány szerzői azt vizsgálják, hogy a tanulási terek mint „közjavak” (*commons*) kiteljesedése hogyan befolyásolja a kölcsönzés, a dokumentumszolgáltatás, a könyvtárközi kölcsönzés munkafolyamatait, valamint a campuson belüli, illetve a távoli adatbázis-használatot.

Fontos tisztázni, hogy az információs tér (*information commons*) tanulási térré (*learning commons*) formálódása voltaképpen az információközvetítéstől a tudásteremtésre való hangsúlyváltásnak a következménye. A könyvtár még szervezettebb az adott tudományos, illetve felsőoktatási intézmény infrastruktúrájának részévé válik, számos funkció és szervezeti egység a könyvtárral együtt szinte kibogozhatatlan egységben, egymásra utaltságban áll a használók rendelkezésére. Éppen emiatt az átalakulás miatt érdemes azt is megvizsgálni, hogy ezek a szolgáltatásbeli és szervezeti funkcióváltások miként hatnak vissza a könyvtári gyűjteményre.

A cikk kiemeli a felsőoktatási könyvtárban dolgozók azon félelmeit, hogy a gyűjteményközpontúság megkérdőjeleződése egyben azt is jelenti, hogy egyre több olyan használó áramlik a szakkönyvtárakba és felsőoktatási könyvtárakba, akik nem alkotják azoknak a természetes célközönségét, s teret veszítenek azon kutatók és hallgatók, akiknek a leginkább szükségük lenne a könyvtári szolgáltatásokra. De vajon jogosak-e ezek a félelmek? A szerzők a Nebraska-Lincoln Egyetem könyvtárában 2016-ban átadott tanulótér, a közel 2800 négyzetméteres *Adele Coryell Hall Learning Commons* példáján vizsgálták meg a használati adatokat. Az eredmények azt mutatják, hogy a könyvtári terek tanulási térré való átalakulásával mintegy 80%-kal nőtt a használók száma. A beáramló új tömeg kapcsán a kölcsönzés havi forgalma azonban nemhogy növekedett volna, de még csökkent is. Ezeket a használókat tehát nem a gyűjtemény hagyományos használata vonzotta elsődlegesen az intézménybe. Annak dacára, hogy a tanulási terek

megnöveléséhez több tízezernyi, magas kölcsönzési arányszámmal bíró dokumentumot kellett külső raktárakba szállítani, a dokumentumforgalmazás nagyságrendje nem változott látványosan, az esetleg leselejtezett munkák könyvtárközi kölcsönzésben való elérésére sem mutatkozott igazán igény, itt kifejezetten csökkent a forgalom. Ami még meglepőbbnek bizonyult, az az, hogy a könyvtári adatbázisok használatának aránya is csökkent a campuson belül, a távoli hozzáférés pedig stagnált.

A kutatók végeredményben megállapítják, hogy a dokumentumhasználatban leginkább stagnálás figyelhető meg, nem hozott látványos csökkenést a gyűjteményalapú szolgáltatások tekintetében a nagyarányú selejtezés, illetve átrendezés. Kijelenthető, hogy jelentős új használói tömegeket sikerült vonzani a könyvtárba, de ennek a hagyományos könyvtári tevékenységekre gyakorolt hatása elhanyagolható. A tanulási terek kiterjesztése nem hozott érzékelhető változást a korábbi gyűjteményhasználatban. A szerzők szerint illúzió egyelőre a csoportos tanulás arányainak növekedésével számolni. A könyvtári gyűjtemény használói elsődlegesen továbbra is az oktatók, tudományos kutatók maradtak, változatlan preferenciákkal. További vizsgálatok szükségesek annak előrejelzésére, hogy szélesebb intézményi mintán, illetve hosszabb távon milyen tendenciák érvényesülnek majd.

(Németh Márton)

Lásd még 219, 247

Állomány, állományalakítás

235/2019

BRITTON, Robert M. – ROBERTSON, Justin : Reference to stacks : getting the most out of library resources. – Bibliogr. In: Medical reference services quarterly. – 38. (2019) 2., p. 156-162.

A referenz állomány beolvasztása, avagy hogyan hozzuk ki a legtöbbet a könyvtári forrásokból?

Állomány használata; Állományalakítás; Felsőoktatási könyvtár; Kölcsönzés; Referenz; Segédkönyvtár, kézikönyvtár; Szabadpolc

A használói igények változása a könyvtári terek nagymértékű átrendezésével párosulva oda vezetett, hogy a könyvtárak feltűnő hanyatlást tapasztaltak

a nyomtatott referenzs gyűjtemény használatában. Ez a jelentős visszaesés arra ösztönözte a könyvtárosokat, hogy új módszereket keressenek a még életképes gyűjtemény népszerűsítésére. A Dél-alabamai Egyetem Charles M. Baugh Élettudományi Könyvtárában úgy döntöttek, hogy beolvasztják a nyomtatott referenzs műveket az általános gyűjteménybe. (Bizonyos címek apasztásra kerültek, a hivatkozással kapcsolatos segédkönyveket pedig a kötelező irodalom szekciójába helyezték át.) Egy év elteltével a kölcsönzési adatok azt mutatták, hogy a gyűjtemények egyesítése után a referenzs köteteket gyakrabban forgatták az olvasók, legalábbis bizonyos címek esetén kiugró volt a használat. A jövőben mindazonáltal a könyvtár a referenzs művek elektronikus változatainak beszerzésére és szolgáltatására kívánja helyezni a hangsúlyt.

(Autoref. alapján)

Lásd még 231, 234, 238, 251

Állományvédelem

236/2019

BOLL-BECHT, Katharina: Wissen. Retten. Jetzt! Fundraising-Projekt zur Rettung der einzigartigen Bücher der Universitätsbibliothek Würzburg In: Bibliotheks-forum Bayern. – 13. (2019) 2., p. 122-126.

Könyvmentők: adománygyűjtő projekt a Würzburgi Egyetemi Könyvtár értékes könyveinek restaurálására

Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Használó; Régi és ritka könyvek; Restaurálás; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A cikk a Würzburgi Egyetemi Könyvtár rossz állapotban lévő, veszélyeztetett régi könyveinek megmentését tárgyalja. Háborús károk sújtotta, vízáztatta, szúttak kötetek – olyan nagyszámú könyvről van szó, hogy valamennyinek a restaurálására sem megfelelő szakember, sem anyagi forrás nem áll rendelkezésre. Adománygyűjtésre már korábban is volt példa az intézményben, egy-egy fontos kéziratot restauráltak is egyesületek, klubok segítségével, emellett a könyvtár karácsonyi üdvözlőlapok értékesítésével is próbál bevételre szert tenni. Nyilvánvaló volt, hogy a veszélyeztetett könyvanyag megmentése érdekében olyan projektre van szükség, ami jobban szolgálja a célt. A Würzburgi Egyetem volt hallgatói (öregdiákjai) adományainak köszönhetően oldódott meg évekkel

ezelőtt az új egyetemi kápolna székeinek kárpitozása. Az öregdiák-szervezet referenzsének a fejében született meg az ötlet, hogy a könyvrestaurálásra is a régi hallgatókat mozgósítsák, hiszen valamennyien használták a könyvtárat tanulmányaik során. A projektet össze lehetett kötni az egyetemi könyvtár 400 éves fennállásának megünneplésével: a 2018-ban gyűjtött adományokból restaurált könyveket 2019-ben már ki lehet állítani az ünnepi események során.

A program hivatalos meghirdetése előtt a volt hallgatók szervezetének elnöksége és az egyetem vezetői számára tájékoztatót tartottak, melyen bemutatták a leginkább veszélyeztetett könyveket és kéziratokat. A könyvtár 24 kötetet választott ki; leírták a károsodások jellegét, és megadták a restaurálás költségét. Következő lépésként egy honlapot hoztak létre, ahol a könyvek képekkel és információkkal (tartalom, „életrajz”, károk) szerepeltek. Az oldalon helyet kapott az adományozó űrlap is, sőt, aki szeretett volna, egy adott könyv „keresztstülőjévé” válhatott. A volt hallgatók aktivizálása érdekében tájékoztató levelet küldtek az öregdiák-szervezet tagjainak, és meghívták őket egy 2018 júniusában tartott rendezvényre, ahol a könyveket megtekinthették.

Az adományozási kedv rendkívüli volt: rövid idő alatt öt számjegyű összeg gyűlt össze. (Minden adományozó CD-ajándékot kapott, nevük szerepel a támogatott könyv tartódobozán; akik pedig egy-egy könyv teljes restaurálását finanszírozták, az adott mű fakszimiléjét kapták ajándékba.) A restaurálásra megfelelő tapasztalattal rendelkező szakembereket kértek fel, majd a kötetek digitalizálására is sor került. Összegzésként megállapítható, hogy egy elkötelezett közösség segítségével sikerülhet megmenteni és az eljövendő nemzedékek számára megőrizni egy egyetem és egy város fontos kincseit. Az adománygyűjtő projektből az alábbi következtetéseket lehet levonni:

- A régi könyv a tudományos közösség szemében – akiket a volt hallgatók képviselnek – nem „holt” anyag, hanem védelemre méltó érték, melyre további kutatások is épülhetnek.
- Az unikális példányok egy kis regionális történelmet hordoznak, mivel keletkezési, illetve őrzőhelyükkel (Würzburggal, az egyetem könyvtárával) szoros kapcsolatban állnak.
- Az egyetem öregdiákjai segítségével végrehajtott adománygyűjtő akció megerősítette az egyetemi könyvtár azon elképzelését, hogy ezután is érdemes állományvédelmi projekteket indítani. Hosszabb távon az a céljuk, hogy a könyvtár legértékesebb köteteit ismét hozzáférhetővé tegyék

a kutatók számára. Bármilyen csodás egy-egy digitális másolat, az eredetit sem pótolhatja!

(Murányi Lajos)

Lásd még 211, 237

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

237/2019

FABIAN, Claudia: Der Altbestand in 50 Jahren : ein Versuch zur Zukunft des schriftlichen Kulturerbes. – Bibliogr. In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 66. (2019) 3., p. 130-136.

A régi könyvek 50 éves időtávlatban: kísérlet az írott kulturális örökség jövőjének meghatározására

Állományvédelem; Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Jövő könyvtára; Különgyűjtemény; Régi és ritka könyvek gyűjteménye; Távlati terv; Terminológia

A Bajor Állami Könyvtár (*Bayerische Staatsbibliothek*, BSB) „régikönyvek és kéziratok” részlegének vezetője írásában az elmúlt ötven év tapasztalatait foglalja össze, és ezek (valamint a jelen helyzet) alapján próbálja felvázolni, mit hozhat a következő félszázad a régi könyvek és a velük foglalkozók számára.

1968-ban a szakirodalomban többek között a számítógépesítés, a leíró katalogizálás, az ősnymtatványok és a középkori kéziratok katalógusai voltak a népszerű témák, kisvártatva pedig elindult a német antikvák számbavétele (VD 16) és a retrospektív nemzeti bibliográfia. A régi könyvek mindazonáltal periférikus, speciális szakterületet jelentettek a könyvtári világon belül.

Napjainkban a régi könyvek feltárása nemcsak intézményeken, hanem nemzedékeken átívelő feladat: elkezdődött a régi kéziratok új, komplex feldolgozása és 2004-től a digitalizálásuk is.

2068-ig a leírás és az eredeti dokumentumok között kiegyenlítődés megy majd végbe. Akkor már ugyanis nemcsak a szakértők tudják majd a régi szövegeket elolvasni, hanem az automatizálás révén az érdeklődők is, hiszen addigra bevett eljárás lesz a gépi képfelismerés, felolvasás, átírás, illetve a gépi fordítás az igényeknek megfelelően angol vagy kínai nyelvre.

1968-ban a régi könyvek fizikai beszerzése volt a cél, valamint a nagy gyűjtemények kiegészítése. 2018-ban a megszűnő egyházi és magángyűjtemények megszerzése áll a legfontosabb feladatok között. 2068-ban is megmarad a múlt iránti érdeklődés; akkor a digitális változat lesz a magától értetődő, a materiális formátum különlegességnek számít majd. Mindez összefügg a muzealizálódás problémakörével, amely jelenség a régi könyvek esetében napjainkban is tapasztalható.

Izgalmas kérdés, hogyan definiálják majd a régi könyvet fél évszázad múlva. Az időhatárok minden bizonnyal változni fognak. Ma hagyományosan az 1800 előtti datálás a régi könyvek meghatározásának kritériuma, bár egyesek 1830-at, a kézi sajtóval készült nyomtatványok megjelenését tekintik új korszakhatárnak. A gyarapítás során viszont sokan 1945-öt, illetve 1950-et tekintik határkönek, mivel ez után az időszak után beszélhetünk újra megbízható könyvkereskedelemtől és kötelempéldány-szolgáltatásról. 2068-ban, ha nem lesz háború, és még lesznek nyomtatott könyvek, valószínűleg 1950 lesz a régi könyvek időhatára. Izgalmas kérdés, hogy mi lesz az 1950 és 2018 közötti irodalommal, amely nagy példányszámokban, igen sok könyvtárban fellelhető. Feltehetőleg jelentős állományapasztásra kerül majd sor, és csak az egyedi példányok és a tudományos könyvtárakban nem gyűjtött művek maradnak meg (kortárs hagyományok, gyermekkönyvek stb.) a kutatás elsődleges forrásaként. Modellértékű lehet ebből a szempontból a mai wolfenbütteli Herzog August Könyvtár, amely a primer források szellemtudományi laboratóriuma kíván lenni. Bár a jövőben lesznek még analóg dokumentumok, a könyvtárosoknak a digitális dokumentumokkal is sok dolguk lesz, vagyis a hivatás alapján véve nem fog megváltozni.

(Murányi Lajos)

Lásd még 219, 235, 236, 244, 261, 265, 266

Raktározás

Lásd 235

Feldolgozó munka

238/2019

CASTRO, Jeannie [et al.]: MARC metamorphosis : transforming the way you look at e-book records. – Bibliogr. In: The serials librarian. – 76. (2019) 1-4., p. 213-219.

MARC-metamorfózis, avagy hogyan nézzünk másképpen az e-könyvek rekordjaira?

Állományalakítás; Elektronikus könyv; Előzetes katalogizálás; Feldolgozó munka; Felsőoktatási könyvtár; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Könyvkiadás

A cikk egy nagy kiadóvállalat és két nagy egyetem elektronikus forrásainak katalogizálási munkafolyamatait hasonlítja össze. Közös érdekük, hogy az e-dokumentumok jól kereshetők és minél egyszerűbben használhatók legyenek.

Mindkét egyetem integrált könyvtári rendszere az *Innovative Interfaces* terméke. A Houstoni Egyetem campusának 45 000 hallgatója van. Könyvtára 980 adatbázist és 625 000 e-dokumentumot (e-könyvet és e-folyóiratot) tesz elérhetővé, melyeket a *360 Resource Manager*rel és a *360 Link resolver*rel kezelnek. A *360 MARC Update* havonta kétszer szolgáltatja a frissített rekordokat. A *Primo* keresőszolgáltatásban és a *Sierra* katalógusban való megjelenéshez az e-könyvek esetében az *SFX* linkfeloldót használják. A közeljövőben új könyvtári platformra való áttérést terveznek, melytől az e-könyvek hatékonyabb feldolgozását remélik. A Clemson Egyetem 23 000 hallgatója számára a könyvtár 1,2 millió nyomtatott egységet, megközelítőleg 300 adatbázist, több mint 500 000 e-könyvet és 82 500 e-folyóiratot kínál. Az e-forrásokat egy elektronikus forrásokkal foglalkozó munkacsoport menedzseli a beszerzés különböző útjaitól a katalogizálásig. Ez utóbbi főként az *OCLC WorldShare* heti rekordfrissítéseire alapul, de terjesztői forrásból is töltenek le rekordokat, és igénybe veszik a *Knowledge Based Collection* szolgáltatást is. Munkafolyamatai során mindkét könyvtár számos eszközt és módszert használ, hogy az elektronikus forrásokat minél jobban elérhetővé tegyék, ilyen például *MarcEdit* alkalmazása vagy a dokumentumok szűrőpróbaszerű minőség-ellenőrzése.

A Wiley kiadó minden elektronikus dokumentumot MARC-rekorddal együtt szolgáltat. Az *OCLC*-t választotta partnerül, ez biztosítja a rekordok minőségét és azonosíthatóságát, a világméretű *WorldCat*ben

való megjelenés pedig széles körű hozzáférhetőséget eredményez. Az *OCLC WorldShare* gondoskodik a könyvtárak számára a kompatibilitásról és az adatok szinkronizálásáról. A könyvtárak maguk is kiegészíthetik a munkafolyamatokhoz szükséges adatokkal a rekordokat. A Wiley a *WorldShare Knowledgebase*, illetve a *WorldCat Cataloging Partners Collections* segítségével juttatja el a rekordokat a könyvtáraknak. Továbbra is kihívást jelent a rekordok visszavonása, törlése, az efemer rekordok kezelése. A kiadónak az is gondot okoz, ha több könyvtári szolgáltató számára kell biztosítania az automatikus adatcserét. Az ezzel járó problémákat a nemzeti szabványügyi hivatal, a NISO bevonásával igyekeznek megoldani, amely a kiadóktól érkező, könyvtári forgalmazókkal és rendszerekkel kompatibilis metaadatok használatát szorgalmazza.

A kutatás szerzői összehasonlító vizsgálatot végeztek a két könyvtár e-könyv rekordjai között, elsősorban a Wiley által forgalmazott címek tekintetében. Az elemzés helyenként meglepő eredményeket hozott, például sok rekord nem tartalmazott tárgyszavakat (a Houston Egyetem 528 000 e-könyvének mindössze 11,88%-a rendelkezett tárgyszavakkal). Így a Primóval való keresés a lehetségesnél sokkal kevesebb találatot eredményez. Emellett gyakran a tartalomjegyzékek is hiányoznak a vonatkozó MARC-adatmezőkből, ami tovább nehezíti a kereshetőséget. A pontatlanságok gyakran a különböző forrásokból vásárolt e-könyvek duplikálódásához vezetnek (a Houston Egyetem könyvtárában az elmúlt öt évben beszerzett címek 7%-a volt duplum).

A vizsgálat végkövetkeztetése, hogy nincs megnyugtató, kiforrott, szabványosított gyakorlat a MARC-rekordok könyvtáraknak való eljuttatására. A könyvtárak számára frusztráló a különböző forrásokból különböző módokon érkező rekordok egyenetlen minősége, és megterhelő a sok ellenőrzési munkafolyamat. A kiadóknak és terjesztőknek a továbbiakban figyelembe kell venniük az olyan új metaadat-trendeket is, mint a *Bibliographic Framework Transition Initiative* és a *Linked Data*. Szükség van minden érdekelt szereplő összehangolt munkájára, hogy a könyvtárakba jó minőségű rekordok kerüljenek, méghozzá a könyvtári munkafolyamatokat támogató formában.

(Fazokas Eszter)

239/2019

NEATROUR, Anna – MYNTTI, Jeremy: Western Name Authority File : a pilot regional name authority project. – Bibliogr. In: Journal of library metadata. – 19. (2019) 1-2., p. 19-38.

A Western Name Authority File: egy kísérleti regionális névtérprojekt

Besorolási adatok egységesítése; Dokumentumleírási szabályzat; Elektronikus könyvtár; Feldolgozó munka; Formátum -gépi; Közös katalogizálás; Személynév; Testületi név

A besorolási adatok ellenőrzésének (*authority control*) lehetősége sajátos kihívásokat támaszt a digitális könyvtárak számára. A digitális könyvtári rendszerek és szoftverek gyakran nem támogatják az integrált *authority control*t, ami problémákat szülhet a leíró metaadatokban szereplő személy- és testületi nevek következetességét tekintve. A könyvtári metaadatokat illetően megszokott gyakorlat a létező ellenőrzött szótáraknak, például a Kongresszusi Könyvtár névbesorolási adatainak használata, de mi a teendő akkor, ha a helyi vagy regionális digitális könyvtárakban szereplő személyneveket és testületi neveket a Kongresszusi Könyvtár nem regisztrálta? Mivel a digitális gyűjtemények kezelői arra számíthatnak, hogy a jövőben biztosítaniuk kell a metaadatokat mind a régiókon és államokon belül megosztott repozitóriumi rendszerek, mind az Amerikai Digitális Könyvtárhoz (*Digital Public Library of America, DPLA*) hasonló nemzeti digitálisgyűjtemény-aggregátorok számára, felerősödik a digitális gyűjteményekben végzett *authority control* jelentősége. A tanulmány bemutatja egy regionális alapú közös névtér létrehozásának folyamatát, amely azon személy- és testületi neveket tartalmazza, melyek a nyugat-amerikai államokban lévő számos intézmény digitális gyűjteményének metaadatrekordjaiban fordulnak elő. A folyamat lépései magukban foglalták az adatmodellek áttekintését, a metaadatok begyűjtését, deduplikálását és tisztázását, a szótárak rendezését, valamint az adatok feljavítását. A szerzők kitérnek a *Western Name Authority File* nagyközönségnek való közzétételére és a projekt eredményeinek értékelésére is.

(Autoref.)

240/2019

SUOMINEN, Osmo: Annif : DIY automated subject indexing using multiple algorithms. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 29. (2019) 1., p. 1-25.

Annif: egy „csináld magad” automatizált tárgyi feltáró rendszer létrehozása többféle algoritmus felhasználásával

Adatfeldolgozás; Feldolgozó munka; Gépi dokumentumleírás; Mesterséges intelligencia; Nemzeti könyvtár; Szoftver; Tárgyi feltárás

A dokumentumoknak a tárgyi alapú hozzáférést szolgáló kézi indexelése munkaigényes folyamat. A kutatás szerzői azt indítványozzák, hogy a bibliográfiai adatbázisokból gyűjtött metaadatokat használjuk fel a könyvtárosok munkáját segítő algoritmusok betanítására. Az automatizált tárgyi feltárás céljából a Finn Nemzeti Könyvtár égisze alatt kifejlesztették az Annif nevű nyílt forráskódú eszközt és mikroszolgáltatást. Miután egy tárgyszókészlet és a létező metaadatok segítségével betanítják, a szoftver alkalmas új dokumentumok tárgyszavakkal történő ellátására. Az Annifot különböző dokumentumgyűjteményeken tesztelték, beleértve a tudományos publikációkat, régi beszennelt könyveket, kortárs e-könyveket, a „Kérdezd a könyvtárost!” szolgáltatás kérdés-válasz párosait, a finn Wikipédiát, valamint egy helyi napilap archívumát. A tudományos publikációk és a kortárs könyvek feltárása biztató eredményeket hozott, ellenben a többi dokumentumtípus kihívást jelentett. A szoftver jelenlegi verziója a természetes nyelvek feldolgozásával és a gépi tanúlással kapcsolatos, már létező eszközök párosításán alapul. Azáltal, hogy többféle megközelítést és létező nyílt forráskódú algoritmusokat vegyít, az Annif képes kiaknázni az egyedi algoritmusok erősségeit és alkalmazkodni a különböző alkalmazási környezetekhez. Az Annif révén a remények szerint javulni fognak a tárgyi feltárási és osztályozási folyamatok, különösen az elektronikus dokumentumok esetében, akárcsak azon gyűjteményeknél, amelyek máskülönben egyáltalán nem lennének indexelve.

(Autoref. alapján)

Lásd még 209, 219, 242

Katalógusok

241/2019

MAKULA, Amanda Y.: Come together : interdepartmental collaboration to connect the IR and library catalog. – Bibliogr. In: The serials librarian. – 76. (2019) 1-4., p. 201-207.

Összehozzuk őket: tanszékek közötti együttműködés az intézményi repozitórium és a könyvtári katalógus összekapcsolásáért

Együttműködés -helyi; Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Gépi dokumentumleírás; Hozzáférhetőség; Integrált gépi rendszer; Munkafolyamat; Online katalógus

Míg az intézményi repozitóriumok (IR-ek) gyakran beépített keresőeszközzel rendelkeznek és/vagy webes keresőmotorok indexelik őket, bizonyos használók információs igényükkel egyenesen az online könyvtári katalógust keresik fel. Ahelyett, hogy azt remélnénk, hogy a használók ráakadnak az IR-re a könyvtár honlapján keresztül, vagy azt feltételeznénk, hogy keresésüket egy Google-kereséssel kezdik, javíthatjuk az IR láthatóságát és használatát azáltal, hogy a tartalmát a könyvtári katalógusba integráljuk. Erős csapatmunkával, jó kommunikációval és közös jövőképpel ez a vállalkozás az IR-t és a könyvtári katalógust elkülönült, silószerű platformokból egy összefüggőbb gyűjteménycsomaggá alakítja át. A San Diego-i Egyetemen három tanszék könyvtárosai és adminisztratív munkatársai fogtak össze, hogy megosszák az információkat és összhangban dolgozzanak azért, hogy előnyösen megvalósítsák az IR-tartalmaknak a könyvtári katalógusba történő automatizált learatását. A kereshetőség és hozzáférhetőség javításának, valamint az IR népszerűsítésének és a katalógus gazdagításának az elképzelésével a szemük előtt a csapat tagjai együttműködtek, hogy azonosítsák az aratásra alkalmas meghatározott IR-gyűjteményeket, megvizsgálják a technikai kiszolgálás lehetőségeit, konzultálnak a külső szállítókkal (beleértve az *Innovative Interfaces, Inc./III*-at és a *bepresst*), végül pedig kísérletet tesznek az implementálásra.

(Autoref.)

Lásd még 242

648

Információkeresés

242/2019

MOREUX, Jean-Philippe: Recherche d'images dans les bibliothèques numériques patrimoniales et expérimentation de techniques d'apprentissage profond. – Bibliogr. In: Documentation et bibliothèques. – 65. (2019) 2., p. 5-27. Res. angol nyelven

Képkeresés a kulturális örökség digitális könyvtáraiban: kísérlet a mélytanuláson alapuló technológiák használatára

Alakfelismerés; Elektronikus könyvtár; Feldolgozó munka; Gépi információkeresési rendszer; Gépi indexelés; Illusztráció; Kép; Kulturális örökség; Mesterséges intelligencia; Nemzeti könyvtár; Online információkeresés

Történeti nézőpontból tekintve, a kulturális örökség digitális könyvtárai eredetileg képi állományokkal gazdagodtak, majd az optikai karakterfelismerés (OCR) technológiáját rohamosan hasznosítva indexelték a nyomtatott gyűjteményeket, annak érdekében, hogy javítsák a használók számára biztosított információkeresési szolgáltatást. Ám a képi forrásokhoz való hozzáférés nem ment át hasonló fejlődésen, így ezek az anyagok a homályban maradnak: a kézi feltárás hiányos, heterogén és nem általánosítható; a dokumentumtípusok elkülönül „silókat” alkotnak; a képek tartalom szerinti keresése még kevésbé működik a kulturális örökség digitális gyűjteményei esetében. Ma már lehetséges e források használatának javítása, azáltal, hogy kiaknázzuk az elmúlt két évtizedben végzett nagy léptékű OCR-ezés eredményeit (mind a szöveges leírásokat, mind a nyomtatott dokumentumok illusztrációinak automatikus felismerését), valamint hasznosítjuk a mesterséges intelligencia jelenlegi fejlettségét (különös tekintettel a mélytanulásra avagy *deep learningre*). Az így kiemelt metszetek, rajzok, fényképek, térképek stb. nemcsak saját jogon tesznek szert jelentőségre, de egyúttal belépési kaput is nyitnak a gyűjteményekhez, elősegítve a keresést és a böngészést.

Jelen tanulmány egy ETL (*extract-transform-load*) alapú megközelítést mutat be, amelyet egy digitális könyvtár képeire alkalmaztak, enciklopédikus célkitűzéssel: azonosítani és kivonni a képanyagot, bárhol is található (akár képgyűjteményekben, akár nyomtatott dokumentumokban); átalakítani, össze-

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ 2019/4

hangolni és gazdagítani a leíró metaadataikat a mesterséges intelligencia segítségével; ezeket az adatokat egy, a képi keresésnek szentelt webes alkalmazásba integrálni. Ez a megközelítés kettős irányultsággal jellemezhető, mivel egyszerre épít a létező digitális forrásokra és a mesterséges intelligencia előnyeire.

(Autoref.)

Olvasószolgálat, tájékoztatómunka

243/2019

RIEHMAN-MURPHY, Christina – HUNTER, Jennifer: Affirming the research party reference model. – Bibliogr. In: Reference services review. – 47. (2019) 1., p. 48-59.

A „kutatói összejevetelek” olvasószolgálati modelljének igazolása

Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Kommunikáció -használókkal; Olvasószolgálat; Referenzs; Rendezvény

A tanulmány célja, hogy alátámassza a „kutatói összejevetelek” (*Research Parties*) nevű, közösségi környezetben alkalmazott új, kiegészítő olvasószolgálati modell értékét.

A „kutatói összejevetelek” látogatói (n = 43) körében a szerzők feleletválasztós és nyitott kérdésekből álló felmérést végeztek három szemeszteren keresztül, annak érdekében, hogy felállítsák a részt vevő alsóbbéves egyetemisták profilját, felmérjék, honnan hallottak az eseményről, és értékeljék a hallgatókkal való interakciók minőségét.

A válaszadók egyöntetűen egyetértettek abban, hogy a „kutatói összejeveteleken” a könyvtárosokkal folytatott interakcióik hasznosak voltak, mivel az információkeresési igényeik – beleértve a források felkutatását, az adatbázisokban való keresés elsajátítását, a kutatás körülhatárolását, a tudományos írást és a hivatkozást – ily módon válaszra találtak. A felmérés résztvevői említették a könyvtárosok hozzáállásának olyan vonásait is, mint a lelkes párbeszéd, a bátorítás és a türelem. Számos hallgató reflektált a saját tanulási folyamatára, és utalt arra, hogy a jövőben újra segítséget kérne egy könyvtárostól.

Az eredmények azt mutatják, hogy a „kutatói összejevetelek” hasznosak az alsóbbéves hallgatóknak, és fáradtságot megérő modellt jelentenek azon felsőoktatási könyvtárak számára, melyek ki kívánják egészíteni a hagyományos olvasószolgálatukat.

Míg az oktatók és az adminisztratív munkatársak szóban fejezték ki izgatottságukat a „kutatói összejevetelekkel” kapcsolatban, a könyvtáros kollégák egyedi észrevételek alapján számoltak be e modell intézményükben való sikeres bevezetéséről, a hallgatók pedig informális pozitív visszajelzéseket adtak, ez a kutatás első ízben vizsgálta a modellt formálisabb keretek között, hogy megragadja, miben áll az értéke.

(Autoref.)

Lásd még 235, 268

Kölcsönzés

244/2019

NEUBAUEROVÁ, Viola: Artotéka Městské knihovny v Praze In: Čtenář. – 71. (2019) 2., p. 49-51.

A Prágai Városi Könyvtár artotékája

Képgyűjtemény; Kölcsönzés; Városi könyvtár

Az artotéka célja, hogy a nagyközönség jobban megismerje a képzőművészeti alkotásokat, hazavihesse azokat saját otthonába, ezáltal közelebb kerüljön a művekhez, és esztétikai élményhez jusson. A könyv- és képgyűjteményt magában foglaló artotékát a Prágai Városi Könyvtár 1978 óta gyarapítja, gyűjtőkörébe tartozik az építészet, a festészet, az iparművészet, a design, a szobrászat, a fotóművészet, valamint a kapcsolódó szakterületek könyvei és folyóiratai. A gyűjtemény a képzőművészeti hallgatók és a laikusok érdeklődését egyszerre szolgálja ki. Különleges és egyedi szolgáltatás a grafikák, reprodukciók kölcsönzése a képgyűjteményből, amely 20–21. századi cseh és nemzetközi képzőművészek, festők alkotásait tartalmazza.

Az eredeti grafikák értéke az idővel együtt változik, jelenleg jóval magasabb, mint az eredeti vételáruk volt. A képgyűjtemény több mint 9500 grafikából és reprodukcióból áll. Ezeket a magáncélú használat mellett irodák, hivatalok, iskolák, idősotthonok díszítésére, dekorációként kölcsönzik a könyvtárból. A '80-as években a kölcsönzés térítéses volt, a reprodukciókért 1 koronát, a grafikákért 10 koronát kellett fizetni. Egyszerre két grafikát és két reprodukciót lehetett kölcsönözni, három hétre, hosszabbtáti lehetőséggel. Jelenleg beiratkozással ingyenesen kölcsönözhetőek a képek, fizetni csak késedelmes

viSSzahozatal vagy károsodás esetén szükséges. A városi könyvtár bármely fiókjába beiratkozott olvasó kölcsönözhet az artotékából. Minden 15 év feletti, több mint egy éve beiratkozott olvasó összesen húsz reprodukciót kölcsönözhet egyszerre, ezen belül a grafikákból legfeljebb négyet. A reprodukciók és grafikák háromféle méretűek: kicsik, közepesek és nagyok. A grafikákat üvegezett keretben vagy paszpartuval, üvegezve, a reprodukciókat üvegezett keretben vagy anélkül kölcsönzik. A szabadon álló reprodukciók saját keretbe is helyezhetőek.

A könyvtár által szervezett előadások és találkozók a képzőművészet témáihoz kapcsolódnak, hangsúlyozva, hogy mi mindennel gazdagíthatják a műalkotások életünket. Havonta egyszer tartanak ilyen előadásokat, melyekre pedagógusokat is hívnak.

A könyvtár 1983 óta szervez kiállításokat, jelenleg ezek havonta cserélődnek, s a gyűjtemény darabjaiból kerülnek ki. Céljuk elsősorban a képzőművészeti tanulmányokat folytatók támogatása. Számos képzőművész egyedi kiállítására is sor került az elmúlt 30 évben.

A jövőben tervezik a képek közvetlen kiszállítását is, főként az idősök otthonaiba, térítésmentesen. A modern reprodukciókat felületi fóliával védik, nem üvegezik, hogy szállítás közben ne sérülhessenek. Kiemelt cél a képek közötti kényelmesebb válogatás lehetőségének biztosítása; jelenleg ez nem annyira használóbarát, a képeket szorosan egymás mögött tárolják. Napirenden van az artotéka átköltöztetése egy másik prágai városrészbe: felmerült a Kongresszusi Központ vagy a Žižkovi teherpályaudvar épülete is, ám egyelőre még keresik a megfelelő helyszínt a gyűjtemény befogadására.

(Prókai Margit)

Lásd még 231, 232, 234, 235, 247

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

Lásd 234, 247

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

245/2019

HORTON, Jalesia: Senior citizens in the twenty-first-century public library. – Bibliogr. In: Public library quarterly. – 38. (2019) 2., p. 179-192.

Idős polgárok a 21. századi közkönyvtárban

Használók képzése; Hozzáférhetőség; Idős olvasó; Információtechnológia; Közművelődési könyvtár; Mozgókönyvtár; Szolgáltatások

A közkönyvtárak népszerűsége egyre nő: ezek az intézmények gyakran a települések központi intézményeivé váltak. A „harmadik hely” eszmeiségének jegyében szolgáltatásaikra, gyűjteményükre és tereikre sokféle használói csoport tart igényt. Egyre több helyen foglalkoznak kiemelten a 65 évesnél idősebbekkel, az úgynevezett harmadik életkorba lépőkkel. Az Egyesült Államokban az *American Library Association* (ALA) 1999-ben, a *Reference and User Services Association* (RUSA) 1987-ben (módosítása: 2008-ban) fogalmazott meg irányelveket az idősöknek nyújtott könyvtári szolgáltatásokról. Az utóbbi években ismerték fel, hogy ez a használói csoport igen sokrétű, és sokféle igénnyel jelentkezik. Az idősök hosszabb ideig élnek, és egészségesebbek, mint korábban. A közkönyvtáraknak nyitniuk kell e csoport felé, és jelezniük kell, hogy milyen sokféle forrással állnak rendelkezésükre. Az aktívabbak el tudnak menni a könyvtárba, esetükben a könyvtár a tartalom szolgáltatására koncentrálhat, a kevésbé aktívak pedig mozgókönyvtári ellátást igényelnek. A sztereotípiák szerint az idős olvasókat jellemző módon a szépirodalom és az egészségükkel kapcsolatos információk érdeklik. A RUSA irányelveiben ezek mellett a közösségi szolgáltatások, az egyesületi és önkéntes munka, az önálló életvitel és különböző jogi kérdések szerepelnek. A szolgáltatandó dokumentumok köre túllép a könyveken: szükség van öregbetűs és Braille-dokumentumokra, magazinokra, hangskönyvekre, filmekre, DVD-kre és online forrásokra is. Az idősöknek szolgáltató közkönyvtári fiókok és az idősök otthonába és más helyekre kihelyezett kisebb gyűjtemények legtöbbször cserélődő állománnyal rendelkezik, amelyet bizonyos időszakonként frissítenek.

A közkönyvtárak idősöknek nyújtott szolgáltatásai között kiemelt helyet kap a technológia rendelkezésre

bocsátása és az ezzel kapcsolatos képzések. Ezek leggyakoribb témái: a szolgáltatások hatékony elérése és használata, a könyvtári weboldalak, az elektronikus és digitális források, a közösségi média, továbbá a különböző eszközök kezelése. Van, hogy az érintettek saját eszközeiket hozzák el, vagy különböző eszközöket kölcsönöznek a könyvtárból (e-olvasókat, táblagépeket, nagyítókát, nagybetűs billentyűzetet stb.). Az idősek kedvelik a gyakorlatias képzési formákat (egyéni vagy csoportban), örömet jelent számukra a tanulás, szeretnének fejlődni és azonnal alkalmazni akarják a tanultakat. Vannak közöttük kezdők és olyanok, akik ismerik az alapokat, és tippeket és trükköket szeretnének elsajátítani. A könyvtárosok olyan alkalmakat is biztosítanak, amikor bárki beugorhat a könyvtárba technikai tanácsért.

Az időseknek a legtöbb ellátó intézményben egyéni megrendelésre házhoz viszik a könyveket. A szolgáltatás ingyenes, a kölcsönzési határidő hosszabb a szokásosnál. Van olyan hely, ahol az időseknek nem számítanak fel késedelmi díjat. A mozgókönyvtári ellátásban a könyvtárak együttműködnek más, közösségi és „mozgékony” szolgáltatásokra képes egészségügyi és idősekkel foglalkozó intézményekkel, szervezetekkel, azok önkénteseivel. A tapasztalatok szerint a személyes találkozás például egy könyvtárossal az idősek számára már magában is terápiás jellegű, az új készségek elsajátítása pedig szellemileg ösztönzi őket. A közösségi média megismerése új lehetőséget jelent számukra a külvilággal, benne a könyvtárral való kapcsolattartásra.

A könyvtári honlapokat a közkönyvtárak a *National Institute on Aging* és a *National Library of Medicine* útmutatási alapján idősbarát módon alakítják ki. Az elektronikus hozzáférést különböző, a látást és hallást segítő szoftverek támogatják, amelyek egy része már be van építve a weboldalakba és különböző dokumentumokba.

Nagy szükség van arra, hogy az időseknek nyújtott szolgáltatásokról felmérések keretében visszajelzések érkezzenek, hogy kiderüljön, találkoznak-e az igények az új szolgáltatási törekvésekkel, és a közkönyvtárak érdemben tudják-e segíteni az idős generáció élethosszig tartó tanulását.

(Hegyközi Ilona)

246/2019

ZULKEY, Claire: Give them shelter? Libraries face tough choices when homeless patrons set up permanent residence In: *American libraries*. – 50. (2019) 6., p. 38-42.

Nyújtsunk nekik menedéket? A könyvtáraknak kemény döntéseket kell meghozniuk, amikor a hajléktalanok oda-telepednek a közelükbe

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Kommunikáció-használókkal; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

Az amerikai városok könyvtárai számára komoly problémát okoz, hogy a könyvtárak környezetében, például parkolóikban a hajléktalanok éjszakánként letáboroznak. Számuk egyre nő: az utóbbi időben volt olyan könyvtár, amelynek parkolójában egyszerre több mint húsz hajléktalan lakott. Az otthonukat elvesztett emberek között sok a mentális beteg és a kábítószerfüggő, gyakran kerül sor rendőri intézkedésre is. Sok a szemét, alkoholt fogyasztanak, WC-nek használják a környező zöldterületeket, eldobálják az injekciós tűket. Összeütközések is előfordulnak a régebben ott tartózkodók és a később megjelenő hajléktalancsoportok között.

A könyvtárak nehezményezik, hogy a hajléktalanok elriasztják a könyvtárlátogatókat, ezért igyekeznek különböző intézkedéseket hozni, például bevezetik a tartózkodási tilalmat este 10 és reggel 8 között az érintett területeken, továbbá nem engedik sátrak, hálósákok, bútorok és egyéb építmények használatát, valamint eltávolítják az épület előtti asztalokat és ülőbútorokat, vagy rácsokat állítanak fel. Egyes helyeken azt tapasztalták, hogy a munkatársak munkaidejük egynegyedét a könyvtár látogatói és a környéken életvitelszerűen tartózkodó hajléktalanok közötti viták rendezésével töltik.

A könyvtáraknak minden használó rendelkezésére kell állniuk. A problémákra igyekeznek más önkormányzati intézményekkel (hajléktalanszállók, rendőrség, kórházak, polgármesteri hivatal, tűzoltóság) együttműködve, egyeztető csoportok létrehozásával és a bizalomra építve hatékony és megértő megoldásokat találni. Mindez stratégiai gondolkodást, türelmet és tapintatot kíván. A cél érdekében különböző jelzéseket tesznek ki, szórólapokat készítenek, illetve szociális munkások is segítenek a hajléktalanoknak tartózkodási helyet találni. A könyvtárosok tehát nagymértékben támaszkodnak más területek tapasztalt szakembereire. Azt szeretnék elérni, hogy az érintettek elfogadják a segítő szakmák munkatársainak támogatását.

A hajléktalanok tiltakoznak a korlátozások miatt, ennek különböző formákban adnak hangot. A könyvtárak azonban hangsúlyozzák, hogy a hajléktalanokat

nem akarják elüldözni, számukra mindig van hely a könyvtárban, sőt, ezek az intézmények a társadalom perifériájára szorultak az egyik utolsó menedéket jelentik. A városok lakói pedig azt keresik, hogy miben segíthetnek a hajléktalanoknak, élelmet és takarókat hoznak nekik.

A cikk számos település gyakorlatából idéz, és a *Chetco Community Public Libraries* (Brookings, Oregon) példáját ajánlja modellként.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 228, 256, 259

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

247/2019

HARNEGIE, Mary Pat: Branching out and becoming a hospital library system. – Bibliogr. In: *Journal of hospital librarianship*. – 19. (2019) 2., p. 173-181.

Egy kórházi könyvtári rendszer kiépítése intézmény-összevonások után

Gépi könyvtári hálózat; Integrált gépi rendszer; Kórházi könyvtár -betegeké; Kölcsönzés; Könyvtárközi kölcsönzés; Összevonás -könyvtáraké; Szakkönyvtár -egészségügyi; Tervezés

A cikk középpontjában az Ohio állambeli, 9 kórházból és 80-nál több családi egészségügyi központból, valamint támogató intézményből álló, Ohio CCHS (*Cleveland Clinic Health System*) működését támogató könyvtári rendszer létrejöttének le nem zárult folyamata áll.

Az Ohio CCHS egészségügyi rendszer kialakulása az Egyesült Államokban folyó kórházi összeolvadások és felvásárlások sorába illeszkedik. Az így létrejött egészségügyi konglomerátumot a központi egyetemi campuson található Floyd D. Loop Alumni Könyvtár, valamint három regionális kórházi könyvtár: a Fairview, Hillcrest és South Pointe látja el, amelyek megfelelő személyzettel rendelkeztek. A többi Ohio állambeli kórház alig rendelkezett könyvtári szolgáltatással. A regionális könyvtárak forrásai elavultak voltak, és a könyvtárak képtelenek voltak megfelelő szintű szolgáltatást nyújtani.

A könyvtárak egyesülését végül a gazdasági szükségesség követelte ki. Addig a rendelkezésre álló források megállapodáson alapuló, önkéntes konzorciumi befizetések voltak. A megvásárolt szolgáltatások

egyike kritikus fontosságú volt a kórházak klinikai döntéshozatalt szolgáló információs rendszere számára. Viszont akadt olyan kórház, amely nem volt érdekelt benne, sőt, ki akart vonulni a megállapodásból. Így azonban a többi kórház is elesett volna a szolgáltatástól. A megoldás az lett, hogy a kilépni kívánczó kórházat maradásra bírták, az eset pedig lendületet adott a kórházi könyvtári konzorciumból kinövő könyvtári integrációhoz, mely a fő egyetemi campus irányítása és égíse alatt valósult meg – anélkül, hogy személyzeti, hely-, illetve szolgáltatásbeli veszteség érte volna az egységbe belépő regionális könyvtárakat.

Az alábbi célok fogalmazódtak meg a könyvtárak integrációjával kapcsolatban: a tagkönyvtárak katalógusainak egyesítése a fő campus OPAC-jában, a *Sierra* telepítése a regionális könyvtárakba, egységesített kölcsönzési szabályok bevezetése, hozzáférés biztosítása minden tag számára a digitális forrásokhoz, a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás fejlesztése. A végső cél pedig az, hogy „egy könyvtárrá” váljanak.

Az integráció kiindulópontjául megjelölt egységes katalógus és olvasói nyilvántartás létrehozása úgy valósult meg, hogy a regionális könyvtárak 800 olvasójának, valamint a nyomtatott könyveknek a rekordjait a könyvtárosok kézzel áttöltötték a Sierrába. A könyvtárosok és az önkéntesek minden egyes könyvet NLM (*National Library of Medicine*) szakjelzettel és vonalkóddal láttak el. Lefényképezték a könyvek címlapját is, és a főkönyvtárban a katalógizáló ennek alapján készítette el a rekordokat. Megfogalmazták az új, egységes kölcsönzési szabályzatot is. Az integrált könyvtári rendszer segítségével az olvasók és a források bárholn is azonosíthatókká váltak a Clevelandi Klinika könyvtárának weboldalán keresztül. A regionális könyvtárak honlapjait egységesítették, így kompatibilisak a fő campus weboldalával.

2018-ban a személyzettel nem rendelkező könyvtárak használhatósága érdekében egy olvasói önregisztrációs modult adtak hozzá a Sierrához, melyet három fázison keresztül teszteltek, s a cél az, hogy a klinikai személyzet bárholnan csatlakozhasson, és távoli eléréssel bármikor használhassa az e-forrásokat.

Az integráció legnagyobb meglepetése a kölcsönzés területén jelentkezett. A várakozással ellentétben a kérések 71%-a a fő campusból a regionális könyvtárak állománya felé irányult. Az *OhioLINK*-hez való közvetlen hozzáférés sajnos nem biztosítható a regionális kórházak számára, ezért ők a könyvtárközi kölcsönzés beiktatásával kétszintű hozzáférés révén juthatnak a gazdag tartalmakhoz. A forrásokhoz való egyenlő hozzáférés így még számos kihívást tartogat. A hozzáférési jogosultságok kezelésére különböző használói típusokat hoztak létre. Ezek kezelése is további fejlesztéseket igényel.

Az Ohio CCHS anyaintézménye 52 000 dolgozót foglalkoztat. Számukra figyelemfelkeltő marketingterv segítségével kell nyilvánvalóvá tenni az ohioi egészségügyi rendszer által nyújtott könyvtári szolgáltatások értékét.

A cikk az „egy könyvtárrá” való integráció eddigi és további feladatainak felsorolásával végződik.

(Heronyányi Zsolt)

Lásd még 218

Könyvtártudományi tájékoztatás

248/2019

BÄRNREUTHER, Karin [et al.]: *Aubib.de – Information bewegt die Welt : eine Plattform für den Fachbereich Archiv- und Bibliothekswesen* In: *Bibliotheks-forum Bayern*. – 13. (2019) 1., p. 45-47.

Aubib.de – az információ mozgatja a világot! Egy platform a levéltári és könyvtári képzés számára

Honlap; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Könyvtárosképző intézmény; Könyvtártudományi tájékoztatás; Oktatási anyag; Portál

A <https://www.aubib.de/> platform ötlete a Bajorországi Közszolgálati Főiskola (*Hochschule für den öffentlichen Dienst in Bayern*, HföD) egyik alapszakos könyvtáros évfolyamának projektje során született. A főiskolán 2016-ban indult, a régi

könyvtárosképzést felváltó levéltári és könyvtárügyi képzés a negyedik félévben ugyanis újfajta vizsgafeladatot vezetett be: egy gyakorlati jellegű projektmunkát, melyet 2–5 fős csoportokban kell elvégezni. Ez alkalommal az öt főből álló csoport egy olyan weboldal kialakítását tűzte ki, amely a levéltári és könyvtárügyi tanulmányokhoz szükséges valamennyi ismeretet összegyűjtve tartalmazza, és egy helyen, egykapus rendszerben (*one stop shop*) teszi elérhetővé.

A csoport tagjai – a cikk írói – először tisztázták a weboldal tartalmi követelményeit. A cél az volt, hogy tájékoztatást adjanak a tudományos könyvtári dolgozók munkájáról és a képzés megszerzéséről, továbbá konkrét információkkal szolgáljanak a HföD-ről, főleg a levéltári és könyvtárügyi képzési ágról, ezen belül pedig a könyvtár- és információmenedzsment szakról. Az oldalnak alkalmaznia kellett a tudásmenedzsment valamennyi eszközét, emellett szeretnék volna a szak már működő blogját is beépíteni.

Optikailag és tartalmilag az oldalnak áttekinthetőnek, modernnek, vonzóknak és pontosnak kellett lennie, egyszerű, de tetszetős dizájnnal. Ami a felépítést illeti, logikus és könnyen megvalósítható struktúrában gondolkodtak. Az *aubib.de* a tervek szerint egyszerre kívánja felkelteni az érdeklődést a szakma iránt és tájékoztatni a nagyközönséget, de szűkebb értelemben a HföD könyvtároshallgatóinak és könyvtároshallgatóiról szól.

A projekt megmutatta, hogy a hallgatók mit sajátítottak el addigi tanulmányaik során. A feladatok tisztázása és elosztása után elkészült a projektterv, és belefogtak a megvalósításba. Tartalommenedzsment-rendszerként (CMS) – rugalmassága, elterjedtsége, bővíthetősége és kezelhetősége miatt – a TYPO3-ra esett a választás. Emellett szükség volt a HTML, a CSS, PHP, TypoScript és a JS mélyebb ismeretére is. A következő lépés a rajzok, fényképek, videók és szövegek létrehozása volt. A szövegeket sokszor átírták, mire a végleges változat létrejött – ebben sokat segített a diáktársak és az oktatók véleménye is. Az oldal neve is egy közvélemény-kutatás eredménye: az *Archiv- und Bibliothekswesen* képzési ág rövidítése. A tematikát négy csoportra osztották: szakma és tanulmányok; a felvételi eljárás; a főiskola és a szakok; végül a gyakorlati képzést nyújtó könyvtárak. A lakattal jelölt tartalmak az adott évfolyam vagy kurzus „zárt anyagait” jelölik, melyekhez az érintettek jelszóval férhetnek hozzá.

Szerepelnek az oldalon még olyan bajor, német és nemzetközi projektek is, melyeket fontosnak tartottak

(*bavarikon*, Német Digitális Könyvtár, Europeana), ezen kívül helyet kaptak külföldi szakmai gyakorlatokról szóló élménybeszámolók, ötletek a hatékony információkereséshez és segédletek az információs kompetenciák átadásához.

A weblapot úgy alakították ki, hogy a későbbi évfolyamok hallgatói továbbfejleszthessék és szerkeszthessék, a jövőben is hirdetve a jelmondatot: „Az információ mozgatja a világot!”

(*Murányi Lajos*)

Szakterületi tájékoztatási rendszerek

249/2019

POLEY, Christoph: Das Suchportal LIVIVO im Wandel der Zeit. – Bibliogr. In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 66. (2019) 3., p. 110-119.

Res. angol nyelven

A LIVIVO szakportál kialakulása

Ágazati tájékoztatási központ; Kutatás információellátása; Országos szakkönyvtár -egészségügyi; Portál; Tájékoztatás -egészségügyi

A Német Központi Orvostudományi Könyvtár (ZB MED) az élettudományok területén központi információszolgáltatónak számít Németországban és Európában. A kutatás információellátásáért felelős intézményként partner a tudományos információk és kutatási adatok gyűjtésében, feldolgozásában és felhasználásában. Szakirodalmat, szakmai információt és erre épülő, hozzáadott értékű szolgáltatásokat nyújt a kutatáshoz és publikáláshoz. A keresőportálok fejlődése már csaknem 20 éves múltra tekint vissza, ezzel foglalkozik ez a tanulmány is. A virtuális szakkönyvtárként induló, metakeresési funkcióval ellátott keresőszolgáltatás a folyamatos fejlesztésnek köszönhetően mára a LIVIVO elnevezésű portállá alakult, amely központi és szemantikus alapú keresőindexszel rendelkezik. Korszerű és hálózati platformként használói számára hozzáférést nyújt a tudományos irodalomhoz, a kutatási adatokhoz és a ZB MED egyéb szolgáltatásaihoz.

(*Autoref.*)

Kutatás és termelés információellátása

250/2019

ANDREWS MANCILLA, Heather [et al.]: On a quest for cultural change : surveying research data management practices at Delft University of Technology. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 29. (2019) 1., p. 1-27.

A változás előmozdításért: a kutatásiadat-kezelési gyakorlatok vizsgálata a Delfti Műszaki Egyetemen

Adatfeldolgozás; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használói szokások; Hozzáférhetőség; Kutatás információellátása; Kutató -mint olvasó

Az adatokkal való sáfárkodás (*data stewardship*) projektje a hollandiai Delfti Műszaki Egyetem új kezdeményezése. Célja az, hogy a kutatási adatok kezelése és az ehhez kapcsolódó szabályozás terén kiforrott gyakorlat jöjjön létre az egyetemen. A projekt fő újdonsága az, hogy minden karon van egy-egy adatsáfár, aki figyelembe veszi a szakterületi különbözőségeket. Ennek érdekében az összes olyan karon, ahol legkésőbb 2018 júliusa óta dolgozik ilyen munkatárs, 2017 vagy 2018 folyamán felmérték a kutatási adatok kezelésének állapotát. Az eredmények mindenütt hasonló trendeket mutattak. A kutatók nincsenek tisztában az adatkezelési terveknek (*data management plans*), a FAIR (*Findable, Accessible, Interoperable, Reusable* = Megtalálható, Hozzáférhető, Interoperábilis és Újrahasznosítható) alapelveknek való megfelelésnek, valamint az adatrepozitóriumok használatának fontosságával. A 680 válaszadó (oktatók, kutatók, doktorjelöltek) körében olyan arányszámok kerültek napvilágra, miszerint csupán 42% készít automatikus biztonsági mentést a kutatási adatairól, 13% számolt be adatvesztésről az előző évből, és közel 50% nincs tisztában azzal, ki a kutatási adatok jogtulajdonosa.

A kutatási adatok kezelése iránt ugyanakkor nagy az érdeklődés, ezért a projekt a következőkben azt célozza meg, hogy a témában tájékoztatási kampányt folytassanak, és megszervezzék a képzést az egyetem egészében és kari szinten egyaránt.

(*Koltay Tibor*)

Lásd még 210, 220, 249, 267, 275

Oktatás információellátása

251/2019

MI, Xiyang – POLLOCK, Bonita M.: "Ebooks for the Classroom+" at University of South Florida Libraries : a case study of database management. – Bibliogr. In: Journal of web librarianship. – 13. (2019) 2., p. 95-111.

E-könyvek a tanterekben a Dél-floridai Egyetem Könyvtárai jóvoltából: egy adatbázis működtetésének esettanulmánya

Adatbázis; Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Felsőoktatási könyvtár; Gépi dokumentumleírás; Oktatás információellátása; Tankönyv

A Dél-floridai Egyetem Könyvtárai az egész campusra kiterjedő „Tankönyv-megfizethetőségi Projekt” kezdeményezését támogatták azért, hogy

egy „E-könyvek a tanterekben+” (*Ebooks for the Classroom+*) elnevezésű e-könyv adatbázist hoztak létre és gondoznak. Az adatbázis elősegíti, hogy az oktatók tankönyvként fogadják el a könyvtári beszerzésű e-könyveket, abban a reményben, hogy a hallgatók tanulmányi sikereket érhetnek el anélkül, hogy fizetniük kellene a drága tankönyvekért. Az adatbázist a könyvtár építi és gondozza a szolgáltatók által biztosított adatok felhasználásával. A tanulmány az adatbázis építésével és frissítésével kapcsolatos véleményeket, kihívásokat és jövőbeli terveket mutatja be.

(Autoref.)

Lásd még 220, 267

Ismertetések

Lásd 266

Vezetés, irányítás

Tervezés

252/2019

SANCHES, Tatiana: Shrink to fit or prune to strengthen : adapting the strategic plan in an academic library as response to environmental change. – Bibliogr. In: New review of academic librarianship. – 24. (2018) 3-4., p. 310-325.

Összehúzzuk magunkat? A stratégiai terv hozzáigazítása a változó környezethez egy felsőoktatási könyvtárban

Felsőoktatási könyvtár; Költségvetés; Középtávú terv; Kutatás információellátása; Oktatás információellátása; Tervezés; Vezetés

A változó időkből a könyvtárak rendre olyan identitáskérdésekkel szembesülnek, amelyek nyomán nehéz megmondani, hogy „merre van az előre”. Továbbvihető-e ugyanazok a szerepek a digitális környezetben, amikor az információt közvetlenül is eléri a használók? Milyen programokat, tevékeny-

ségeket kell a könyvtáraknak felvállalniuk? Vajon a papíron történő olvasás megmarad-e a jövőben? A stratégiai tervezés választ adhat az ilyen jellegű kihívásokra.

A szervezetek és az egyének a fejlődésük során számos olyan lépést tesznek és sok olyan helyzeten mennek keresztül, amelyeket krízisként élnek meg. A stratégiai tervek módszert jelentenek a kommunikációra és az intézményi szerepek megerősítésére, valamint a felsőoktatási könyvtárak rövid, közép- és hosszú távú menedzselésére. A stratégiai tervek egyben fontos szerepet játszanak abban is, hogy megalapozzák a szervezet változásokhoz való alkalmazkodási készségét.

A cikk a stratégiai tervezésről, a változásmenedzsmenetről és a szervezeti pszichológiáról szóló szakirodalom áttekintése alapján kínál megoldást egy, a szervezet számára kockázatos helyzetben való beavatkozásra az erőforrások hiányával jellemezhető környezetben, a következő három lépésen keresztül: 1. helyzetértékelés és kockázatelemzés; 2. az erőforrások mozgósítása a problémákkal szemben; 3. a helyzet stabilizálása. Az elméleti kérdések mellett a

Lisszaboni Egyetem Könyvtárának stratégiai tervezési folyamata szolgál gyakorlati példaként.

A jó tervezéshez mindig a kontextus alapos ismeretére van szükség. Látni kell azokat a beavatkozási pontokat, amelyekhez kapcsolódóan meg lehet határozni az elérendő célokat. Ehhez érdemes egy SWOT-analízis keretében feltárni a szervezet erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és a rá leselkedő veszélyeket.

Az erőforrások mozgósítása érdekében a helyzetfelmérést követően meg kell keresni a stratégiai beavatkozási pontokat. Ezeket három, egymásra épülő kulcsterületre lehet osztani:

1. *Szervezet és menedzsment.* Ide tartoznak az alapvető tevékenységek, a terek minél hatékonyabb kihasználásától kezdve a gyűjtemények kezeléséig (beszerzés, katalógizálás, osztályozás és a dokumentumok szolgáltatása). Szervezeti és menedzsmentkérdés ezen túl a belső folyamatok mérése és ezen keresztül a minőség biztosítása.
2. *A képések* lefedik mind a használóknak nyújtott képzéseket, mind pedig a használókkal foglalkozó munkatársak képzését. A használóképzéssel fejleszhető az információs műveltség, ezen túl azonban egy egyetemi könyvtárnak szükséges támogatnia a tudományos életben szükséges készségek megszerzését is.
3. *A tudás disszeminációja* szintén elengedhetetlen: olyan tevékenységek tartoznak ide, mint a kutatás támogatása, az oktatóknak és kutatóknak nyújtott szolgáltatások és a nyílt intézményi repozitóriumok fenntartása.

A helyzet stabilizálásához szükséges, hogy a beavatkozásokban vegyen részt valamennyi munkatárs a technikai személyzettől a vezetésig, építve a szervezetben működő bevett együttműködésekre. Az erőforráshiányra adott negatív reakciók helyett – az egyetemi oktatást és kutatást támogató küldetésnyilatkozat szellemében – a munkakörök, a szolgáltatások és a szervezet rugalmas újraszervezésére kell törekedni.

Egy válsághelyzetben meg kell ismernünk a környezetünket, érzékelnünk a lehetséges kockázatokat és elemezni a külső és belső adottságokat. A megváltozott környezetben való működésben az alkalmazkodás és a tanulás a legfontosabb készségek.

(Tóth Máté)

Lásd még 227, 237, 247, 270, 272

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

253/2019

BARTLAKOWSKI, Katja: Keine Angst vor internen QM-Audits : Stärkung der organisationalen Lern- und Fehlerkultur mit kreativen Auditmethoden In: BuB. – 71. (2019) 5., p. 297-299.

Res. angol és francia nyelven

Nem kell félni a belső minőségmenedzsment-auditortól: a tanulás és a hibák iránti tolerancia szervezeti kultúrájának erősítése kreatív auditálási módszerekkel

Hatékonyág; Kommunikáció -személyzetben belül; Munkaszervezés; Munkaszervezet; Normatívák, mutatószámok; Szabvány; Vezetés

A minőségmenedzsment a könyvtári szakma részévé vált. A kérdés több mint húsz éve foglalkoztatja a könyvtáros közösséget; számos közkönyvtár és felsőoktatási könyvtár van túl a végrehajtás fázisán, és dolgozik változatos minőségmenedzsment-modellekkel, az ISO 9001-től a *Total Quality Managementen* (TQM) keresztül a saját, személyre szabott minőségbiztosítási rendszerek használatáig. Am a minőségmenedzsment bevezetése gyakran nem elegendő. Épp ellenkezőleg, folyamatos újraértékelésre van szükség. És ha a minőségbiztosítás a cél, több módszer belső vizsgálatok vagy auditok elvégzését is előírja. Emberi dolog az „értékelést”, az „értékelés hatálya alá esést” negatív érzésekkel, vagy akár szorongással társítani, ám mindannak az előnyeit már ritkábban ismerik fel, amit egy belső auditból lehet tanulni. A kreatív auditálási módszerek különösen alkalmasak arra, hogy újszerű lehetőségeket biztosítsanak egy nyugodtabb, a hibákból való tanulást és a hibák kijavítását támogató szervezeti kultúra megteremtésére.

Számos auditálási módszer létezik, amely kreatívabb kereteket teremt a megszokott interjú technikáknál, vagy a gyakran kevésbé népszerű résztvevő megfigyelésnél. Ezek némelyikét – a csoportkvíz, a folyamatauditálást, a spontán auditálást, a hospitáló auditálást, a jó gyakorlatok auditálását és az önértékelő játékokat az ISO 9004 alapján – a cikk szerzője érdekfeszítően mutatja be.

(Autoref.)

Lásd még 219, 227, 252, 265

Pénzügyi és gazdasági kérdések

254/2019

COATES, Tim: On the closure of English public libraries. – Bibliogr. In: Public library quarterly. – 38. (2019) 1., p. 3-18.

A brit közkönyvtárak bezárásáról

Költségvetés; Könyvtárügy; Közművelődési könyvtár; Megszűnés -könyvtáré; Statisztika; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

Az Egyesült Királyságban a közkönyvtári szolgáltatás, amely harminc évvel ezelőtt rendkívül népszerű volt, mára jóval kevésbé használt közösségi szolgáltatássá változott. A gyűjtemények szegényesek és rosszul szervezettek. A nyitvatartási idő rövid és kiszámíthatatlan. Az épületeket nem kezelik megfelelően, és a külsejük is siralmas.

Az okok arra vezethetők vissza, hogy a közszférában nincs közvetlen kapcsolat a közösség igényeivel. Az idők folyamán megváltoztatták a könyvtárak szerepét, hogy az épületeikben változatos szociális és közösségi szolgáltatásoknak adjanak helyet, és meg kellett felelniük a helyi önkormányzatok bevétel-szerző törekvéseinek. A helyi önkormányzatok pénzügyi szakemberei rábredtek, hogy olyan épületeket kell fenntartaniuk, amelyek nincsenek eléggé kihasználva. A könyvtárigazgatók a kis könyvtárak bezárását javasolták. A bezárások és megszorítások negatív spirált indítottak, ami a használat további visszaeséséhez vezetett.

A kormányzat ösztönzésére az évek során számos új kezdeményezés történt: közös elhelyezés más helyi szolgáltatásokkal, az irányítás átruházása, alapítványok létrehozása, ajándékboltok nyitása, különböző bevételképző tevékenységek vállalása, önkéntesek alkalmazása. A könyvtárügyben az a nézet terjedt el, hogy ha a könyvtár túl sok könyvet raktároz, az akadályozza a használatot, a gyűjtemények növekedését tehát korlátozni célszerű. A könyvtár a tudás közvetítőjéből közösségi központtá vált, egyben a szociális jólét központjává, különösen a hátrányos helyzetűek esetében. A könyvtárakat arra kényszerítették, hogy felvállaljanak különböző profilidegen funkciókat, hogy modernnek és érdekesnek tekintsék őket.

A könyvtárak használatának visszaesését az internettel, az e-könyvekkel és a könyvesboltokkal magyarázták. 1996-ban a kölcsönzések tekintetében

Anglia állta a versenyt az USA-val és Ausztráliával. A kölcsönzések száma magasabb volt a könyvtárlátogatásokénál. Húsz évvel később az USA és Ausztrália teljesítménye javult, Anglia viszont lemaradt, a könyvtárlátogatások száma a felére esett vissza. A kölcsönzések száma szintén a felére csökkent, míg Amerikában kissé nőtt, Ausztráliában pedig csak kissé csökkent.

A könyvtárépületek közösségi célú hasznosítása két problémát hozott. Egyrészt jóval többen vették igénybe a szolgáltatást, másrészt a közösségi szociális szolgáltatások megszervezése jóval nehezebb feladat, amely másfajta készségeket és felkészültséget igényel. A koncepció akkor talán működött volna, ha megtartották volna a könyvgyűjtemények színvonalát. 1996 és 2016 között a közkönyvtárakból közel 25 millió könyvet távolítottak el. A felszámolt állományok másfél ezer könyvtár bezárásával voltak egyenértékűek.

2003-ban a *Framework for the Future* című kormányzati jelentés új típusú könyvtári szolgáltatásokat helyezett kilátásba, ám nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A pénzek egy részét olvasásfejlesztésre fordították ugyan, de a program nem volt eléggé tervszerű, nem készültek költségelemzések, hatásvizsgálatok. A könyvtárak nem rendelkeznek megfelelő felszereltséggel és erőforrásokkal, hogy a kezdeményezés sikeres legyen. Tevékenységük nem igazolta azt az állítást, hogy ők lennének az elsődleges partnerek például a digitális szakadék felszámolásában. Jelenleg nincs olyan stratégiai vagy menedzsmenttörekvés, amely vonzóvá és hasznossá tehetné a könyvtárakat az átlagemberek számára. A könyvtárvezetők társasága (*Society of Chief Librarians*) nyolc pontban foglalta össze az önkormányzatoknak címezve, hogy mit nyújtsanak a könyvtárak: hozzáférést a kultúrához; digitális tevékenységeket és képzést; a helyi közösség számára egészséget és jólétet; minőségi információt és online szolgáltatásokat; tanulási lehetőségeket; a művelt és magabiztos társadalom lehetőségét; teljességgel elérhető szolgáltatásokat; a gyerekeknek olvasási inspirációt.

A válságból való kilábaláshoz, a szolgáltatás helyreállításához a szerző tíz pontban javasol megoldásokat, amelyeket radikálisnak minősít: 1. Be kell ismerni a könyvtári szektorban, hogy a közkönyvtári szolgáltatásokkal komoly problémák vannak, és sürgősen cselekedni kell. 2. Fel kell ismerni és deklarálni kell, hogy a könyvtárak elsősorban az olvasmányokat és az olvasást jelentik. 3. Amíg nem történik javulás, a könyvtári szektor nem kérhet több pénzt.

4. A könyvtári szolgáltatást fenntartó helyhatóságok számát csökkenteni kell 152-ről 10-re. Ehhez a költségek csökkentése is kapcsolódik. 5. Összesen 10 kompetens menedzsment-csapatra van szükség. 6. Négyszeresére kell növelni a dokumentumok beszerzésére fordított kiadásokat. Pótolni kell a kivont 25 millió könyvet. 7. A könyvtáraknak legalább heti 25 órában nyitva kellene tartaniuk, a közepes és nagykönyvtáraknak több mint heti 50 órában. 8. Egyetlen közös könyvtári rendszerre van szükség az országban (számuk meghaladja a százat), amely kapcsolódik a kiadók rendszeréhez. 9. Ismét szorosan együtt kell működni a kiadói szektorral. 10. A felsőfokú könyvtárosképzést a közkönyvtári szolgáltatások újfajta megközelítéséhez kell igazítani.

A szerző véleménye szerint az Egyesült Államokban azért nincsenek válságban a közkönyvtárak, mert sokat tesznek a helyi környezetükért, a helyi lakosok nagyra értékelik őket, és a könyvtárosok soha nem vesztették szem elől, hogy tevékenységük legfontosabb tényezőjét a gyűjtemény jelenti.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 232, 252

Személyzet

255/2019

NARDINE, Jennifer: The state of academic liaison librarian burnout in ARL libraries in the United States. – Bibliogr. In: College & research libraries. – 80. (2019) 4., p. 508-524.

Kiegészítés a felsőoktatási kapcsolattartó könyvtárosok körében az egyesült államokbeli ARL-tagkönyvtárakban

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Kutatás információellátása; Könyvtárosi hivatás; Munkahelyi légkör; Munkapszichológia; Személyzet

A tanulmány a *Maslac Burnout Inventory* és az *Areas of Worklife Survey* felmérések segítségével a munkahelyi kiegészítés előfordulását és erősségét vizsgálja a Tudományos Könyvtárak Egyesülete (ARL) amerikai tagkönyvtáraiban teljes munkaidőben dolgozó kapcsolattartó könyvtárosok/szakreferensek körében. Az eredmények szerint főként a személyes kontrollhiány a kiegészítés érzésének kiváltó oka, és miközben a kapcsolattartó könyvtárosok jelentős mértékben

túl vannak terhelve és hiányolják a méltányos bánásmódot, az intézményi és a személyes értékek közötti pozitív korreláció – függetlenül a nemtől és a munkakörben vagy az adott intézményben eltöltött időtől – kimagaslónak mondható. Ez az értékek közötti kapcsolat a személyes hatékonyság erős érzésével együtt valamennyire kompenzálhatja a kiegészítés tüneteket. Mindazonáltal az eredmények azt jelzik, hogy a kiegészítés további vizsgálata szükséges a felsőoktatási könyvtárosok teljes körében, valamint a kapcsolattartó könyvtárosok szakmai tapasztalatainak is jelentősen változniuk kell ahhoz, hogy csökkenjen az általuk megélt kiegészítés mértéke.

(Autoref.)

Lásd még 210, 230

Marketing, közönségkapcsolatok

256/2019

FORD, Anne: Front-loading literacy : laundromat reading initiatives bring together books, bubbles In: American libraries. – 50. (2019) 5., p. 16-17.

Előltöltős olvasásfejlesztés: az önkiszolgáló mosodákkal való együttműködés összehozza a könyveket és a buborékokat

Együttműködés -helyi; Gyermekkönyvtár; Gyermekolvasó; Ifjúság nevelése olvasásra; Kölcsönzés -önkiszolgáló; Mese; Szolgáltatások; Városi könyvtár

Az Egyesült Államokban sok kisgyermekes család nem rendelkezik saját mosógéppel, így az önkiszolgáló mosodák jelentős közösségi színtérnek számítanak. A Chicagói Városi Könyvtár gyermekkönyvtárosai már évtizedek óta tartanak olvasásnépszerűsítő foglalkozásokat ezeken a helyeken. Úgy vélik, a hátrányos helyzetű családok kevésbé gyakran mennek el a könyvtárba például egy mesefoglalkozásra, ezért gondosan válogatott könyveket, játékokat és egy tamburint tettek egy szennykosárba, majd felkeresték a mosodákban a kisgyermekes családokat.

A kampány igen sikeresnek tekinthető, a gyerekek nagyon élvezik a mosás idején tartott foglalkozásokat. A chicagói példa nyomán manapság országszerte hasonló rendezvényeket szerveznek a Mosoda és Olvasásfejlesztés Koalíció (*Laundry and Literacy Coalition*) támogatásával. Munkájuk eredményeképp

gyermekek ezrei részesülhetnek ilyenformán hétköznapi körülmények között korai írás- és olvasásfejlesztésben, szülői részvétellel, gyakorlatilag ingyenesen. Felmerül a kérdés, hogy ezek a családok miért nem keresnek fel egy fiókkönyvtárat, ha igényük van ezekre a szolgáltatásokra. Egy, az *Urban Education* című folyóiratban a közelmúltban megjelent tanulmány szerint egyes alacsony jövedelmű régiókban lecsökkentették a könyvtári rendszerre szánt költségvetést, aminek következtében rövidebb nyitvatartási időben és kevesebb szolgáltatással vehetik igénybe a rászorulókat a könyvtárakat, ráadásul a szerény bérből élő szülők tartanak a könyvkölcsönzéssel járó esetleges késedelmi díjaktól. A program támogatói azt vallják, hogy a mosodás kampány ott és akkor keresi fel ezeket a családokat, amikor valódi igényük támad ilyen jellegű foglalkozásokra, ráadásul a lakóhely szomszédságában lévő mosoda olyan közelségbe hozza a könyvtárakat ehhez a célcsoporthoz, amely egy fiókkönyvtár esetében nehezen megvalósítható. Nem minden mosodás kampány egyforma. A „Mosóidő – beszédidő!” (*Wash Time Is Talk Time*) elnevezésű program angol és spanyol nyelvű plakátokkal ösztönzi a szülőket, hogy a mosás ideje alatt beszélgessenek, olvassanak és énekeljenek közösen gyermekeikkel. Ezen felül könyvkölcsönzésre is van lehetőség. A „Moss és tanulj!” (*Wash and Learn*) program kisgyermekeknek szóló oktatási célú kiadványokkal megrakott könyvespolcokat kínál a *KoomBooks* nevű, elektronikus oktatási anyagokat tartalmazó digitális szerverek mellett. Az Arkansasi Egyetem programja önkénteseket von be, akik a gyerekek által kiválasztott könyvekből olvasnak fel a mosodákban.

A programok hatékonyságát a Mosodás Könyvtári Liga (*Laundromat Library League*) nonprofit szervezet vizsgálja, együttműködésben a New York-i Egyetemmel. A kiértékelés első fázisát 2018-ban végezték el, ami igazolta a foglalkozások létjogosultságát: a résztvevő gyerekeknél harmincszor több írás-olvasással kapcsolatos tevékenységet (beszélgetés, mondókázás, könyvolvasás stb.) regisztráltak a programok során, mint azoknál a társaiknál, akik számára a mosodákban nem volt elérhető ilyen kezdeményezés. A kutatás második fázisa 2019-ben igazolta, hogy a könyvtárosok részvétele a programokban jelentősen hozzájárult a gyerekek olvasással kapcsolatos aktivitásának növekedéséhez.

(Bódog András)

257/2019

MIČICOVÁ, Alena: Marketing v praxi Univerzitetnej knižnice Žilinskej univerzity v Žiline. – Bibliogr. In: ITlib. – 23. (2019) 2., p. 5-12.

Res. angol nyelven

A Zsolnai Egyetemi Könyvtár marketingje a gyakorlatban

Egyetemi könyvtár; Kommunikáció -használókkal; Marketing; Szolgáltatások

A Zsolnai Egyetem Könyvtára öt évvel ezelőtt kezdett újfajta, nyitott kommunikációt a használóival: kidolgozták az UNIZA-t, egy saját víziót, amely meghatározza a könyvtári marketing fejlődésének útját. A szembenézés a közismert SWOT-analízissel kezdődött, melybe bekapcsolták a munkatársakat, doktoranduszokat, hallgatókat, oktatókat és tudományos munkatársakat is. A könyvtárban elemezték a folyamatokat: a munkatársak be- és kilépéseit, a partnereket, a hálózatokat, az információs forrásokat és tárhelyeket. Lassan összeálltak a dolgok, mint egy puzzle, és az eredmény az UNIZA (marketing-útmutató) lett, amelyet 2015-ben fogadtak el.

A kiinduló szándék az volt, hogy a könyvtárat a tervekkel összhangban, innovatív módon mutassák be, a szolgáltatásokat pedig az egyes célcsoportok igényeihez igazítsák. Másra van szüksége egy elsőéves hallgatónak, egy fiatal októnak a habilitációs eljárás előtt, és megint másra egy karrierje csúcsán járó professzornak. A személyre szabott szolgáltatásokhoz megfelelő eszközöket kerestek. Először aktualizálták az információs csatornákat, egyszerűsítették grafikus megjelenésüket, átalakították a weboldalakat. Tiszta, jól átlátható grafikus dizájnrá törekedtek. Lehetővé tették az olvasók számára a kommunikációt, a tevékenységekhez blogot és képgalériát rendeltek.

Az eredmény hamarosan érezhető volt, az új weboldalt rövid idő alatt több mint százezren keresték fel, pedig ekkor, 2015-ben még nem volt Instagram, és a Facebook is gyerekcipőben járt. 2018-ban már több mint ötvenezen látogatták rendszeresen a weboldalt, a Facebookon pedig 131 eseményt publikáltak, eközben a használók száma is folyamatosan nőtt. Tavaly egy könyvtári játék során 2003 személyt szólítottak meg; a Föld napján pedig több mint 3000 ember csatlakozott az egyetem által szervezett hulladékgyűjtő akcióhoz. A könyvtári Instagramot 2018-ban indították el, a legaktuálisabb híreket események formájában tálalva; tavaly 127 követő csatlakozott. A *Google Analytics* segítségével elemzik az adatokat, ami fon-

tos információforrást jelent a könyvtárnak, mert jelzi az olvasói szükségleteket. A közösségi médiának köszönhetően a könyvtár imázsa egyre pozitívabbá vált. Az új marketinglehetőségek mellett a hagyományosakat is alkalmazzák, így az eseményekhez plakátokat, szórólapokat, meghívókat nyomtatnak. A könyvtárat először látogatók új e-könyvolvasót kapnak. A kiválasztott e-könyvek mellett a munkatársak előadásokon népszerűsítik a szolgáltatásokat és adatbázisokat. A propagandaanyagokat mindenhol elhelyezik az egyetem területén: folyosókon, tantermekben, pihenőhelyeken, még az étteremben (menzán) is. A szórólapokon, meghívókon ismertetik az új e-könyveket. Sikeres „buzz marketing” akció volt az ún. *Graffiti Jam*, amit 2014-ben indítottak, a könyvtár teljes épületére kiterjesztve, melyet korábban folyton összefirkáltak. Felkérték egy népszerű graffitist, hogy alkosson valamit a könyvtár külső falára 25 önkéntessel közösen; az egyetlen megkötés az volt, hogy a rajz a könyvtárat jelenítse meg. A végeredményben többek között a szlovák reformkor nagy alakja, *L'udovit Štúr* (1815–1856) tűnt elő a képen. Ennek hatására nagy figyelem irányult a könyvtárra, számos pozitív visszajelzést kaptak, és biztos, hogy ezentúl senki nem teszi tönkre a falat, mert a graffitisek vigyáznak saját alkotásaikra.

A „gerillamarketinget” is használják a könyvtár népszerűsítésére, naptárakkal, kézműves termékekkel reklámozva a szolgáltatásokat. Ezenkívül fiatalos, komfortos körülményeket is biztosítanak, például babzsákfoteleket vásároltak a lezserebb olvasáshoz. A nagy olvasótermet átszervezték, és kisebb, nagyjából 8–12 fős tanulótereket alakítottak ki, a megfelelő technikával felszerelve. A terek rugalmasak, gyorsan átalakíthatók. Kisebb, csendes boksztokat is berendeztek, táblával, flipcharttal. Jelenleg három ilyen helyszín működik, de többre van igény.

Egy másik projektjük az ún. okospad bevezetését célozta meg (ezt már Kassán is sikerrel alkalmazták). Az okospadot a könyvtár előtt helyezték el, az átadására ünnepséget is szerveztek. Az eszköz azonnal „hozta” a statisztikai adatokat: 173 használó mobilcsatlakozásra, 755 fő wifi-csatlakozásra vette igénybe.

A könyvtár bekapcsolódott a *Europe Direct* információs központ szolgáltatásaiba is, ami szintén számos projekt- és fejlesztési lehetőséget vont maga után.

(Prókai Margit)

Lásd még 226, 228, 229, 231, 232, 236, 268

Felhasználók és használat

Általános kérdések

Lásd 228, 272

Használat- és igényvizsgálat

258/2019

VOGEL, Bernd: Orte des Selbststudiums 2018 : empirische Ergebnisse einer Befragung zur zeitlichen und räumlichen Organisation des Lernens von Studierenden. – Bibliogr. In: ABI-Technik. – 39. (2019) 2., p. 92-103.

Res. angol nyelven

Az önálló tanulás terei 2018-ban: egy, a hallgatók tanulási időbeli és térbeli szerveződésére vonatkozó felmérés empirikus eredményei

Egyetemi hallgató; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Használói szokások; Könyvtárhasználat; Szolgáltatások használata

2018 tavaszán a német Felsőoktatás-fejlesztési Intézet (*HIS-Institute für Hochschulentwicklung*) felmérést végzett a hallgatók önálló tanulási szokásairól. Az önálló tanulás körébe tartozik minden tanórán kívüli tanulási tevékenység. A cél empirikus adatok gyűjtése volt arról, hol tanulnak a diákok a tanórán kívül, és mennyi időt fordítanak erre. Az eredmények azt mutatják, hogy a legnépszerűbb tanuló-

Olvasás

260/2019

BĚLINOVÁ, Eva: Školní čtenářské kluby pro radost ze čtení. – Bibliogr. In: Čtenář. – 71. (2019) 3., p. 83-86.

Iskolai olvasóklubok az olvasás örömeért

Gyermek- és ifjúsági olvasók; Ifjúság nevelése olvasásra; Ifjúsági és gyermekkönyvtár; Iskolai könyvtár; Olvasás; Olvasókör

Az olvasás kaland, szórakoztató, szívszorító, tanulságos, ezért meg kell ismerni ezt az élményt. A mai gyerekek eltérő módon juthatnak el ide: vannak, akik készen állnak erre, vannak, akik nem. Mivel napjainkban sok azonnal elérhető online szórakozás áll a fiatalok rendelkezésére, nem biztos, hogy maguktól belelapoznak a könyvekbe. A mai gyerekek a háti-zsákjukból okostelefont vesznek elő, és információról információra szörfölnek. Nem szükségszerű ez, és nem is biztos, hogy jó. A történetekbe való belefeledkezést azonban csak a könyvek kínálják. Az „olvasás öröme” mellett való kiállás tíz évvel ezelőtt kezdődött a cseh Új Iskolákban.

Az olvasás igényes tevékenység, az elmélyüléshez csöndre és nyugalomra van szükség. Azoknak a gyerekeknek, akik számára az ilyen környezet nem adatott meg, az iskola az egyetlen lehetőség. Évekkel ezelőtt a romló olvasási színvonal miatt szabadidős olvasóköröket alakítottak különböző általános iskolai színhelyeken és a könyvtárakban. A kezdeményezés a pedagógusok és a könyvtárosok bevonásával indult el, és ebből a „tandemből” mindenkinek előnye származott. Az iskolai olvasókörök 12–15 gyerekre épülnek, ennél több személy bevonása nem ajánlott. A csoportban mindig akadnak olvasási nehézséggel küzdők, ezért az egyik felnőtt a csoporttal, a másik a nehézségekbe ütközőkkel egyedileg foglalkozik, például segít a szövegértelmezésben. A kör hetente egyszer találkozik, iskolaidőn kívül. A legideálisabb a könyvtári környezet, ahol a gyerekeket könyvek veszik körül. A munkát meg kell tervezni, s a gyerekeket ebbe is be kell vonni. Lépésről lépésre lehet megszerettetni a történeteken keresztül az olvasást, így a gyerekek egyre igényesebb művek felé fordulnak. Lesznek a csoportból kiugró olvasók, ők a többieket is inspirálni fogják. A klub vezetőjének is példát kell mutatnia, a gyerekeket érdekelni fogja, hogy ő mit olvas: főként a minta miatt fontos ez,

si környezet a hallgatók számára a „home office”: kétharmaduk többnyire otthon tanul, egyharmaduk az egyetemen. Az egyetemen belül a könyvtár a legnépszerűbb tanulási hely. Mindazonáltal a diákok egy nagy csoportja alig vagy sohasem tanul a könyvtárban, míg kisebb részük nagyon intenzíven használja a könyvtárat (hetente több mint nyolc órát). Az egyetemi könyvtárak online és digitális szolgáltatásait a hallgatók közel 80%-a veszi igénybe, többnyire otthonról. A hallgatók tanulási szokásai igen változatos képet mutatnak, és a tanult szaktól is függenek.

(Autoref.)

259/2019

WEIR, Erika T.: Exploring the digital information needs of diaspora communities : a user study of the Lithuanian diaspora. – Bibliogr. In: Slavic & East European information resources. – 20. (2019) 1-2., p. 39-49.

A diaszpórában élő közösségek digitális információs igényeinek felmérése: az amerikai litván diaszpóra esettanulmánya

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Igény; Kulturális örökség; Különgyűjtemény; Nemzetiségi irodalom; Nemzeti-ségi olvasó

A diaszpórában élő közösségek kulturális örökségének gyűjtése és bemutatása történelmi kihívást jelent az örökséget őrző intézményeknek, így a könyvtáraknak és levéltáraknak is. A Web 2.0-s technológia megjelenésével a digitális gyűjteményeket és platformokat gyakran úgy mutatták be, mint a legújabb csodaszereket az e gyűjteményekkel kapcsolatos számos probléma megoldására. A tanulmány a litván-amerikai kulturális örökségről végzett felmérés eredményeinek felhasználásával a diaszpórában élő tágabb litván közösség információs igényeit és érdeklődési körét vizsgálja. Az eredmények szerint nagymértékű az érdeklődés a terület digitális forrásai iránt mind a generációs státusz, mind a litván nyelvtudás széles spektrumát tekintve. Ezenkívül a felmérés eredményei bepillantást nyújtanak abba, milyen forrásokat használnak jelenleg az érdeklődők az e témáról való információkeresés során, továbbá rávilágítanak a fejlesztés lehetséges irányaira is.

(Autoref.)

Lásd még 224, 232, 234, 243, 250

sok cseh gyerek ugyanis nem lát olvasó felnőtteket. A foglalkozásokon a gyerekek mindig kapnak időt a csendes olvasásra – ez az olvasóműhely, amelyet Csehországban az *Olvasással és írással a kritikus gondolkodásért* projekt terjesztett el. Lehetőség van az olvasmányélmény feldolgozására, a tapasztalatok megosztására. Végül azt javasolják, hogy a körből a gyerekek ne távozzanak könyv nélkül.

Nagyon sok cseh gyerek családjában nincs otthon könyv. Nehéz őket olvasásra szoktatni, ha a környezet ezt nem inspirálja. Fontos, hogy bármikor könyvért nyúlhassanak, hazavihessék olvasmányikat. Biztos lesznek olyan gyerekek, akik soha nem fognak otthon olvasni, de nem mondhatunk le róluk sem. Hét év aktív klubtevékenysége során lehetőség nyílt számos iskolában és könyvtárban elterjeszteni az olvasás örömét, az olvasókörök élményét. Számos közkönyvtárban hoztak létre olvasóköröket kisebb és nagyobb településeken egyaránt. Az olvasókör mára bevetté vált, az általános iskolák még finanszírozást is kaphatnak a szervezésre, gyakran együttműködve a helyi könyvtárossal.

A program iránt érdeklődők találkozhatnak a virtuális világban az új olvasókörök honlapján (<https://new.ctenarskekluby.cz/>) és a könyvek végtelen világában is.

(Prókai Margit)

Lásd még 231, 233

Használók képzése

261/2019

BILLEAUDEAUX, Brigitte – SCOTT, Rachel E.: Leveraging existing frameworks to support undergraduate primary source research. – Bibliogr. In: Reference & user services quarterly. – 58. (2019) 4., p. 246-256.

A hallgatók primer források alapján történő kutatásainak támogatása a meglévő keretrendszerek alapján

Egyetemi hallgató; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség; Különgyűjtemény; Levéltári anyag; Tudományos kutatás

A Memphisi Egyetem (Tennessee) könyvtárosai megvizsgálták, hogy miként támogathatják az elsőéves hallgatók primer forrásokra épülő kutatásait az ACRL *Információs műveltségi keretrendszerére*

épülő, objektumalapú oktatással. E forrástípusok (levéltári anyagok, kéziratok, fényképek, napilapok stb.) különösen a történeti diszciplínák számára fontosak, de értelmezésük, kontextualizálásuk többféle oktatási szinten is kiemelt jelentőséggel bír. Könyvtári vonatkozásban a különgyűjtemények referensei vállalkozhatnak a primer forrásokkal kapcsolatos információs műveltség fejlesztésére.

A szerzők a tanítás és tanulás tudományos megközelítését (*Scholarship of Teaching and Learning*, SoTL) alkalmazva arra támaszkodtak, hogy az oktatók a tantervek, a módszerek és az eredményesség javítása érdekében dokumentálják és osszák meg másokkal oktatási tevékenységük tapasztalatait. A SoTL egyik fontos elvét követve a „Mi működik?” kérdést vetették fel, és úgy látták, hogy a Keretrendszer az, ami ebben az esetben is felhasználható.

Az egyetem 2017 őszi szemeszterében induló egyik bevezető kurzusán a hallgatókat megismertették a könyvtár különgyűjteményeinek jellemzőivel, elsőként néhány itt őrzött eredeti dokumentumot mutatva be az érdeklődés felkeltésére. Arról is megkérdezték a résztvevőket, hogy mikor és hogyan használnának kutatásukhoz primer forrásokat. Ezt követően a Keretrendszer küszöbfogalmaival foglalkoztak. Az „információkeresés stratégiai felfedezés” küszöbfogalommal összefüggésben a primer források szurrogátumainak online keresésére tértek ki. Az „információ létrehozása folyamat” kapcsán megvittatták a digitalizálás folyamatát és a digitális források leírását. Az „autoritás (szakmai tekintély) konstruált természetű és kontextuális fogalom” szellemében egy történész ismertette a kérdéssel kapcsolatos tapasztalatait. A „kutatás kérdezés” küszöbfogalom értelmezéséhez a primer dokumentumok használata során felmerülő kérdések és válaszok kerültek terítékre, és a hallgatóknak kutatási terveket kellett összeállítaniuk. A „tudományos kutatás párbeszéd” kapcsán egy több forrásra épülő cikket és a hallgatók saját írásait elemezték. Az „információ érték” kérdéskörében egy szerzői jogi szakértő beszélt a digitális szurrogátumok védelméről és a szerzői jog alternatíváiról. A képzés hatékonyságát egy, a szemeszter elején és végén is kitöltött kérdőívvel mérték fel. Az eredmények arra utalnak, hogy a hallgatók megértették a primer források fogalmát, és az azokkal kapcsolatos kutatási küszöbfogalmak alkalmazásában is javulást értek el.

(Koltay Tibor)

262/2019

CRARY, Sarah: Secondary teacher perceptions and openness to change regarding instruction in information literacy skills In: School library research. – 22. (2019)

Középiskolai tanárok elképzelései és nyitottsága a változtatásokra az információs műveltségi oktatás kapcsán

Felmérés; Használók képzése -iskolában; Információs műveltség; Középiskolai könyvtár; Középiskolás; Oktatás információellátása; Pedagógus

Általános az a vélemény, hogy a közoktatásban tanuló diákok nem rendelkeznek a való világ problémáira megoldást kínáló információs műveltségi készségekkel. Ennek fényében az amerikai Észak-Dakota államban 1200 tanárt kerestek meg, hogy egy felmérés és az azt követő interjúk segítségével megismerjék véleményüket az információs műveltségi oktatás helyzetéről, és megtudják, nyitottak-e a változtatásokra.

A 109 válaszadó szerint az információs műveltség oktatása egyaránt feladata az iskolai könyvtárosoknak és a tanároknak. A tanulók előmenetelének megítélése és az osztályozás, valamint a különböző tárgyakhoz kapcsolódó tartalmak oktatása viszont a tanárok szakértelmét igénylik. A tanárok és a könyvtárosok kapcsolatára nem annyira az együttműködés a jellemző, inkább az, hogy az órákat megosztják egymás között. Sok könyvtárosnak nincsenek saját óra-rendi (tehát rendszeres) foglalkozásai, ezért arra kell hagyatkozniuk, hogy a tanárok alkalmanként felkérjék őket foglalkozások tartására. Amikor saját órájuk is van, feladataik a tanárokéval azonosak. Kiderült az is, hogy a tanárok legszívesebben az információforrások szolgáltatóiként használják a könyvtárosokat. A felmérés arról is tudósított, hogy a válaszadók többsége nyitott a változtatásokra és újításokra, ám az ehhez elengedhetetlen együttműködés fő kerékkötőjének az időhiányt és az adminisztratív terheket látják. A tanulmány szerzője azt indítványozza, hogy az iskolák vezetőségének jóváhagyásával a tanárok és a könyvtárosok közösen fektessék le az oktatási célokat, és közös óraterveket és értékelési módszereket is dolgozzanak ki a diákok információs műveltségi jártasságának javítása érdekében.

(Koltay Tibor)

263/2019

DUBICKI, Eleonora: Mapping curriculum learning outcomes to ACRL's Framework threshold concepts : a syllabus study. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 45. (2019) 3., p. 288-298.

A tantervi tanulási célok és az ACRL keretrendszere a tanmenetek tükrében

Didaktika -felsőoktatási; Egyetemi hallgató; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség

A Monmouth Egyetem Guggenheim Könyvtárának (West Long Branch, New Jersey) munkatársai az oktatói tanmeneteket két szintre (alsó szint: 1. és 2. évfolyam; felső szint: 3. és 4. évfolyam, valamint a mesterszakok) osztva vizsgálták, hogy van-e egyezés az oktatók által megfogalmazott tanulási célok és az ACRL *Információs műveltségi keretrendszerében* megnevezett hat küszöbfogalom között. Számos, a Keretrendszerben szereplő kategóriához is köthető tanulási eredmény volt azonosítható, így a tanmenetekben szerepelt a hivatkozás, a plágium elkerülése, az információ etikus használata, a kutatási folyamat, a kritikai gondolkodás, a források értékelése és szintézise, továbbá az írott és a szóbeli tudományos kommunikáció is.

Az eredmények azt mutatják, hogy az alsó szinten a kutatómódszertani oktatás elsősorban az általános információkeresésre épül, hiszen ekkor még nincsen szakosodás. Ennek megfelelően a könyvtári oktatás keretében ezeket a hallgatókat számos, a főiskolai szintű könyvtárakban elérhető és a tanulást segítő információforrással ismertetik meg. Az irodalomkutatást igénylő feladatok kapcsán ezeket a hallgatókat segíteni kell az információigény felismerésében, az általános témákra vonatkozó keresési stratégiák kialakításában, a hivatkozásban és a források hitelességének megítélésében. A felső szinten ezekre az ismeretekre építve a szakterületi információforrásokra koncentrálnak.

Annak ellenére, hogy a tanmenetek 81%-a tartalmazott kutatási feladatokat, a könyvtárat elvélve említették meg direkt módon.

(Koltay Tibor)

264/2019

RECKLING-FREITAG, Kathrin: Auf der Jagd nach Falschmeldungen : Jugendliche als FakeHunter in Bibliotheken unterwegs In: BuB. – 71. (2019) 4., p. 195-199.

Álhírvadászat: tizenévesek bevonása a FakeHunter játékba a könyvtárakban

Használók képzése; Ifjúsági olvasó; Információs műveltség; Iskolai és gyermekkönyvtárak; Internet; Játék; Társadalmi követelmények

Németország Schleswig-Holstein tartományának könyvtáraiban a tizenéveseket a *Die FakeHunter* [Álhírvadász] elnevezésű, két-három hétig tartó szimulációs játék segítségével érzékenyítik a félrevezető információk felismerésére. Nyolcadikos vagy idősebb tanulóknak mutatják be, hogy miként lehet az ilyen információkat azonosítani. A gyermekek egy nyomozóügynökség alkalmazottainak szerepét játsszák el. A projekt elindítói kifejezetten a játék céljaira létrehoztak egy *SuperNews-SH* nevű hírportált, ezzel meg tudják védeni a gyermekeket attól, hogy az internet kritikus helyeit kelljen meglátogatniuk.

Az álhírvadász tizenévesek részletesen megvizsgálják a portál új, hatásvadász híreit. Csoportokat alkotnak, amelyek a rendelkezésre álló álhír-ellenőrző eszközök, például nyomtatott és online lexikonokban és adatbázisokban végzett keresések és szakkönyvek segítségével erősítik meg vagy cáfolják a hírek hitelességét. Az álhírek azonosítása érdekében górcső alá veszik a hír forrását, szerzőjét, megjelenésének dátumát, a kapcsolódó képeket, és eldöntik, hogy valakinek a személyes véleményéről, esetleg rossz tréfáról van-e szó.

A játék a 2019. évi Lipcsei Könyvtári Kongresszuson elnyerte a VDB és a *dbv* könyvtárosegyesületek információs műveltségi bizottsága által adott második díját a jó gyakorlatok kategóriájában. A programot a CC BY NC licenc nyomán más németországi és külföldi könyvtárak is bevezethetik; az érdeklődőket a Schleswig-Holstein-i könyvtárosok távoktatás (*FakeHunter-MOOC*) révén is tervezik segíteni.

(Koltay Tibor)

Lásd még 226, 245, 256

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

265/2019

DAVIES, Richard – ALPANIS, Sotirios: Behind the scenes of the British Library Qatar National Library Partnership : digital operations and workflow management. – Bibliogr. In: Alexandria. – 28. (2018) 2., p. 86-100.

A színpad mögött: digitalizálás és a munkafolyamatok menedzselése a British Library és Katari Nemzeti Könyvtár együttműködésének keretében

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Digitalizálás; Interdiszciplináris problémák; Különgyűjtemény; Munkafolyamat; Nemzeti könyvtár; Orientalia

A *British Library* és a Katari Nemzeti Könyvtár együttműködése egy ingyenes portál elkészítésének céljával indult, amely a Perzsa-öböl országainak kulturális örökségét kívánja megismertetni és közzétenni, a brit nemzeti könyvtárban őrzött orientalia-gyűjteményen alapulva. Jelen cikk a projekt megvalósítására, a digitalizálás kivitelezésére összpontosít. A történeti értékű dokumentumok digitalizálásának egyik legnagyobb kihívása és legérdekesebb vonatkozása, hogy miként lehet a legnagyobb hatékonysá-

got és eredményességet elérni. A cikk kifejti, hogyan törekedtek a nyolc éves együttműködés közben arra, hogy a folyamat szabványosított, megismételhető és a lehető legkövetkezetesebb legyen. Ehhez elsősorban a munkafolyamat-menedzsment eszközeit használták. Az elmúlt években a *British Library*n belül egy integrált munkafolyamat-csapat alakult, akik segítettek azon problémák megoldásában, melyekkel a több mint 40 munkatársnak szembe kellett néznie a történeti értékű dokumentumok magas minőségű digitális változatainak elkészítése során.

A program kezdetén összesen egy munkafolyamat-adminisztrátorral dolgoztak. A munkatársak számának emelkedésével a munkafolyamat is megváltozott, lineárisból egyre összetettebb lett, és a minőség is javult. Két kulcsszereplővel bővült a csoport, egy fejlesztővel és egy üzleti elemzővel. Ez komoly beruházást jelentett, de a fejlesztő jelentette előnyök megtérülnek. A csapat, ahol csak lehet, az *agilis* megközelítést alkalmazta. Ennek szellemében minden reggel „stand-up” értekezletet tartanak, ahol összegyűlnek a saját változatú *Kanban* táblájuk köré, mely lehetővé teszi, hogy lássák a nekik szánt munkát. Minden csapattagnak három kérdésre kell felelnie: min dolgoztak az előző napon, min dolgoznak aznap, és akadályozza-e őket bármi a munkavégzésben? A csapat hetente is összeül, hogy prioritizálják a teendőket. A csapatmunkában fontos szerephez jut az ötletelés és a javaslatok közös megvitatása, ami segít dönteni a folyamatok sorsáról.

A különböző mérőszámok és indikátorok gyűjtését a digitalizálási munkafolyamat minden szakaszában használják. A csoportvezetők heti értekezletet tartanak, hogy átbeszélik a megelőző héten elért eredményeket. Mindannyian összesítik a hozzájuk tartozó területen létrehozott munka mennyiségi adatait. Az általános program mindig a képek számára összpontosít, ám ez a digitalizálás természetéből adódóan csak a folyamat végén derül ki. Ezért szükség volt egy előzetes indikátor kifejlesztésére, így készült el a PIC (*Predicted Images Captures*) vagyis az „előrejelzett képrögzítések”. A PIC a kezdeti fázisban szerzett információk felhasználásával készít becslést, hogy az egyes raktári egységek hány digitális képet fognak eredményezni. Ennek optimalizálásához egy SQL adatbázis készült, valamint a vezetők egy automatizált e-mailes jelentést is kapnak. Emellett a projektben egy *Microsoft Power BI* nevű, interaktív és dinamikus grafikont is alkalmaznak, amely naponta frissül, így további időt spórolnak meg, és a hibalehetőségeket is csökkentik. A különböző menüpontok

a munkafolyamatok fázisáról, a célokról, az elvégzett munkákról adnak információkat. Az eltérő színekkel a célok készültségi szintjét is jelzik, azonnali információt nyújtva arról, hol vannak a lehetséges hibák vagy éppen sikerek.

Miután a tétel alapadatait rögzítették, a digitalizálási munkafolyamat legfontosabb pillére következik, a tartalomkoordináció. Ez magában foglalja a felvételezést, a fordítást és a jogtisztázást. Az utolsó munkafázis a tömörített állományok (qSIP) előkészítése. Az első nagyobb projektfázis végén, túl a félmilliomodik betöltött oldalon, a részfeladatok összehangolása szükségessé tette egy ütemezési szoftver beszerzését. Ennek integrálása a munkafolyamat-szoftvercsomagba egy *Scoping Adaptor* nevű ideiglenes táblázat használatával történt, ami tulajdonképpen egy SQL adatbázis. Két kulcsfontosságú napi munkafolyamat elvégzésében segít, ezek a prioritizálás és koordinálás, valamint a visszakeresés. Ennek beépítése lehetővé tette az anyagok összehangolt áramlását a digitalizálási munkafolyamaton keresztül, aminek eredményeképpen a dokumentumok kiszámíthatóan és rendszeresen kerülnek be a Katari Digitális Könyvtárba. A monotinitás oldására a munkatársaknak időről időre „Hekeld meg!”-napokat (*Hack Days*) szerveznek, hogy kreatív oldalukat kibontakoztatva újszerű módon mutathassák be a dokumentumokat. Példa erre a szüette papírlapokon lévő rágásnyomok vizuális kiemelése és a kézirat történetének ilyen módon való elbeszélése (a nagyközönség által publikált verzióban természetesen nem a lyukakon van a hangsúly). Ezek révén az alkalmak révén tovább javult az együttműködés a digitalizálásban részt vevő munkatársak között.

(Miskovics Anna)

266/2019

MAGEN, Antonie: Gelehrte Journale und Zeitungen als Netzwerke des Wissens im Zeitalter der Aufklärung : zu einem Kooperationsprojekt der Göttinger Akademie der Wissenschaften, Niedersächsischen Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen, Bayerischen Staatsbibliothek und Universitätsbibliothek Leipzig In: Bibliotheks-Magazin. – (2019) 1., p. 36-38.

„Tudós folyóiratok és lapok, mint a tudás hálózatai a felvilágosodás korában”: a Göttingeni Akadémia, az Alsó-szászországi Állami és Egyetemi Könyvtár, a Bajor Állami Könyvtár és a Lipcsei Egyetemi Könyvtár közös programjáról

Adatbázis; Általános tudományos könyvtár; Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Folyóirat; Művelődéstörténet; Recenzió; Referáló lap

A 18. század végén egy berni könyvkereskedő és irodalmár, *Johann Georg Heinzmann* feljegyezte, hogy Németországban 123 olyan kritikai folyóirat, lap és füzet létezik, melyek kizárólag más írásokat recenzálnak. Ugyan *Lessing*nek az *Acta Litterariá*ról, *Goethe*nek a recenziókról volt nagyon rossz véleménye, a nagy szám mégis arra utal, hogy ezek az orgánusok a felvilágosodás korában jelentős szerepet játszottak. *Heinzmann* megállapította, hogy a naponta jelentkező 123 periodikába legalább 2500-an írnak, és egy-egy lapnak – saját bevallásuk szerint – 100–150 szerző dolgozik.

A fejlődés a 17. század második felében kezdődött: több európai országban indultak recenziáló kiadványok, ún. tudós folyóiratok (*gelehrte Journale*). Elsőként a francia *Journal des Sçavans* (1665), majd az angol *Philosophical Transactions* (1665) jelent meg; Németországban az *Acta Eruditorum* (1682), a *Monatsgespräche* (1688) és *Monathliche Unterredungen* (1689) indította a sort. E lapok feladata az volt, hogy beszámoljanak a tudomány helyzetéről, világról, valamint terjesszék és népszerűsítsék a felvilágosodás korának tudományos ismereteit. E célokat különböző fajtájú cikkek szolgálták: könyvismertetések, megjelenés előtt álló művekről szóló híradások, beszámolók felfedezésekről, tudományos eredményekről, hírek tudós társaságokról, tudósokról. Ennek érdekében a lapok kiterjedt levelezőhálózatot alakítottak ki a nagyobb európai fővárosokban és egyetemeken. Emiatt a tudós lapok a felvilágosodás eszméinek fontos terjesztőivé váltak.

A tudós folyóiratok képezik a tárgyát a *Gelehrte Journale und Zeitungen als Netzwerke des Wissens im Zeitalter der Aufklärung* [Tudós folyóiratok és lapok, mint a tudás hálózatai a felvilágosodás korában] című projektnek (www.gelehrte-journale.de/startseite), ami 2011-től fogva fut egy kutatási program keretében, melynek székhelye a Göttingeni Akadémia. 128 lap feldolgozását tűzték ki célul 2025-ig; az együttműködésben a Göttingeni Állami és Egyetemi Könyvtár, a Bajor Állami Könyvtár és a Lipcsei Egyetemi Könyvtár három színhelyen, tematikus és regionális munkamegosztásban vesz részt. A kezdeményezés az elmúlt évek olyan jelentős németországi digitalizálási projektjeit is kiegészíti, mint „A német nyelvterület 18. és 19. századi tudományos recenziós orgánusainak és irodalmi lapjainak digitalizálása”

vagy a „Jogi folyóiratok 1703–1830”. Mindhárom alprojekt eredményeit elérhetővé teszik egy interaktív és bővíthető kutatási adatbázisban, amelynek révén összesen 323 folyóiratban lehet keresni, ami megközelítőleg 2775 kötetnek és 1 260 000 oldalnak felel meg.

A projektben minden cikket digitalizálnak, továbbá feltárnak formailag és tartamilag (tárgyszavak és a tudományterület megadásával), illetve az ismertetett művekre mutató linkekkel is ellátják őket. Emellett az adatbank kereshető szerző, mű, tudományos tartalom szerint is. A feltárás során használt szoftver a WinIBW, az adatokat pedig a Közös Könyvtári Hálózatba (*Gemeinsamen Bibliotheksverbund*, GBV) integrálták, s naponta frissítik. Ennek a módszernek az az előnye, hogy szabványos interfészek segítségével a német folyóirat-adatbankhoz (ZDB) és a 17. és 18. századi nyomtatványok adatbázisaihoz (VD 17, VD 18) is lehet kapcsolódni. Így a felvilágosodás tudományos tartalmai modern adatszerkezetben válnak elérhetővé és kereshetővé bárki számára.

A szerző 2017 végéig a projekt munkatársa volt; jelenleg a Bajor Állami Könyvtár 1. számú gyarapítási és katalogizálási osztályán dolgozik.

(*Murányi Lajos*)

Lásd még 216, 236, 237, 273

Adatbázisok

Lásd 251, 266

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

Lásd 233, 238, 251

Információ- és kommunikációs technológia

267/2019

MONTELLA, Fabio: Producing academic outcomes with virtual reality labs. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 39. (2019) 5., p. 4-8.

A tudományos eredmények létrejöttének segítése virtuálisvalóság-laborokkal

Eszköztár; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információtechnológia; Kutatás információellátása; Oktatás információellátása; Marketing

2018 tavaszán a Suffolk Megyei Közösségi Főiskola keleti campusának könyvtárában megkezdte a próbaműködését egy virtuálisvalóság- (VR) labor. Két félévet követően a program vegyes eredményeket tud felmutatni: egyes elemei kiváló alapokat adnak a jövőbeli fejlesztésekhez, míg másokat módosítani kell a siker és fenntarthatóság érdekében. A fő tanulság azonban az, hogy a VR még napjainkban is csupán csírájában létező technológia, amelyet egyrészt még jobban meg kell ismernie a közönségnek, másrészt pedig az informatikai ipar részéről is szükség van jelentősebb fejlesztésekre.

Az egyetemi könyvtárban egy korábban távoktatás céljára használt teremben rendezték be a VR-labort. A kezdeti felszerelést nyolc *Spectra* VR-szemüveg és a *HTC VIVE* VR rendszere alkotta. Az eszközparkot később egy második *VIVE* és egy *Oculus Go* megvásárlásával bővítették. Utóbbi már hordozhatósága révén lehetővé teszi, hogy a VR-élményt a laboron kívül, például a tantermekben is átéljék a hallgatók. A megfelelő működéshez egy erős személyi számítógépre is szükség volt, ezt a feladatot egy remek jelfeldolgozó sebességgel és hűtéssel rendelkező *Dell Precision 5820*-as látta el. A teljes VR-élményhez egy televízió méretű monitor is szükséges, amelynek segítségével a VR-szemüveget viselők meg tudják osztani egymással az általuk megtapasztalt virtuális látványokat. Ez a közös tanulás, kísérletezés fokozottabb élményét is szolgálja.

A labor egy, a campuson rendezett egyhónapos kiállításon mutatkozott be a hallgatóknak, akik közül a legtöbben ekkor próbálták ki először VR-t. Tartalmakat a *Steam* digitális boltból szereztek be a laborhoz. Ezek pedagógiai célú hasznosítását is vizsgálták, főleg az élethűen ábrázolt környezetek, helyzetek prezentációs értékét emelték ki. Néhány példa a VR-technológia oktatásban használható alkalmazására: a *Speech Trainer* programmal a hallgatók egy virtuális előadóteremben a fejleszthetik beszéd- és prezentációs készségüket; a *Google Earth* VR szolgáltatása önmagában számos tantárgyban kamatoztatható; a *Night Cafe* egy virtuális kiállítás Van Gogh alkotásaiból. A vizuális művészetek kurzus egyik oktatója a gyakorlatban is kiaknázza a VR-labor lehetőségeit:

az érdeklődők a virtuális valóságban alkotó művészek műveit tudták immáron teljes pompájukban megtekinteni. A hallgatók maguk is festhettek a virtuális térben a *Google Tilt Brush* nevű alkalmazásával.

A VR oktatási segédletként történő alkalmazása a könyvtár és az oktatók közös együttműködésében bizonyult a leghatékonyabbnak. A labor használata a hallgatók körében egyénileg és csoportosan egyaránt népszerűnek tekinthető.

(Bódog András)

268/2019

SMITH, Carrie: Your library needs to speak to you : getting ahead of the voice assistant hype In: American libraries. – 50. (2019) 6., p. 34-37.

A könyvtárad beszélni kíván veled, avagy hogyan használjuk ki a hangasszisztens-hájpót?

Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal; Marketing; Mobilkommunikáció; Olvasószolgálat; Szoftver; Tájékoztató munka

Paige, a *chatbot* (beszélő robot) könyveket és egyéb forrásokat ajánl a North Salem-i középiskola könyvtárában. A virtuális asszisztent, amelynek programja a könyvtárban várható használói kérdések köré épített döntési fán fut végig, az iskolai könyvtár médiaszakértője, *Cynthia Sandler* készítette azzal a céllal, hogy ezzel segítse a diákokat a könyvtárral való kapcsolattartásban.

2018-ra az Egyesült Államokban a fogyasztók 41%-a használt okoshangfalakat vagy digitális asszisztenseket. A legnépszerűbb ezekre épülő szolgáltatás az *Alexa* az Amazontól, de az *Apple Siri*-je és a *Google Asszisztens* is igen elterjedtnek mondható. Mindegyik virtuális alkalmazás képes arra, hogy korlátozott környezetben választ adjon kérdésekre és információkat kínáljon. A könyvtárak számára ez a funkció többféleképpen is hasznosítható. North Salemben az inspirációt az nyújtotta, hogy az egyik munkatárs harmadikos kislánya otthon az *Amazon Echo* hangszórón *Alexa* segítségét kérte a házi feladathoz. Megtapasztalták, hogy a legfiatalabb generáció teljesen ösztönösen használja ezeket a szolgáltatásokat. Azonnali és személyre szabott információra van igény, élő beszélgetés formájában, ezért az USA-ban több könyvtárban is kísérletezni kezdtek olyan kérdésekre optimalizált chatbotokkal, melyekre *Alexa* nem tudna felelni.

2018-ban a Washington állambeli Spokane-i Városi Könyvtár egy, a könyvtárat érintő városi költségvetési szavazás kapcsán hívta segítségül Alexát. A könyvtárosok több helyen is okoshangszórókat helyeztek ki a könyvtári terekben az „Alexa, képzelj el a könyvtárat!” kérdésre buzdító feliratokkal. Az ötlet végül sikeresnek bizonyult, a költségvetést megszavazták, és több fiókkönyvtár építéséről és felújításáról született döntés.

Az Iowai Állami Egyetem saját alkalmazást fejlesztett Alexához *IowaStateLibFacts* néven, amely a könyvtárat népszerűsítő és tájékoztató jellegű információkkal vértézi fel a chatbotot. Mivel egy használó nagyon sokféleképpen tehet fel kérdéseket még egy ismert témával kapcsolatban is, az egyetemi könyvtár egy hangalapú keresésekre specializált alkalmazás-fejlesztő céghez fordult segítségért, mivel Alexa még hatékonyabb kibővítése meghaladta a szervezet saját kompetenciáit. A fejlesztés eredménye lett a *Parks Libro* nevű alkalmazás, amellyel Alexa a korábbi tájékoztató jellegű információkon túlmenően már a könyvtár katalógusában is tud keresni.

Azon könyvtáraknak, amelyek idő és/vagy pénz hiányában nem képesek saját alkalmazás fejlesztésére

vagy külsős cég felkérésére, a saját közösségükben érdemes szakértők után kutatniuk. Az *Alexa Skill Store*-ban például elérhetőek alkalmazások a Los Angeles-i és a houstoni közkönyvtárakhoz is. Delaware megyében egy olyan olvasó készített alkalmazást a helyi könyvtárnak, akinek a szoftverfejlesztés a hobbija.

Mint minden új (okos) technológia esetén, itt is felmerülnek adatvédelmi aggályok. Mivel ezek az alkalmazások harmadik fél (Amazon, Google, Apple) rendszerén keresztül futnak, a felhasználói adatok ott is tárolódnak, amíg maga a felhasználó nem törli azokat fiókjából. A technológiában fantáziát látó könyvtárosok véleménye szerint arra kell törekedni, hogy a szolgáltatás ne tároljon szenzitív adatokat. A másik kritika, amivel a technológiát illetni szokták, az a hangvezérlésből és az ebből adódó félreértések-ből, rossz kiejtésből ered, amivel a szolgáltatás nem tud mit kezdeni, hacsak a tipikus hibákat nem programozzák bele az eszköztárakba. Ez viszont egyelőre komoly fejlesztői kihívást jelent.

(Bódog András)

Lásd még 226, 229, 242, 272

Könyvtárgépesítés, könyvtáráépület

Könyvtáráépítés, -berendezés

269/2019

ANDRAE, Jens: Kopf oder Zahl ... oder beides? Die Grundinstandsetzung der Staatsbibliothek zu Berlin in Zahlen In: BuB. – 71. (2019) 5., p. 288-291.

Fej vagy írás, vagy mindkettő? A Berlieni Állami Könyvtár felújítása számokban

Általános tudományos könyvtár; Átépités; Épületgépesítés; Költségvetés; Könyvtáráépítés, berendezés; Könyvtáráépület -tudományos és szakkönyvtári

Az *Unter den Linden*en lévő Berlieni Állami Könyvtár (*Staatsbibliothek zu Berlin*) felújítása a 2019 végi kulcsátadással lezárul, ezzel véget ér a négy év tervezéssel és tizenöt év építéssel járó, egyik legjelentő-

sebb állami kulturális projekt, amely közel 470 millió euróba került. A címben szereplő metafora különösen találó, főleg ha egy hatalmas pénzermeként képzeljük el, melynek egyik oldalán (írás) ez a hatalmas összeg áll, míg a másikon a fej, ami az agyat és az elmét jelképezi. Utóbbi az Állami Könyvtár esetében egy egyedülálló gyűjteményt és annak hozzáférhetőségét jelenti: 11 millió kötetnyi könyvet, 2,2 millió egyéb nyomtatványt, 1600 hagyatékot, 321 000 kéziratot és számos különgyűjteményt, köztük 1,1 millió térképet, 42 000 keleti és 66 700 zenei kéziratot (*Johann Sebastian Bach* kottáinak nyolcvan százalékát és a világ legnagyobb Mozart-gyűjteményét).

A felújítás költségeivel kapcsolatban feltehető az a kérdés, nem lett volna-e olcsóbb egy új épületben elhelyezni és használni ezt a hatalmas kulturális értékű gyűjteményt. Az egyszerű válasz az, hogy „de igen”. Mi történt volna azonban azzal a műemlék épületegyüttessel, melyet éppen erre a célra emeltek

Vilmos császár korában, a tudás jelképeként? A meglévő épületek pusztá felújítása sem lett volna azonban elegendő, hiszen a háborús károk után megmaradt részek kiegészítésre szorultak. A központi olvasótermet 1975-ben bontották le; pótlására 1999-ben írtak ki építészeti pályázatot. Az elv az volt, hogy jól felismerhető kiegészítések épüljenek az eredeti épületszerkezetbe, de ahol csak kisebb hiányok keletkeztek, azokat vissza kell állítani. Rengeteg feladatot adott ezen felül a raktárak modernizálása, a technikai (tűzvédelmi és klíma-) berendezések beépítése, az apróbb részletek pótlása és helyreállítása.

A felújítás során 405 nagyobb léptékű építési és 181 technikai (elektronikai, légtechnikai, tűzvédelmi, könyvszállítási) szerződést kötöttek. (Az asztalosmunkákat leíró szerződések példának okáért közel 450 oldalra rúgnak.) Nem volt könnyű a feladatok összehangolása és ütemezése sem, mivel menet közben váratlan helyzetek és problémák adódtak, melyeket meg kellett oldani. (Az előre nem látott intézkedések a tervezett munkálatok 14%-át tették ki.) Az Állami Könyvtár bruttó alapterülete 107 000 négyzetméter; a projektre tehát négyzetméterenként 4400 eurót fordítottak, ami a Londonban vagy Párizsban végzett hasonló könyvtárfelújítási költségekkel összevetve mérsékeltnek mondható. Mindehhez persze vegyük tekintetbe a könyvtár Gutenberg-bibliáját, *Alexander von Humboldt* hagyatékát, *Beethoven* négy szimfóniájának partitúráját, a csodás gyermekkönyvgyűjteményt és sok minden egyebet, és mindjárt más megvilágításba kerülnek a ráfordítások – fejezi be írását a projekt vezetője.

(Murányi Lajos)

270/2019

MALZ, Angela: Erst Spinnerei, dann Universitätsbibliothek : aus der Alten Aktienspinnerei wird die Universitätsbibliothek Chemnitz In: BuB. – 71. (2019) 5., p. 270-275.

Egykor cémgárá, most egyetemi könyvtár: a régi cémgárából a chemnitzi egyetem könyvtára lesz

Átépités; Egyetemi könyvtár; Épületgépészet; Költözés; Könyvtáráépítés, berendezés; Könyvtáráépület -egyetemi, főiskolai; Tervezés

A Chemnitzi Műszaki Egyetem (TU Chemnitz) könyvtára és levéltára a tervek szerint 2019 végén egy átalakított régi gyárépületbe kerül. A 19. században épült cémgárá megőrzi eredeti külsejét, de egy kor-

szerű könyvtár létesül benne, mely a nap huszonnégy órájában nyitva lesz.

A cémgárárat 1858-ban húzták fel eklektikus stílusban, vasból és kőből, faanyag nélkül. A 20. század elején az üzem kiköltözött, a II. világháború során pedig súlyos károk érték az épületet. A háború után több funkciót is kapott, majd évekig üresen állt. Az egyetem könyvtára jelenleg három különböző helyen található, melyek közül egyik sem könyvtárnak épült. Az egyetemi levéltár pedig – amely 2014 óta az egyetem egyik részlege – helyhiánnyal küzd, elosztva a műszaki egyetem három épületében.

Az ötlet, hogy a régi, városközpontban fekvő gyárépületben a műszaki egyetem központi könyvtárát alakítsák ki, 2010-ben, a „Tudomány városa” pályázat előkészítése során merült fel. A címet nem sikerült elnyerni, de az elképzelés a megvalósulás útjára lépett: 2011-ben az állam megvásárolta az épületet, 2012-ben pedig már kiírták a pályázatot, melyen 117-en indultak egész Európából. Közülük 30-at választottak ki; végül 26 pályamű érkezett be. 2013 januárjában hirdettek eredményt, a győztes két német cég lett. Az építési terv közel 50 millió eurós költséggel számolt.

A kivitelezés a bontással indult – 6500 tonna törmelék keletkezett –, az építómunka 2015 nyarán kezdődhetett. Megmaradt az épület eredeti formája: az ötemeletes középrész és a két hosszú, négyemeletes oldal szárny, nyeregteretével és jellegzetes saroktoronyokkal. A középső részbe kerülnek a raktárak, illetve a ruhatar, a kölcsönző, a tájékoztatás és az olvasóterem. A 700 tanulóhelyet kínáló műszaki könyvtár egyben közkönyvtári szerepet is ellát, s a helyi és a környékbeli lakosok információs központja kíván lenni. A könyvtár és levéltár összekapcsolása révén az intézmény egyúttal az egyetem történetének is az őrzője. Ami a belső tereket illeti, a középrész teljesen klimatizált, a könyvek szállítása gépesített lesz, két automatikus és hat, személyzet által működtetett könyvleadó pont is létesül. Modern számítógépes munkaállomások, wifi-hálózat, önkiszolgáló könyvkiadás, intelligens teremfoglalási rendszer egészíti ki a technikai felszerelést. Lesznek személy- és teherlifttek is. A folyamatos nyitvatartás azzal jár, hogy este 8 és reggel 8 között nem lesz jelen a személyzet. A költözés során a három különálló könyvtárat is egyesíteni kell majd. 2019 végén kerül sor a kulcsátadásra, ezután kell még bebutorozni a könyvtárat, majd elhelyezni a több mint egymillió könyvet és folyóiratot, 3300 polcfolyóméternyi levéltári anyagot, több száz PC-t, nyomtatót, szkennert és az összes iro-

dai kelléket. Ha ez megtörtént, a könyvtár nemcsak nyomtatott könyvek tára, hanem olyan tér lesz, ahol a tudomány iránt érdeklődő emberek találkozhatnak, vitatkozhatnak egymással, és olvashatnak – zárja írását az egyetem igazgatónöje.

(Murányi Lajos)

Lásd még 230, 234

Számítógépes könyvtári rendszerek

271/2019

BRUNEAU, Jennifer: Empowering a consortium with open source In: Computers in libraries. – 39. (2019) 3., p. 14-19.

Nyílt forráskódú integrált rendszerek konzorciumi alkalmazásban

Együtműködés -regionális; Együtműködés -szakterületi; Integrált gépi rendszer; Szoftverválasztás

A Central/Western Massachusetts Automated Resource Inc. (C/W MARS) elnevezésű konzorcium 148 könyvtári tagintézményt és 175 létesítményt foglal magába, felsőoktatási, szak- és közkönyvtárakat egyaránt. A közös állomány mintegy 8,5 millió dokumentumot tesz ki. Amikor új integrált könyvtári rendszerre volt szükség, a konzorcium a nyílt forráskódú Evergreenben látta a megoldást, amelyre 2012-től kezdve álltak át.

A kiválasztás során alapvető követelmény volt, hogy az IKR képes legyen nagyszámú egyidejű felhasználó kezelésére, mind a belső felületen, mind az OPAC-on keresztül, anélkül, hogy ez befolyásolná a sebességet vagy a keresési eredmények pontosságát. A rendszernek a legnagyobb forgalom idején is működőképesnek kell lennie a konzorcium bármelyik könyvtárában. Az Evergreen előnyös helyzetből indult, mivel eleve egy nagy könyvtári konzorcium fejlesztette ki (a PINE-hálózat Georgiában). További erénye a szoftvernek a nyílt forráskódból (*open source*) adódik, amely lehetővé teszi, hogy díjmentesen szerverre lehessen telepíteni és alaposan kipróbálni még az üzemszerű bevezetés előtt. Az Evergreen alkalmas a már meglévő munkaállomások és OPAC-ok kiszolgálására a jelentősen megnövekedett számú webes kliens kezelésével, továbbá képes arra, hogy az egyes könyvtárak sajátos igényeinek is megfeleljen,

s a tagkönyvtárnak semmilyen kompromisszumot se kelljen kötnie.

Az open source megoldás lehetővé teszi a konzorcium számára, hogy önállóan döntsenek a rendszer frissítésének ütemezéséről, valamint arról, hogy milyen további funkciókat építsenek be, illetve a jövőben mely területekre koncentráljanak a továbbfejlesztés során, alapul véve a tagintézmények egyéni véleményét is. E rugalmas üzemeltetési tényezők lehetővé teszik, hogy a C/W MARS tagjai saját igényeiknek megfelelően testreszabják az integrált rendszert. A rugalmas szemléletet tükrözi az OPAC is, amely új eszközökhöz és operációs rendszerekhez is optimalizálható. Az olvasói és állományadatok előzményeinek birtokában továbbá probléma esetén gyorsan lehetséges azonosítani és megoldani a felmerülő hibákat. Ha műszaki gond, programhiba lép fel egy IKR esetében, az kihat a teljes szolgáltatásra. Az Evergreennél a hibakeresés kooperatív munkában történik, hiszen az USA és Kanada területén rendelkezésre áll a fejlesztők közössége, akik kezelik a szoftverjavításokat és tanácsadóként is közreműködnek. Ezáltal a konzorcium számára saját léptékét jócskán meghaladó szakértelem érhető el támogatásként, ami gyorsabb problémamegoldást eredményez könyvtárak és használók részére egyaránt. Ezen felül közösségi finanszírozás (*crowdfunding*) révén olyan új fejlesztések is beépíthetők az IKR-be, melyek kivitelezése amúgy nem lenne megoldható.

A C/W MARS számára a nyílt forráskódú rendszer vált be a legjobban, ám ez nem jelenti azt, hogy mindenhol hasonló módon alkalmazható. Fontos, hogy minden könyvtár az igényei szerint válassza ki a számára leginkább megfelelő integrált könyvtári rendszert.

(Bódog András)

Lásd még 241, 247

Számítógép-hardver

Lásd 226, 267

Számítógép-szoftver

272/2019

STRUB, Maurini – DI MONTE, Lauren – PATIL, Nilesh: Using predictive analytics for library programs and operations. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 39. (2019) 4., p. 20-24.

Prediktív elemzőeszközök használata a könyvtári látogatottság mérésére

Adatfeldolgozás; Felsőoktatási könyvtár; Információtechnológia; Könyvtárhaználó; Mesterséges intelligencia; Statisztika; Szoftver; Tervezés

A Rush Rhees Könyvtár a Rochesteri Egyetem központi könyvtára. Annak érdekében, hogy felmérjék, pontosan hány használójuk van és mely könyvtári terek vannak kihasználva, úttörő adatgyűjtő programba kezdtek. A tervezés fázisában egy olyan korszerű beléptetőrendszert telepítettek közvetlenül a könyvtár bejárata elé, amely mindkét irányból rögzíti az átmenő forgalmat. A technológiával automatikusan figyelhető egy adott térben az emberek mozgása, az így készülő statisztikát pedig online adatbázisban tárolják. A nyers adatok statisztikai elemzésen alapuló modellezése emberi beavatkozást igényel, amennyiben egyedi kategóriák és tulajdonságok azonosításáról van szó. Ezzel ellentétben a mélytanulás (*deep learning*) révén egy számítógép már képes a létező és a beérkező adatokat értelmezni és bonyolultabb folyamatokat elsajátítani. A látogatók számát és mozgásuk irányát rögzítő négy beléptetőkapu szenzorai olyan nagy méretű és gyorsan bővülő adatállományt szolgáltatnak, amely a hagyományos statisztikai módszerekkel aligha lenne hatékonyan feldolgozható. A mélytanulás alkalmazásával lehetővé vált egy olyan neurális hálózaton alapuló algoritmus tervezése, amely a kapuk adatai nyomán képes figyelni a könyvtáráépületbe irányuló forgalmat és abból mintákat kiragadni, valamint előrejelezni a jövőbeli használat trendjeit. Ezek az információk pedig nagy segítséget jelentenek a stratégiai döntéshozatalban. A projekt kiindulópontjául a bejárat közelébe telepített kapuk nyújtotta információk szolgáltak. A négy bejáratral rendelkező és más egyetemi épületekhez is átjárhatóságot biztosító tér elég komplex kísérleti terepnek bizonyult a mélytanulási eszközök és az adatfeldolgozási munkafolyamatok kipróbálására, valamint a deep learning algoritmus betanítására.

A modell mindig az elmúlt hét nap adataiból következteti ki a látogatók számát a következő hétre. Az irányszám a kapuk összetartozó érkezési és távozási adataiból, valamint a heti és szezonális látogatási trendek jellegzetességeiből tevődik össze. A kinyert adatokat adatvizualizációt követően értékelik. A sikeres pilotprojekt után hét további beléptetőkaput telepítettek a campus többi könyvtáráépületéhez is. Ennél fogva immár lehetséges az egyetemi könyvtár számára, hogy széles skálán értelmezze és előrejelezze a használók mozgását a különböző épületekben. Az adatvizualizáció a *Tableau* szoftverének segítségével történik, amely igény szerint könnyen szűrhető látogatottsági adatokat biztosít.

Jelenleg az adatgyűjtés, -elemzés és -megosztás fenntarthatóságán dolgoznak, felhasználva a campus adattárhelyét és szem előtt tartva az automatikus üzemmódot. Ezáltal az adatok a campus más szervezetei számára is hozzáférhetővé válnak, valamint a projekt tovább öregbíti a könyvtár jó hírnevét az egyetemen, hangsúlyozva annak innovatív jellegét.

(Bódog András)

Lásd még 240, 265, 268

Elektronikus könyvtár

273/2019

ROSA, Igor: Digital Library Polona : digitization, technology, cooperation. – Bibliogr. In: Slavic & East European information resources. – 20. (2019) 1-2., p. 23-30.

A Polona Digitális Könyvtár: digitalizálás, technológia, együttműködés

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Interdiszciplináris problémák; Nemzeti könyvtár

Lengyelország egyik első digitális könyvtára, a *Polona* 2006-ban indult, és úttörő volt abban is, hogy a repozitóriumok szokásos kínálata mellett (könyvek, napilapok) levelezőlapokat, efemer kiadványokat, térképeket, régi grafikákat stb. is tartalmazott. Célja a Lengyel Nemzeti Könyvtárhoz hasonlóan az írott kulturális örökség megőrzése és megosztása. 2013. évi megújítása után vezető helyet foglalt el a technológia, a használói élmények és a képek minősége terén. A képek nagy felbontású megtekintéséhez a

Polona számára fejlesztették a *Malakh Deep Zoom Viewer* rendszert.

A *Polona* stratégiai célja, hogy gyűjteményeihez jó minőségben biztosítson nyílt hozzáférést. A szkennelt képek nagy felbontásban, vízjelek nélkül letölthetők, a használókat egy felugró felület tájékoztatja a dokumentum további használhatóságáról. A legfontosabb műveket 600 dpi felbontással szkennelik, ami elegendő az eredeti dokumentum kézhez vétele nélküli kutatáshoz. A digitalizálás során külön figyelnek a II. világháború alatt kárt szenvedett kulturális értékekre, amikor a lengyel könyvtárak állományainak 70%-a, a múzeumi és levéltári gyűjtemények jelentős része megsemmisült.

Indulásakor a *Polona* csak a nemzeti könyvtár állományait dolgozta fel, majd hamarosan más intézményekét is. Ma mintegy 150 digitális könyvtár, levéltár, múzeum és intézményi repozitórium működik Lengyelországban. Több, az Európai Unió és a Kulturális és Nemzeti Örökség Minisztériuma követelményei szerint épülő állomány láthatósága nem megfelelő, működésük korlátozott. Ezért is fontos, hogy a *Polona* szolgáltatja a szükséges infrastruktúrát és a közös platformot a kulturális intézményeknek; a nemzeti könyvtár a szerzői jogi kérdésekben segít. Alapítása óta a *Polona* részt vesz az *Europeana* projektben és a *Newspapers* alprojektben, együttműködik a Wikipédiával és a Wikimédiával. Aktív szereplője a Franciaország, Nagy-Britannia, Izrael, Norvégia, Lengyelország legnagyobb könyvtáraiból és különböző vezető kutatóegyetemekből álló IIF konzorciumnak.

2019 áprilisában a *Polona* állományában több mint 40 intézményből 1,8 millió hírlap, 190 ezer könyv, 420 ezer cikk, 84 ezer efemer kiadvány, 38-38 ezer képeslap és fénykép, 31 ezer grafika, 30 ezer kotta, 15 ezer térkép és atlasz, valamint 14 ezer kézirat volt található. Ennek több mint a fele elérhető online, a

többi pedig a több mint 800 kiszolgáló pontot tartalmazó *Academica* hálózat nyilvános termináljairól. A Jagelló Könyvtárral közös *Patrimonium* projekt célja több mint egymillió lengyel mű digitalizálása 2019 végéig. Sajátos dokumentumtípust jelentenek a lengyel kulturális intézmények speciális publikációit és leőhelyeiket tartalmazó cédulakatalógusok. Említésre méltók még: az országban élő felekezetek dokumentumai, a 20. század katonai konfliktusaival kapcsolatos gyűjtemény, a *HyPaTia* (női drámaírók tragikus művei), a Tátra folklorja, híres emberek portréi. A *Merkuriusz* projekt a tudományos folyóiratokban a 2002–2014. években megjelent cikkeket dolgozza fel.

A *Polona* a digitális művekkel folyó munkához annotációs eszközöket biztosít, a használók saját gyűjteményeket állíthatnak össze, megoszthatják találatokat, a könyvjelző eszköz használatával folytathatják az abbahagyott munkát. A *Polonában* részletes keresés, szűrés végezhető, a keresőmotor a legtöbb fontos metaadatban lehetővé teszi a keresést. A gyakorlottabb használók a *Polona API*-t is segítségül hívhatják. A *Polona* 2019 elejétől támogatja az IIF szabványt, amely lehetővé teszi a különböző intézményekben lévő források közötti interoperabilitást, és figyelembe veszi az adatok újrahasznosíthatóságát. Jelenleg az *Omnis* a nemzeti könyvtár legnagyobb technológiai projektje, amelynek célja a gyűjtemények láthatóságának és elérhetőségének növelése, az adatmegosztás javítása az intézmények, szerzők és a kiadók között, a *Polona* szolgáltatásainak korszerűsítése és integrálása. A további tervek között szerepel a metaadatok bővítése és a mesterséges intelligencia alkalmazása a tartalomelemzésben.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 216, 239, 241, 242, 274

Kapcsolódó területek

Múzeumok, levéltárak

Lásd 224, 229, 273

Kiadói tevékenység

274/2019

DUBINSKY, Ellen: Does open access make cents? Return on investment in the institutional repository. – Bibliogr. In: College & research libraries news. – 80. (2019) 5., p. 281-284.

Hoz-e a nyílt hozzáférés pénzt a konyhára? Az intézményi repozitóriumok megtérülési rátája

Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Költségvetés; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké; Tudományos kutatás

Az információs források elérése hagyományos könyvtári szolgáltatás. A közkönyvtárak elsőként tették szabadon elérhetővé a nyomtatott, majd az online nyílt forrásokat. Ma a nyílt hozzáférés a tudományos és a kutatási eredmények ingyenes és azonnali online elérését jelenti, és elsőbbséget élvez a legtöbb egyetemi könyvtárban. A könyvtárak és a könyvtárosok egyaránt elkötelezettek a nyílt hozzáférés támogatásában és a szolgáltatásban, elsősorban intézményi repozitóriumukon keresztül.

Az intézményi repozitóriumok alkotó, terjesztő, kiadó és tudományos tartalommegőrző feladatokat látnak el. Elérhetővé teszik a tudományos cikkeket a világ minden tájáról, ugyanakkor bemutatják és támogatják intézményüket, javítják tekintélyét, igazolják kiadásait a nyilvánosság előtt és a finanszírozók számára. Sokszor a hallgatók és a munkatársak tudományos eredményeit is közléstessik, és kiadóként helyet adnak a lektorált folyóiratoknak.

A szerző ösztönös válasza a megtérülési rátát felvető kérdésre az volt, hogy az intézményi repozitórium „jelentős értéket biztosít a könyvtárnak és az egyetemnek”. Mélyebben meggondolva kezdett foglalkozni azzal, mit jelent pontosan a megtérülési ráta, és kifejezhető-e pénzben a nem anyagi hozadék

mellett. A megtérülési ráta fogalma a pénzügyi világból származik, ahol a befektetések megtérülését a kiadásokhoz viszonyítják. Tágabb meghatározásában túlmegy a pénzügyi számításokon, kevésbé megfogható elemeket is magában foglal. A Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Egyesülete (ACRL) 2010. évi *Value of Academic Libraries* [*A felsőoktatási könyvtárak értéke*] című jelentésében és a cselekvési tervben több, pénzben nem kifejezhető értékelési szempontot határoz meg (pl. a hallgatók eredményei, a doktori iskola elismerése, az oktatók kutatási tevékenysége).

A hagyományos szolgáltatásoknál a könyvtárosok ismerik a megtérülési ráta kiszámítási módját. A nyílt hozzáférés esetén a költségek (befektetés) könnyen meghatározhatók: a pénzt a személyzetre, a szerverre és a tárolóhelyre, az előfizetésekre, a képzési kiadásokra, marketingre stb. költik. Viszonylag könnyű kiszámítani a tudományos munkák terjedését (letöltések száma), a publikált művek beépülését az új kutatásokba (hivatkozások száma), jobb elérhetőséget az új vagy korábban kevésbé kiszolgált használók számára (az olvasók elemzése), az intézmény jobb hírnevét (az intézmény előkelőbb helye a rangsorokban). A pénzben kifejezhető megtérülés kiszámításának egyik lehetősége az intézményi repozitóriumon keresztül publikált tudományos folyóiratok vizsgálata. A kereskedelmi kiadók folyóirataitól (arany hozzáférés) eltérően ebben az esetben nem kell fizetni a cikkek publikálásáért; a szerző vagy az intézmény a tudományos kiadói gazdasági rendszerbe nem befolyó dollárezreket takarít meg. A kutatóknak gyakran olyan cikkekre van szükségük, amelyek túlmennek az intézményi előfizetés keretein, a cikkvásárlásra fordított kiadások ebben az esetben is jelentősek. A kiadóktól vásárolt és a repozitóriumból térítésmentesen letöltött (zöld hozzáférés) cikkek átlagárát összehasonlítva, a gazdasági rendszerben szintén nem látható megtakarítás milliós nagyságrendű. Másfelől, a kereskedelmi kiadókkal összevetve a repozitóriumokon keresztül elérhetővé tett publikációk bevételt sem termelnek a fenntartónak.

Bonyolult kiszámítani a repozitóriumokban arató (kereső) könyvtárosok költségeit; könnyebb az oktatók publikációinak – akár cikkszintű – feltöltésére fordított befektetések meghatározása. Teljesebb a kép, ha

ehhez még hozzáadjuk a műszaki és adminisztratív kiadások bizonyos százalékát.

A tiszta piaci értéket nem képviselő tartalom megtérülésének kérdőjelekkel övezett területe azoknak az intézményeknek a szempontjából lehet érdekes, amelyek nem publikálnak vagy adnak helyet nyílt hozzáférésű folyóiratoknak. Az egyéb tartalmak pénzügyi megtérülése még megfoghatatlanabb.

Következtetés: a nyílt hozzáférésű publikációk pénzben mérhető értéke mellett érveléshez össze kell azt kötni a pénzben nem mérhető értékekkel, és súlyozni kell a nyílt hozzáférés javára.

(Viszocsekné Péteri Éva)

275/2019

WALGER, Nicole – WALGER, Nadine: Vom Schein des Rechten getäuscht? Raubverlage und was die Wissenschaft dagegen unternehmen kann. – Bibliogr. In: Information Wissenschaft und Praxis. – 70. (2019) 2-3., p. 91-97.

Res. angol és francia nyelven

Becsapva: parazita kiadók és amit a tudomány tehet ellenük

Folyóiratkiadás; Hozzáférhetőség; Kutatás információel-látása; Lektorálás; Publikálás -tudományos kiadványoké; Tudományos és szakkönyvtárak; Tudományos kutatás

2018 nyarán ismert országos és nemzetközi sajtóor-gánumok arról tudósítottak egy tanulmány kapcsán, hogy számos kutató kétes minőségű, áltudományos (parazita) kiadók értéktelen folyóirataiban adta közre kutatási eredményeit, nyílt hozzáféréssel, a szakmai lektorálást mellőzve. Világszerte 400 ezer, Németországban kb. 5000 kutató lehet érintett. Az utóbbi időben ez a jelenség világszerte megháromszorozódott, Németországban ötszörösére nőtt: ott a felsőoktatásban és a kutatásban dolgozók 1,3%-át érintette. A parazita kiadók folyóiratait arról ismerhetjük fel, hogy nagyon átfogó szakterületet határoznak meg. Üzleti modelljük lényege, hogy a szerző térítést fizet publikációja közzétételéért. A kiadók e-mailben keresik meg a potenciális szerzőket, és kínálnak nekik csábító, azaz gyors és egyszerű, nyílt hozzáférésű publikálási lehetőséget, amihez – többek között – tekintélyes szakemberekre mint szerkesztőbizottsági tagokra hivatkoznak, azok tudta nélkül. A fiktív nevek és intézmények sem ritkák. A folyóiratok címe nagyon hasonlít tekintélyes kiadók termékeinek ne-

véhez. Valótan rangsorokról is említést tesznek. A parazita folyóiratok ezek után néhány napon belül, lektorálás és korrektúra nélkül közlik a beküldött cikkeket weboldalukon; archiválásról és hosszú távú elérhetőségről szó sem esik. A publikációkba ily módon téves és megtévesztő eredmények kerülhetnek be, és az egész tisztességtelen eljárás gyakran csak egy idő elteltével válik világossá a kutatók számára, ha egyáltalán. Ezek a kiadványok továbbá gyakran kizárólagos felhasználási jogot kötnek ki.

Az érintett szerzők három csoportja ismert: 1. megtévesztett szerzők, akik egyszer bedőltek a csalásnak; 2. olyan szerzők, akik másutt elutasított, de nem feltétlenül tévedéseket tartalmazó írásait adják le közlésre; 3. különböző, a tudományos körön kívül rekedt sarlatánok, akik megragadják az alkalmat, hogy téves, ellenőrizetlen és vitatható publikációikat közétegyék.

Az áltudomány már régen olyan nagyságrendűvé vált, hogy ezt a problémát nem lehet figyelmen kívül hagyni. Helyesebb lenne ugyanakkor „junk”-, azaz értéktelen tudományról beszélni, amelynek közleményei nem estek át tudományos minőség-ellenőrzési folyamaton, ugyanakkor a laikusoknak úgy tűnhet, hogy e publikációk tudományos minősítéssel, jóváhagyással rendelkeznek.

A legtöbb kutató mindazonáltal jól ismeri, melyek szakterületének mérvadó forrásai. Ezért reménykedhetünk abban, hogy a parazita kiadók közleményei elkerülik a kutatók figyelmét. Az etikátlan eljárásoknak köszönhetően mindenképpen sérül ugyanakkor egyes tudósok jóhíre, például akiknek a neve a szerkesztőbizottságokban tűnik fel.

A parazita folyóiratok gyakori áldozata a fiatal kutatók, akikre publikációs kényszer nehezedik, és akiknek mérhető módon dokumentálniuk kell tudományos teljesítményüket. Súlyosbítja a helyzetet, hogy akit a parazita kiadók becsapnak, többnyire jobbnak látja hallgatni ahelyett, hogy megosztaná tapasztalatait a kollégáival.

A nyílt hozzáférés biztosítását nem tekinthetjük a komolytalan kiadók ismervének, legyen viszont mindig gyanús, ha egy kiadó nem transzparens módon szedi be a szerzőtől a térítést, mégpedig a publikáció elfogadása előtt. Nincs száz százalékos védelem a csalások ellen, lehetségesek azonban bizonyos intézkedések a könyvtárakkal és a komoly kiadókkal együttműködve. A fiatal kutatók részére biztosítani kell a felvilágosítást és a folyamatos tanácsadást – ebben kitüntetett szerepet kaphatnak a könyvtárosok. A publikációk és a hivatkozások rangsorolása

mellett olyan minőségi indikátorok alkalmazását is szorgalmazni kell, mint a tudományos gondosság, a nyers adatok rendelkezésre bocsátása, a negatív eredmények publikálása és az átláthatóság. Végezetül a kiadók egyszerű iránymutatást állíthatnak össze a kutatók számára arról, hogyan ismerjék fel a komoly folyóiratokat; vannak már ilyen összeállítások a weben, ilyen például a *Directory of Open Access Journals*. Cselekedni kell, mert nem kevesebb forog kockán, mint a tudomány szavahihetősége.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 238

Az ismertett cikkek forrásai

ABI-Technik (DE)	39. (2019) 2.
Alexandria (GB)	28. (2018) 2.
American libraries (US)	50. (2019) 5., 6.
Bibliotekovedenie (RU)	(2019) 1., 2.
Biblioteksbladet (SE)	104. (2019) 7.
Bibliotheksforum Bayern (DE)	13. (2019) 1., 2.
Bibliotheks-Magazin (DE)	(2019) 1.
BuB (DE)	71. (2019) 4., 5.
College & research libraries (US)	80. (2019) 4.
College & research libraries news (US)	80. (2019) 5.
Computers in libraries (US)	39. (2019) 3., 4., 5.
Čtenář (CZ)	71. (2019) 1., 2., 3.
Danmarks biblioteker (DK)	23. (2019) 5.
Documentation et bibliothèques (CA)	65. (2019) 2.
Information technology and libraries (US)	38. (2019) 2.
Information Wissenschaft und Praxis (DE)	70. (2019) 2-3.
ITlib (SK)	23. (2019) 2.
The journal of academic librarianship (US)	45. (2019) 3.
Journal of documentation (GB)	75. (2019) 3.
Journal of hospital librarianship (US)	19. (2019) 2.
Journal of librarianship and information science (GB)	51. (2019) 2.

Közművelődés

Lásd 228

Határtudományok

Lásd 212

Journal of library metadata (US)	19. (2019) 1-2.
Journal of web librarianship (US)	13. (2019) 2.
Knižnica (SK)	20. (2019) 1.
LIBER quarterly (I)	29. (2019) 1.
Library hi tech (US)	37. (2019) 2.
Library management (GB)	40. (2019) 3/4.
Libri (I)	69. (2019) 2.
Medical reference services quarterly (US)	38. (2019) 2.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2019) 1., 2.
New review of academic librarianship (GB)	24. (2018) 3-4.
Public library quarterly (US)	38. (2019) 1., 2.
Reference services review (US)	47. (2019) 1.
Reference & user services quarterly (US)	58. (2019) 4.
School library research (US)	22. (2019)
The serials librarian (US)	76. (2019) 1-4.
Slavic & East European information resources (US)	20. (2019) 1-2.
Technical services quarterly (US)	36. (2019) 2.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	66. (2019) 3.